

PERHEHOIDON VALVONTA SIJAISHUOLLOSSA

**Laura Säisänen
Maisteritutkielma
Sosiaalityö/maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Humanistis-
yhteiskuntatieteellinen
tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2020**

TIIVISTELMÄ

PERHEHOIDON VALVONTA SIJAISHUOLLOSSA

Laura Säisänen
Sosiaalityö/maisteriohjelma
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Ohjaajat: Marjo Kuronen ja Pertti Jokivuori
Syksy 2020
Sivumäärä: 107 sivua + liitteet 8 sivua.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mistä sijaishuollon valvonta toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa koostuu sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Tarkastelen myös, miten lapsen edun toteutuminen näyttäytyy perhehoidon valvonnan käytänteissä sekä miten sijaisperheiden yksityisyyden suojan ja kontrollin välinen suhde näyttäytyy perhehoidon valvonnassa. Tutkimuksen toteutus on osa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä sosiaali- ja terveysministeriön Kysy ja kuuntele -hanketta.

Tutkimus on määrällinen tutkimus ja sen näkökulma on sosiaalityön käytänteitä kuvaileva ja kehittävä. Tutkimuksen analyysimenetelmänä on käytetty tilastollista analyysia (faktorianalyysia, varianssianalyysia ja erotteluanalyysia) sekä aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tutkimuksen aineiston muodostaa Kysy ja kuuntele -hankkeen piirissä työskenteleviltä sosiaalityöntekijöiltä verkossa Webropol -ohjelmalla toteutettu kysely. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 48 sosiaalityöntekijää.

Tutkimuksen tulosten valossa sijaishuollon perhehoidossa olennaisena valvonnan menetelmänä näyttäytyy sosiaalityöntekijän vuorovaikutus sijoitettuna olevan lapsen ja perhehoitajien välillä. Perhehoidon valvonnassa keskeistä ovat sosiaalityöntekijän ajankäyttöresurssi valvontaan, työskentelykunnan perhehoidon organisointi sekä sosiaalityöntekijän perhehoidon valvontaan saama perehdytys.

Kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät olivat yksimielisiä siitä, että perhehoitajien tulee kertoa heille yksityisistä asioistaan. Sosiaalityöntekijät kokivat pääsääntöisesti tuen ja kontrollin yhdistämisen perhehoidossa sujuvana ja sijaisperheiden yksityisten asioiden tiedustelun helppona. Toisaalta epäkohtien havaitseminen ja niihin puuttuminen perhehoidossa koettiin haastavana. Samoin keskustelu perhehoitajien kanssa lapsen biologisen perheen jälleenyhdistämistavoitteesta koettiin ajoittain vaikeana. Yhteydenpidossa perhehoitajien ja lasten biologisten vanhempien välillä nähtiin myös haasteita. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lapsen etua perhehoidossa tukee perhehoitajien sosiaalityöntekijöiltä saama tuki, perhehoidon toimijoiden selkeät roolit sekä sosiaalityöntekijän kyky yhdistää sosiaalityön tuen ja kontrollin rooli valvonnassa. Lapsen edun toteutumista tukevia tekijöitä ovat perhehoitopalvelujen sekä valvonnan selkeä organisointi työskentelykunnassa ja sosiaalityöntekijän perhehoidon valvontaan saama perehdytys. Lapsen edun toteutumisen kannalta olennaista on sosiaalityön riittävä henkilöstöresurssi perhehoidon valvontaan sekä vastuusosiaalityöntekijän mahdollisuus tavata sijoitettuna olevaa lasta riittävän usein. Lapsen etua tukee myös, ettei vastuusosiaalityöntekijä koe olevansa yksin lapsen asioiden hoidossa sekä kokee epäkohtiin puuttumisen sijaisperheiden tilanteissa helpoksi.

Tutkittu ilmiö näyttäytyy tämän aineiston valossa ajankohtaiselta sekä tarkempaa jatkotutkimusta vaativalta aiheelta. Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että perhehoidon valvonta sijaishuollossa kaipaa selkeämpää organisointia niin kunnissa kuin valtakunnan ohjeistuksen tasolla sekä riittävää sosiaalityöntekijäresurssia. Perhehoidon valvonnan perehdytykseen sekä jatkokoulutukseen tulisi panostaa niin kunnissa kuin sosiaalityön opinnoissakin.

Avainsanat: lapsen etu, toimeksiantosuhteinen perhehoito, valvonta, kontrolli, sijaisperheiden yksityisyys.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	6
2 PERHEHOITO SIJAISHUOLLON MUOTONA.....	11
2.1 Perhehoidon historiaa.....	11
2.2 Perhehoidon järjestäminen	15
3 TUTKIMUKSEN PAIKANNUS PERHEHOIDON VALVONTAAN.....	19
3.1 Perhehoito aiemman tutkimuksen valossa	20
3.2 Lapsen etu ja oikeudet sijaishuollossa	22
3.3 Lastensuojelun sijaishuolto ja sijaishuollon valvonta	25
3.4 Sosiaalityön tuen ja kontrollin suhde perhehoidossa	29
3.5 Tutkimuskysymykset.....	33
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	35
4.1 Lomakekysely aineistonkeruumenetelmänä	35
4.2 Kyselyn toteutus.....	39
4.2.1 Kyselylomakkeen laatiminen	40
4.2.2 Tutkimuksen aineistonkeruun testiryhmä.....	41
4.2.3 Tutkimuksen aineistonkeruu	43
4.3 Aineiston analysointi.....	45
4.4 Vastaajajoukko ja aineiston taustamuuttujat.....	47
4.5 Tutkimuksen eettisyys	49
5 PERHEHOIDON VALVONNAN KÄYTÄNTEET SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TYÖSSÄ	52
5.1 Perhehoidon valvonnan mittarit.....	52
5.2 Sosiaalityöntekijän ajankäyttöresurssi	54
5.3 Sosiaalityöntekijän työnkuvan sisällön selkeys valvonnassa	57
5.4 Perhehoidon valvonnan organisointi työskentelykunnassa ja valvontatyöhön saatu perehdytys	59
6 LAPSEN ETU PERHEHOIDON VALVONNASSA	66
6.1 Lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen mittaaminen	66
6.2 Lapsen etua vahvistavat tekijät organisaatorakenteessa	71
6.3 Lapsen edun toteutumista vahvistavat tekijät sosiaalityöntekijän työkäytäntöjen näkökulmasta	72
6.4 Lapsen edun toteutuminen lapsikohtaisessa valvonnassa.....	73
6.5 Lapsen etu ja sijaisperheiden yksityisyys ja perhehoidon valvonnassa.....	74
7 SIJAISPERHEIDEN YKSITYISYYS JA PERHEHOIDON VALVONTA.....	76
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	82
8.1 Tutkimuksen tulosten tarkastelua.....	82
8.2 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	89

8.3 Pohdintaa ja kehitysehdotuksia.....	93
LÄHTEET	100
LIITTEET	108
Liite 1	108
Liite 2	109

TAULUKOT JA KUVIOT

Taulukko 1. Sosiaalityöntekijöiden työtehtävät	48
Taulukko 2. Sosiaalityöntekijän työn kannalta olennaiset mittarit perhehoidon valvonnassa	53
Taulukko 3. Yhteydenpito sijoitettuina oleviin lapsiin tapaamisten lisäksi.....	55
Taulukko 4. Perhehoitajien valmennuksen järjestäminen	59
Taulukko 5. Perhehoitajien valmennuksista vastaava muu taho	60
Taulukko 6. Perhehoidon valvonnan rakenne työskentelykunnassa.....	60
Taulukko 7. Valvontatyöhön saatu perehdytys	64
Taulukko 8. Lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen mittarit.....	67
Taulukko 9. Organisaatiorakenteen erottelufunktio	71
Taulukko 10. Sosiaalityöntekijän työn näkökulman erottelufunktio.....	72
Taulukko 11. Lapsen edun näkökulman erottelufunktio	73
Taulukko 12. Perhehoitajien yksityisyyden erottelufunktio	74
Taulukko 13. Perhehoitajien yksityisyyden mittarit.....	76
Taulukko 14. Perhekohtainen valvonta.....	77
Taulukko 15. Perhehoidon epäkohdat.....	80
Taulukko 16. Jokin muu perhehoidossa havaittu epäkohta.....	81
Kuvio 1 Työnkuvan sisällön selkeys valvonnassa	58
Kuvio 2. Vastaaajien arvio kunnan organisaatiorakenteesta.....	61
Kuvio 3. Lapsen edun toteutuminen	68

1 JOHDANTO

Lastensuojelun rakenteet, lainsäädäntö, eri ammattilaisten välinen yhteistyö sekä ymmärrys vaikuttavista työskentelytavoista ovat tällä hetkellä vahvasti murroksessa sekä tutkimuksen ja kehittämisen kohteena. Lastensuojelu on otettu meneillään olevassa sosiaali- ja terveysministeriön lapsi ja perhepalvelujen (LAPE) muutosohjelmassa laajasti kehittämiskohteeksi. (Petrelius ja Eriksson 2018, 3.) Laajan uudistamisen myötä myös lastensuojelun sijaishuolto ja sijaishuollon valvonta ovat tutkimuksen ja kehittämisen kohteena. Julkisuudessa on ollut viime aikoina esillä lastensuojeluun, etenkin sijaishuoltoon, liittyen esiin tulleita epäkohtia. Vuonna 2019 YLE julkaisi aluehallintoviraston ja eduskunnan oikeusasiamiehen antamiin ratkaisuihin perustuvan selvityksen. Julkaistussa listassa oli yli 50 luvanvaraista laitoshoitopaikkaa tai ammatillista perhekotia, joiden tarkastuksissa on tullut esiin epäkohtia tai joissa on jopa rikottu lakia. (Roslund ja Jansson 2019.)

Lastensuojelun historia, erityisesti sijaishuollon historia, on ollut esillä muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön tekemän menneisyys selvityksen (Hytönen, Malinen, Salenius, Haikari, Markkola, Kuronen ja Koivisto 2016.) sekä sijaishuoltosysteemissä olleiden oman esiintulon myötä. Sijaishuollon historiasta esiin tulleet epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu ovat osaltaan vaikuttaneet vahvasti valvonnan kehittämiseen ja valvontaan panostamiseen. Sijaishuollon laatua koskevassa selvityksessään Susanna Hoikkala ja Ville Lavikainen (2015) nostavat esiin sijaishuollon tämänhetkiseen murrokseen liittyvän myös huolia. Heidän mukaansa lasten asemaan ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin sijaishuollossa liittyvät kysymykset ovat vaarana tulla ohitetuiksi tämänhetkisessä keskustelussa. He toteavat sijaishuollosta keskusteltaessa sävyn olevan usein sen kaltainen kuin sijaishuollosta täytyisi päästä kokonaan eroon. (Hoikkala ja Lavikainen 2015, 4.) Sijaishuollon käytänteiden tutkiminen on tärkeää, jotta pystymme kehittämään olemassa olevia rakenteita ja toimintamalleja.

Kuten viime vuosien julkisesta keskustelusta tiedämme, ovat lastensuojelun resurssit olleet tasaisesti esillä ja myös kritiikin kohteena. Sosiaalityö, ja erityisesti lastensuojelu, ovat olleet toistuvasti julkisuudessa alalla vallitsevan kroonisen työvoimapulan ja resurssien niukkuuden vuoksi. Yhteiskunnallisen keskustelun sävy on pääsääntöisesti ollut se, että

lastensuojeluun tarvitaan lisää resursseja lasten ja nuorten sekä perheiden hyvinvoinnin tueksi. Nykyisellään työntekijät eivät aina voi tehdä lain edellyttämää ja perheiden tarvitsemaa lastensuojelutyötä, sillä he ovat ylityöllistettyjä asiakasmäärien ja byrokratian alla. Tuija Eronen ja Riitta Laakso (2017) kirjoittavat tutkimuksessaan sijaishuollossa kohdattavista vaativista tilanteista. Heidän mukaansa ei ole yllättävä tulos, että tutkimuksissa merkittävänä nousee esiin esimerkiksi juuri työntekijämäärä ja resurssien niukkuus. He toteavatkin, että kertoo enemmän muun muassa poliittisesta haluttomuudesta korjata jo pitkään ongelmana ollutta tilannetta, sillä se nousee tutkimuksissa toistuvasti esiin. (Eronen ja Laakso 2017, 157.) Keskustelu lastensuojelun resursseista ja työntekijöiden kohtuuttomista asiakasmääristä on mielenkiintoinen, sillä vastaavanlaista keskustelua on käyty jo 1970-luvulla. Vuonna 1972 sosiaalihuollon tekemän selvityksen mukaan sosiaaliviranomaisten liian vähäisen henkilöstöresurssin vuoksi sijaishuollon hoito- ja kasvatuskyvyn arvioiminen jäi puutteelliseksi. Vuonna 1974 sosiaalihuolto normitti ensimmäistä kertaa, minkälaisia lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärien tulisi olla. Käytännössä näihin kuitenkin päästiin vain harvoin. (Hytönen ym. 2016, 83.)

Suomi sai YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmissä vuonna 2011 suosituksia koskien sijaishuoltoa. Suositukset koskivat muun muassa määrällistä epäsuhtaa perhe- ja laitoshuoltoon sijoitettujen lasten välillä. Lisäksi suosituksissa mainittiin kansallisten standardien puuttuminen sijaishuoltoon sijoittamisesta ja hoidon suunnittelusta sekä päätösten uudelleen arvioinnista. Suomea huomautettiin päätelmissä myös sijaishuoltopaikkojen puutteellisesta valvonnasta ja seurannasta. (Hoikkala ja Lavikainen 2015, 5.) Sijaishuollon valvontaa on tämän jälkeen kehitetty. Terveystieteiden tutkimuskeskus julkaisi 2017 muun muassa sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallin. Vuonna 2019 julkaistussa lastensuojelun laatusuosituksessa on myös laajasti käsitelty sijaishuollon laatukriteerejä. (Hoikkala, Kojo, Tervo ja Aaltonen 2017; Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius ja Eriksson 2019, 48–74.) Aluehallintovirastoihin on valtakunnallisesti vuoden 2019 aikana lisätty tarkastajien virkoja sijaishuollon valvonnan parantamiseksi laitoshoidossa ja ammatillisissa perhekodeissa.

Sijoitettuna olevien lasten lapsikohtainen valvonta on kuitenkin pääsääntöisesti lapsen oman sosiaalityöntekijän vastuulla, etenkin toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. Lapsikohtaisella valvonnalla tarkoitetaan lapsen yksilöllisen hoidon ja huolenpidon sekä sijaishuollon tarpeen ja toteutumisen arviointia (Lastensuojelulaki 2007/417 § 79). Toimeksiantosuhteisella perhehoidolla tarkoitetaan yksityisiä koteja, jotka ovat tehneet

sijoittavan kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen sijaishuoltopalvelujen tarjoamisesta lapselle. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut nimenomaan perhehoidon valvonnasta ja sosiaalityöntekijöiden toteuttamasta valvonnasta toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa, sisältäen myös lähisuhdesijoitukset. Perhehoidon valvonta sisältää tutkimuksessani sekä lapsikohtaisen että perheiden valvonnan näkökulman. Tutkimukseni tavoitteena on kuvailla sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sijaishuollon valvonnan sisällöstä sekä valvonnan toteuttamisesta perhehoidossa. Tutkimukseni pyrkii analysoimaan myös lapsikohtaisen valvonnan sisältöä sekä lasten edun toteutumista valvonnassa. Tavoitteenani on kartoittaa perhehoidossa olevien lasten valvonnan haasteita ja kehittämistarpeita. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa myös sosiaalityön käytännöistä suhteessa perhehoidon valvonnan ja perhehoitajien tuen tarpeen tasapainoon.

Perhehoito on lastensuojelun ensisijainen sijaishuollon järjestämisen muoto vuonna 2012 voimaan tulleen lastensuojelulain muutoksen mukaan (Lastensuojelulaki 2007/417 § 50; Perhehoitolaki 2015/263). Lastensuojelulain mukaan lapsen

”sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla.” (Lastensuojelulaki 2007/417 § 50.)

Perhehoidon ensisijaisuutta on perusteltu muun muassa sillä, että sijaisperheillä on paremmat mahdollisuudet tarjota lapselle pysyviä ihmissuhteita. Perhesijoitus on usein myös kuntatalouden kannalta parempi ratkaisu. Laitoshoidon voi tulla kyseeseen sijoitusmuotona vain, jos perhehoito ei ole mahdollista. (Enroos 2016, 226–227; Pösö 2015, 17.) Yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan sijoitettujen lasten kohdalla eräs tärkeimpiä ja positiivisimpia tekijöitä sijoituksen aikana on merkityksellinen ja pysyvä suhde aikuiseen huolehtijaan sekä tunne siitä, että kuuluu johonkin (Pecora, Kessler, Williams, Downs, English, White and O’Brien 2010, 38–39).

Perhehoidon lakimuutos näkyy jo sijoitettujen lasten sijaishuoltopaikkojen tilastoissa. Kun vuonna 2011 perhehoitoon oli sijoitettuna 49 % sijaishuollossa olevista lapsista, oli vastaava luku vuonna 2015 jo 56 %. (Eronen ja Laakso 2017, 144–145.) Vuoden 2019 lopussa 57 %

huostaanotetuista lapsista oli sijoitettuna perheisiin (Lastensuojelu 2019, 6). Siitä huolimatta, että perhehoitopainotteisuus näkyy tilastoissa, ei ole olemassa kattavaa tilastotietoa esimerkiksi perhehoitajien määrästä tai heidän taustoistaan eikä siitä, mikä on keskimääräinen perheisiin sijoitettujen lasten määrä (Eronen ja Laakso 2017, 144–145). Lasten ja nuorten sijaisperheisiin sijoittamisen osuus oli ennen lakimuutosta suurimmillaan 1980-luvun puolivälissä. Tuolloin sijaisperheissä oli sijoitettuna noin 60 % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista. Koko 1990-luvun sijaisperheisiin sijoittaminen vähentyi tasaisesti. (Ketola 2008, 30.) 2010-luvulla sijaisperheisiin on ollut vuosittain sijoitettuna 5 300–5 900 lasta. Lasten sijoituspaikoista perhehoidon osuus huostaanotettujen lasten kohdalla vähentyi tällä ajanjaksolla suhteellisesti eniten muihin sijaishuoltomuotoihin nähden. (Heino 2013, 90.) Huolimatta lainsäädännössä korostetusta ensisijaisuudesta perhehoidon käytössä on valtakunnallisesti edelleen vaihtelua kunnittain ja maakunnittain. Kuntien merkittävä itsemääräämisoikeus sekä tieteellisen tutkimuksen puute aiheuttavat monenkirjavia painotuksia ja käytäntöjä lastensuojelun työkentälle ja siihen, kuinka lapsen oikeus saada tarvittaessa perhehoitoa toteutuu. (Joensuu ja Sutinen 2016, 19–20.) Eriarvoisuus perhehoitoon pääsyssä näkyi esimerkiksi vuonna 2005 siten, että Kanta-Hämeessä perhehoitoa sai noin 53 % kaikista kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista ja nuorista, kun taas Etelä-Karjalassa esimerkiksi vain 26 %. Kunnittain tarkasteltuna vaihteluväli on vielä suurempi. (Ketola 2008, 30.) Suurimmillaan huostaanotettujen lasten osuus perhehoidossa on 72 % ja pienimmillään 48 % (Heino ja Säles 2017, 15).

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen sijoittamista osa- tai ympärivuorokautiseen hoitoon perhehoitajan yksityiskotiin. Perhehoitoa toteutetaan yksityisissä sijaisperheissä sekä luvanvaraisessa perhehoidossa eli ammatillisissa perhekodeissa. Perhehoidolla voidaan tarkoittaa myös läheisverkostoratkaisuna tehtyjä sijaishuoltopäätöksiä. Perhehoidon tavoitteena on tarjota perhehoidossa olevalle lapselle mahdollisuus läheisiin ihmissuhteisiin sekä kodinomaiseen hoitoon. Perhehoitoa voidaan käyttää huostaanotoissa, kiireellisessä sijoituksessa, avohuollon sijoituksessa sekä jälkihuollossa. Perhehoitajat käyvät Suomessa PRIDE-valmennuksen ennen sijaisperheeksi ryhtymistä. (Lastensuojelun käsikirja - Perhehoito; Perhehoitolaki 2015/263; Lastensuojelulaki 2007/417; Hoikkala ja Lavikainen 2015, 7; Minustako sijaisvanhempi? – PRIDE-valmennus.)

Suuri osa sijaishuollon lapsikohtaiseen valvontaan sekä sosiaalityöntekijän ja lapsen välisiin tapaamisiin liittyvästä tutkimuksesta keskittyy laitoshoidossa, ja etenkin koulukodeissa, oleviin lapsiin perhehoidon jäädessä usein tutkimuksessa sivuun (Helevirta, Laakso ja Pösö

292–294; Enroos 2016, 230). Mielenkiinto tutkimukseni aiheeseen on herännyt omasta työkokemuksestani lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä sekä ollessani sosiaalityön opiskelijaroolissa mukana Keski-Uudenmaan sote kuntayhtymän sijais- ja jälkihuollon kehittämistyössä. Tutkimuksen toteutus on osa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sekä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) keväällä 2019 käynnistynyttä Kysy ja kuuntele -tutkimus- ja kehittämishanketta. Hankkeen tavoitteena on tutkia sijoitettuna olevien lasten hyvinvointia, kokemuksia ja kohtelua sekä sijaishuollon sosiaalityön käytäntöjä. Hankkeeseen osallistuu 113 kuntaa 12 eri maakunnasta, kokonaisia maakuntia hankkeessa on mukana kuusi. Vuoden 2019 aikana Suomessa oli yhteensä 18 928 lasta sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Perhehoitoon lapsia oli sijoitettuna 8 033. THL:n tutkimus- ja kehittämishankkeen lähtökohtana on kansallinen tarve saada tietoa kaikkien näiden sijoitettujen lasten hyvinvoinnista sekä vahvistaa lasten kuulemistä osana sijaishuollon valvontaa. (Eriksson ja Korhonen 2019; Lastensuojelu 2019.) Hankkeen piirissä on arviolta 200–300 sosiaalityöntekijää. Tutkimuksessani olen kerännyt heiltä tietoa kyselylomakkeen avulla.

Sijaishuollossa toimivien henkilöiden, niin sijaisperheiden kuin työntekijöidenkin, kuuleminen ja kokemusten kertominen on tärkeää työn kehittämisen näkökulmasta sekä työn luonteen vaativuuden ymmärtämiseksi (Eronen ja Laakso 2017, 143–144). Tässä valossa nyt tehtävä tutkimus tuottaa tärkeää tietoa sijaishuollon sosiaalityön lapsikohtaisesta valvonnasta perhehoidossa, valvonnan sisällöstä sekä sosiaalityön käytänteistä ja perhehoidon valvontaan liittyvistä haasteista. Tutkimuksen aihe on erittäin ajankohtainen meneillään olevan lastensuojelun uudistuksen ja toimintaympäristön murroksen valossa. LAPE muutosohjelmassa kehittämistyötä on tehty viidellä eri saralla: systeemisen sosiaalityön, perhetyön ja kuntoutuksen, perhehoidon, laitoshoidon sekä sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan parissa (Petrelius ja Eriksson 2018, 3).

Tutkimusraporttini etenee siten, että luvussa 2 avaan perhehoitoa historian valossa sekä perhehoidon järjestämistä ja määrittelyä lainsäädännössä. Luvussa 3 kuvailen tutkimuksen käsitteellisiä ja tutkimuksellisia lähtökohtia ja luvussa 4 tutkimuksen toteutusta sekä aineistonkeruuta. Luvuissa 5–7 olen kuvannut aineiston analysoinnin tuloksia. Luvussa 8 esittelen tutkimukseni johtopäätökset ja kehitysehdotukset.

2 PERHEHOITO SIJAISHUOLLON MUOTONA

Lastensuojelun perimmäinen tehtävä on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, erityiseen suojeluun sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Sijaishuolto toteuttaa tätä tehtävää osana lastensuojelun kokonaisuutta tilanteissa, joissa lapsen hyvinvoinnista ei voida kotioloissa vastata lain edellyttämällä tavalla ja lapsen edun mukaisesti. Sijaishuollossa olevan lapsen edun toteutumisen valvomisesta vastaa tällöin lapsen vastuusosiaalityöntekijä. Lapsen sosiaalityöntekijän vastuulla on huolehtia, että lapsi saa tarvitsemansa tuen ja palvelut. (Lastensuojelulaki 2007/417; Lastensuojelun käsikirja - Mitä on lastensuojelu? 2019; Helavirta 2016, 188.)

Perhehoidon tavoitteena on mahdollistaa lapselle pysyvät ihmissuhteet, perheenjäsenyyden ja elinympäristön, jossa lapsi voi osallistua arjen toimiin ja askareisiin. Tarkasteltuna yhteiskunnan taloudellisesta näkökulmasta perhehoito on myös edullisin kodin ulkopuolella tapahtuvista hoitomuodoista. Kuntaliiton vuonna 2004 tekemän selvityksen mukaan sijaishuollon menot Suomessa olivat 528,3 miljoonaa euroa ja tästä sijaisperheiden tuottamien palvelujen osuus oli 82 miljoonaa euroa. Perhehoidossa hoidettiin tuolloin kuitenkin lähes 40 % kodin ulkopuolisista sijoituksista kustannuksin, jotka olivat vain noin 15 % sijaishuollon kokonaismenoista. (Ketola 2008, 22.)

2.1 Perhehoidon historiaa

Nykyisyyden ilmiöiden ymmärtämiseksi on tärkeää ymmärtää niihin liittyviä historiallisia prosesseja. Tutkimuksen tekijän velvollisuus on tuoda esiin myös tutkimansa ilmiön kulttuurisidonnaisuus ja ajankohtaisten keskustelujen historiallisuus. (Vehkalahti 2010, 158.) Suomalaisessa yhteiskunnassa lastensuojelulla on pitkä historia, jota voidaan tarkastella satojen vuosien taakse. Pitkästä historiasta huolimatta on lasten oikeus erityiseen suojeluun tunnustettu Suomessa kansainvälisin ihmisoikeussopimuksin verrattain myöhään. Historian näkökulmasta lastensuojelu on ollut jatkuvaa rajankäyntiä perheiden yksityisyyden, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden sekä yhteiskunnan puuttumisvelvollisuuden välillä. (Pekkarinen 2015, 267.)

Tässä tutkimuksessa en ole lähtenyt historian tarkastelussa kovin syvälle, mutta katsoin aiheelliseksi avata hieman perhehoidon historiaa. Suomalaisessa lastensuojelussa perhehoito on sen vanhimpia toimintamuotoja. Perhehoidon luonne ja aatteelliset kytkennät kuitenkin ovat muuttuneet viimeisen sadan vuoden aikana. (Heino ja Säles 2017, 12.)

1800-luvulla ja 1900-luvun alussa vaivaishuutokaupat olivat yleisin köyhäinhoidon muoto Suomessa. Lapset, vaivaiset ja köyhät annettiin elätehoitoon talouteen, joka pyysi hoidosta vähiten korvausta. Näin saivat alkunsa ikävän maineen saaneet köyhäinhuutokaupat. Huutokauppojen saama maine on vaikuttanut pitkään myös perhehoidon kehittämistyössä. (Ketola 2008, 15.) Huutokaupoissa huutolaisten osuudesta lapsia oli paljon, lähes puolet. Köyhäinhoitotilasto vuodelta 1895 kertoo, että huutolaisia oli kaikkiaan 22 054, joista lapsia oli 10 695. (Lehikoinen 2011; Markos 1968.)

Huutokaupoissa lapset myytiin 15 vuoden ikään asti samaan taloon. Huutolaisten kertomusten mukaan oli sattumanvaraista, minkälaiseen taloon huutolainen joutui. Joissain perheissä lapset otettiin yhdeksi talon lapsista, toisissa taas lapset ovat eläneet turvattomuudessa, pelossa ja nälässä sekä joutuneet tekemään kovaa työtä ja kokemaan kohtuuttomia rangaistuskäytäntöjä. (Lehikoinen 2011, Markos 1968.) Lapsella oli perhehoidossa oikeus saada hoitoa, mutta vastaavasti lapsen ottaneella perheellä oli myös oikeus velvoittaa lapsi työskentelemään heille palkatta. Perhehoitajat saivat työstään palkkiota. Sijoitettujen lasten määrää on hyvin vaikea arvioida, sillä suurin osa sai apua tai kodin sukulaisilta, naapureilta tai tuttavilta eikä heitä kirjattu virallisesti mihinkään avun tarvitsijoiksi. (Pulma ja Turpeinen 1987, 14, 26–31; Pösö 1995, 78–94.)

Huutolaisuudesta ja köyhäinhoidosta on edetty vuosisadassa ammatillistuneeseen hyvinvointivaltion palvelujärjestelmään, jossa lapsella ja asiakkaalla on lakisääteisiä oikeuksia. Ensimmäinen virallinen laitos orvoille ja heitteille jätetyille lapsille perustettiin Suomessa 1750-luvulla. Laitoksia oli kuitenkin Suomessa vähän, joten painopiste sijaishuollossa oli pitkään perhehoidossa. (Pulma ja Turpeinen 1987, 19, 26–32; Pösö 1995, 78–94.)

Vuonna 2016 julkaistussa sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä tavoitteena oli saada käsitys suomalaisessa lastensuojelun sijaishuollossa tapahtuneista kaltoinkohteluista ensimmäisen lastensuojelulain aikana vuosina 1937–1983. Selvitystyö toteutettiin haastatteleamalla lähes 300 henkilöä, joista suurin osa oli itse perhehoidossa, koulukodeissa tai lastensuojelulaitoksissa kaltoinkohtelua kokeneita. (Hytönen ym. 2016, 2.)

Ensimmäisen 1936 annetun lastensuojelulain aikana lastensuojelun ohjauksesta ja valvonnasta vastuussa olevia viranomaisia olivat sosiaaliministeriön lastensuojelutoimisto ja vuoden 1968 heinäkuun alusta alkaen sosiaalhallitus sekä sen perheasiainosasto. Paikallisilla huolto- ja sosiaalilautakunnilla oli kuitenkin paljon harkintavaltaa lastensuojelun toteuttamisessa ja valvonnassa kuntien ammatillisten resurssien poiketessa toisistaan. (Salenius, Malinen ja Markkola 2020, 197, 215.) Perhehoitoon sijoitettujen lasten määrä 1960-luvun lopulle saakka on liikkunut vuositasolla noin 15 000 lapsessa. Näihin tilastoihin on laskettu mukaan kasvattilapset, joiden valvonta kuului myös sosiaalilautakuntien vastuulle. Vastaava luku laitoshoidon ja koulukoteihin sijoitettujen lasten osalta on ollut noin 5 000. Vuoden 1936 lastensuojelulaissa sekä perhehoitoon sijoitettujen lasten että kasvateiksi annettujen lasten valvonta oli määritelty yhteiskunnan vastuulle. Olennaista on huomioida, että tuohon aikaan lastensuojelun rinnalla toimi myös merkittävä vapaaehtoisuuteen ja usein sukulaisuuteen perustuva sijoitusjärjestelmä. Tällainen kasvattilapsisuhde voitiin perustaa ilman viranomaisten toimia ja purkaa milloin tahansa. (Hytönen ym. 2016, 29–31.)

Sijaishuoltotoiminnasta annettiin perusohjeet sijaisperheiden valvontaan ensimmäisen lastensuojelulain aikana. Vuoden 1936 lastensuojelulaissa velvoitettiin huoltolautakunnan jäsen tai muu lautakunnan valtuuttama henkilö käymään perhekodissa vähintään neljä kertaa vuodessa tarkastamassa, että lapsen sijoitusta koskevaa sopimusta noudatetaan. Tuli tarkastaa, että lapsen hoitoa tai kasvatusta ei laiminlyödä ja että lapsen koulunkäynti toteutuu. Huoltosopimuksissa määriteltiin melko tarkastikin lapsen arkista elämää, hoitoa ja huolenpitoa koskevia asioita kuten vaatetusta, ravintoa ja koulutuksen laatua. Sopimuksessa annettiin ohjeita myös sijoitetun lapsen kurittamisesta. Huoltajan oli ensisijaisesti pyrittävä ojentamaan lasta neuvoilla tai nuhteilla. Mikäli nämä eivät auttaneet, oli isällinen kurittaminen sallittua, tosin tyttöjä saattoi kurittaa ainoastaan nainen. Sijaisperheiden tuli olla puitteiltaan sopivia lapsen hoitamiseen ja huolehtimiseen. Myös terveydelliset tekijät tuli huomioida sijaiskotia etsittäessä. (Hytönen ym. 2016, 9, 21,31, 81–83; Salenius ym. 2020, 203–205.)

Valvontaa ja valvottavia sopimuksia oli siis lainsäädännön osalta melko tarkastikin määritelty. Sijaishuollon menneisysselvitystä varten toteutetuissa haastatteluissa nousee kuitenkin esiin, ettei valvonta ole näyttäytynyt sijaishuollossa oleville toimivana tai tehokkaana. Aikalaisanalyyseistä käy myös ilmi, että lastensuojelun resurssit ovat olleet työmäärään ja työtehtäviin nähden alimitoitettuja. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden

asiaksmääriä on normitettu ensimmäisen kerran sosiaalihuollon yleiskirjeessä vuonna 1974. Käytännössä tavoitteisiin ei kuitenkaan juuri päästy. Eräs valvontaa hankaloittava seikka on ollut myös perhehoitopaikkojen sijaitseminen pitkien etäisyyksien päässä. Esimerkiksi Helsingistä on lapsia sijoitettu hyvin tyypillisesti 200–350 kilometrin päähän lasten aiemmasta kodista. Viranomaiskeskustelun tarkastelu toi esille, että vaikka sosiaaliministeriö ja lastensuojelutoimisto, myöhemmin sosiaalihuolto, pyrki normittamaan paikallistason työtä ja ohjaamaan kunnalliset toimijat toteuttamaan vuoden 1936 lastensuojelulain henkeä, jäi paikallisille huolto- ja sosiaalilautakunnille huomattava määrä harkintavaltaa, joka vaikutti siihen, minkälaiseksi paikalliset käytännöt muotoutuivat. (Hytönen ym. 2016, 9, 21,31, 81–83; Salenius ym. 2020, 203–205.)

Selvityksen mukaan haastateltavilla oli sekä erilaisia että samanlaisia kokemuksia henkisestä ja ruumiillisesta väkivallasta lastenkodeissa, koulukodeissa ja sijoitusperheissä, vaikka sijoituspaikkojen välillä olikin eroja. Kaikissa kolmessa sijoitusmuodossa olleilla oli samankaltaisia kokemuksia ruumiillisen väkivallan mielivaltaisuudesta, lapsen biologisen perheen mustamaalaamisesta sekä uskonnollisen ilmapiirin painostavuudesta. Perhehoidossa väkivalta saattoi haastateltujen mukaan saada hyvinkin äärimmäisiä muotoja, mutta kaltoinkohtelu piiloutui usein kodin yksityisyyden suojaan. Sijaisperheissä valvontaa ja epäkohtien esiintuloa on estetty muun muassa uhkailemalla sijoitettua lasta siirrolla koulukotiin. Etenkin sijaisperheissä lapsia on käytetty paljon kohtuuttomastikin työvoimana. (Hytönen ym. 2016, 9, 108.)

Sijaishuollon menneisyys selvityksen tulokset osoittavat myös, että valvovien elinten tuottamien aineistojen perusteella on viitteitä siitä, että epäkohtiin pyrittiin puuttumaan, mikäli niitä tuli esiin ja sijoitettujen lasten oikeusturvaa pyrittiin valvomaan. Ongelmana näyttäytyi kuitenkin, kuinka epäkohdat saatiin näkyviin. Lastensuojelun eri toimissa työskennelleet henkilöt toivat esiin ajan lehdessä, että on vaikea arvioida mitä sijaisperheissä tapahtui valvontakertojen ulkopuolella. Erilaisten huhujen todenperäisyyttä oli vaikea todentaa ja joskus valvojat tai tarkastajat saattoivat pelätä myös oman turvallisuutensa puolesta. Eräs iso tekijä perhesijoituksissa ja niiden valvonnassa oli ennakkollisen valvonnan pettäminen eli sopivan sijaisperheen valinnassa oli epäonnistuttu. Sijaisperheiden ulkoiset puitteet ovat saattaneet olla erittäin hyvät, mutta kulissien taakse on piiloutunut raakaa väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Sijaisperheiden valinnassa on saatettu täysin jättää huomiotta lapsen tarpeet ja laiminlyöty näin lapsen perustarpeista huolehtiminen. Esimerkkinä selvityksessä nousee esiin kielellisten seikkojen huomiotta jättäminen sijoituksissa, joissa

lapsi on menettänyt esimerkiksi äidinkieltensä kokonaan. Valvonnassa on ollut rakenteellisia ongelmia ja valvonta on ollut puutteellista tai tehotonta. (Hytönen ym. 2016, 53–55, 85–86.)

Suomessa lastensuojelu on aina herättänyt kiinnostusta niin instituutiona, toimintaperiaatteena kuin käytäntönä. Viime vuosina lastensuojeluun on kohdistunut voimakasta kritiikkiä, mutta kiinnostusta ovat herättäneet myös esimerkiksi voimakas asiakasmäärien kasvu ja kuntien kiristynyt taloustilanne. (Pekkarinen 2015, 267–268.) Perhehoito on vuosien myötä erikoistunut ja ammatillistunut tunnistamaan monenlaisia lasten tarpeita. Perhehoidon asiakaskunta on muuttunut ja toimintamuodot ovat moninaistuneet. (Heino ja Säles 2017, 12.)

2.2 Perhehoidon järjestäminen

Lapsella on oikeus huostaanottoon ja sijaishuoltoon, mikäli lasta ja hänen perhettään ei kyetä riittävästi tukemaan lastensuojelun avohuollon keinoin. Sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsi voi olla sijoitettuna perhehoitoon, laitoshuoltoon tai esimerkiksi läheisverkostoratkaisuna sukulaisperheeseen. Perhehoitoa, kuten muutakin sijaishuollon toimintaa, määrittelee lainsäädäntö. Nykyinen lastensuojelulaki määrittelee vahvasti perhehoidon ensisijaisuutta sijaishuollon järjestämisessä. Lastensuojelulain (2007/417) lisäksi perhehoitoa määrittelee perhehoitolaki (2015/263), joka määrittelee muun muassa toimeksiantosuhteisen ja ammatillisen perhehoidon järjestämistä, perhehoitajien kelpoisuutta, perhekodeissa hoidettavien lasten määrää sekä perhehoidosta maksettavia korvauksia.

Sijaishuoltoa ei yleensä ole tarkoitettu pysyväksi ratkaisuksi vaan perheen jälleenyhdistämisen tavoitteista on määritelty laissa. (Lastensuojelulaki 2007/417.) Sijaishuoltotyölle luo perustaa myös laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määritellyt hyvän huollon, kasvatuksen ja hoivan keskeiset elementit (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361 § 1). Perhehoito on historiallisestikin ajateltuna osa sosiaalihuollon palvelujärjestelmää, joka on julkisen vallan vastuulla. Perhehoidossa on lainsäädännön näkökulmasta pitkälti kysymys yksilön perusoikeuksista ja niiden vastapainona olevista julkisen vallan velvoitteista. Samoin kuin muun sijaishuollon järjestäminen, on perhehoidon järjestäminen lähtökohtaisesti julkiselle vallalle kuuluva hallintotehtävä. (Araneva 2018, 149–150.)

Perhehoidon valvonnan näkökulmasta perhehoitolaki määrittelee perhehoidon ominaisuuksia, joita sijaishuollolle annettujen tavoitteiden ja lapsen edun toteutumisen lisäksi perhehoidon tulee täyttää. Lainsäädännön mukaan perhekodin odotetaan olevan terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan sopivaa siellä annettavalle hoidolle ja huolenpidolle. Harkittaessa perhekodin sopivuutta sinne sijoitettavalle lapselle, tulee sosiaalityöntekijän huomioida erityisesti perhekodin ihmissuhteita sekä perhehoitajan mahdollisuuksia vastata perhehoitoon sijoitettavan lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Perhehoitajan sopivuuden lisäksi on sosiaalityöntekijän selvitettävä myös hyväksyvätkö muut perhekodin jäsenet sijoitettavan lapsen ja onko hänen mahdollista asua perhekodissa tasavertaisessa asemassa muihin nähden. Perhekodin on lisäksi oltava tiloiltaan ja rakenteeltaan siellä tarjottavalle hoidolle sopiva. (Perhehoitolaki 2015/263 § 5.) Valvonnan näkökulmasta perhehoitolaki on siinä suhteessa puutteellinen, ettei laki säätele esimerkiksi perhehoidon kirjaamista. Perhehoitolaki ei yhtäältä velvoita eikä toisaalta myöskään oikeuta kirjaamaan perhehoidon järjestämisen, tuen suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta merkityksellisiä seikkoja. Käytännössä useinkaan ei tehdä mitään kirjauksia esimerkiksi perhehoitajan tuen tarpeiden syistä ja toteutetusta tuesta, sillä perhehoitaja ei ole sosiaalihuollon asiakas. (Araneva 2018, 152.)

Perhehoitoa voidaan järjestää perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona. Lastensuojelun perhehoidon ollessa kyseessä puhutaan useimmiten perhehoitajan yksityiskodissa järjestettävästä hoidosta. Tällöin kunta tai kuntayhtymä tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa. Perhehoitajat ovatkin sijaishuoltojärjestelmässä siinä suhteessa erityisessä asemassa, että perhehoito toteutuu julkisen ja yksityisen toimijuuden rajapinnalla. Toimeksiantosopimuksessa määritellään yleensä muun muassa sijaisvanhempien vastuut ja velvollisuudet, perhehoidon palkkiot ja kulukorvaukset, perhehoitajien vapaat ja lomat sekä erityisen tuen tarve. (Janhunen 2008, 138.) Perhehoidon toimintamuotoja voidaan myös erotella monen eri ulottuvuuden suhteen, kuten lapsen tarpeisiin liittyvän, sijaisperheen tuttuuden, erikoistumisen, lasten määrän, kulttuurisensitiivisyyden, koulutus- ja kokemustaustan sekä työssä käymisen erojen suhteen. Kulttuurisensitiivisyydellä perhehoidon järjestämisessä tarkoitetaan lapsen kulttuuristen ja kielellisten taustojen huomioimista sijaisperheen valinnassa. (Heino ja Säles 2017, 20–23.) Perhehoitoa voidaan järjestää myös ammatillisesti. Tällöin perhehoitoa annetaan yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain mukaisesti ammatillisissa perhekodeissa, joilla on läänihallituksen toimintalupa. Ammatilliset perhekodit sijoittuvat perhehoidon ja

laitosten välimaastoon. (Kouvonen 2011, 208–209; Perhehoitolaki 2015/263 § 3, § 4.) Perhehoitajan julkinen huoltajan tehtävä sijaishuoltopaikkana voidaan viime kädessä myös purkaa, mikäli sijaisperheessä annettu hoito katsotaan puutteelliseksi tai sopimattomaksi (Perhehoitolaki 2015/263 § 12).

Tässä tutkimuksessa keskityn ainoastaan toimeksiantosuhteiseen perhehoitoon ja sen valvontaan. Perhehoitolain mukaan perhehoidon järjestämisestä vastaava kunta on vastuussa perhehoitajien koulutuksesta, työnohjauksesta ja valmennuksesta sekä perhehoitajien ennakoivalmennuksesta toimeksiantosopimukseen kirjattavalla tavalla. Perhehoitajille on nimettävä myös vastuuhenkilö jokaista hoidettavaa kohden. (Perhehoitolaki 2015/263 § 15.) Perhehoidon järjestämisessä lapsen hoidon valvonnasta lapsen vastuusosiaalityöntekijällä on suuri velvollisuus. Toki viime kädessä sijoituskunta on vastuussa perhehoitajiksi valitsemistaan perheistä sekä perhehoidon toteutumisen valvonnasta. Valvontakysymyksen lisäksi perhehoitajien näkökulmasta sosiaalityöntekijää kaivataan usein tueksi myös arkisiin tilanteisiin, sillä toisin kuin laitoshoidossa, perhehoitajilla ei usein ole työkavereita keiden kanssa erilaisia tilanteita ja ratkaisuja voisi käydä läpi. (Eronen ja Laakso 2017, 150–151.) Mehtosen (2008) tutkimuksessa nousi esiin, että perhehoitajat tarvitsevat henkistä ja emotionaalista, sosiaalista, tiedollista ja taloudellista tukea sijaisvanhemmuudessaan. Tukea he saavat puolisoiltaan, perheenjäseniltään ja muilta läheisiltään sekä vertaisryhmistä, Perhehoitoliitosta, sosiaalityöntekijältä ja muilta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisilta. Sijaislasten biologiset vanhemmat ja sukulaiset ovat myös yksi sijaisvanhempien tukikanava. Sijaisvanhempien omalla aktiivisuudella sekä sijoittajakunnalla ja sijaisperheen sosiaalityöntekijällä on suuri merkitys tuen saamisessa. (Mehtonen 2008, 2.)

Käytännössä perhehoitajien ennakoivalmennus on järjestetty useassa kunnassa PRIDE-valmennuksena, jota koordinoi pitkälti Pesäpuu Ry. Valmennus on ollut Suomessa käytössä vuodesta 1995 lähtien. Vuoden 2012 perhehoitolain uudistuksen jälkeen valmennus on ollut perhehoitajiksi ryhtyvälle pakollinen. Ohjelman nimi PRIDE tulee englannin kielen sanoista: P=parents, R=recourses, I=information, D=development, E=education. (Heino ja Säles 2017, 57–58; Mitä PRIDE-valmennus on?; Back-Kiiänmaa ja Hakkarainen 2008, 121–122.) PRIDE-valmennuksen tavoitteena on antaa perhehoitoa harkitseville valmiuksia hahmottaa mitä perhehoito on ja mitä perhehoidon järjestäminen edellyttää perhehoitajilta. Valmennuksen tavoitteena on antaa osallistujille tietoa ja tilaisuus prosessoida omia valmiuksiaan ryhtyä sijais- tai adoptiovanhemmaksi sekä mahdollisuuden perehtyä

perhehoitoon ja valmentautua uudenlaiseen, usein haasteelliseen vanhemmuuteen. PRIDE-valmennus sisältää yhdeksän tapaamista, joista osa on ryhmätapaamisia ja osa yksilötapaamisia. Valmennuksessa käydään läpi erilaisia perhehoitoon liittyviä teemoja. Tapaamisilla perhehoitajat saavat tietoa lapsen oikeudesta perheeseen, hoivaan, kasvatukseen, turvallisuuteen, ennakoitavuuteen ja jatkuvuuteen sekä lapsen tarpeesta kiintymykseen. Perhehoitajat saavat valmiuksia tukea lasta, jotta tällä on mahdollisuus selviytyä menetyksistä. Valmennuksessa perhehoitajiksi aikovat saavat myös tietoa omasta oikeudestaan valmennukseen, tietoa asemastaan perhehoitajana sekä kokemuksista perhehoidosta ja adoptiosta. Perhehoitajat saavat tukea ja tietoa, kuinka valmistautua muutokseen, jota perhehoitajaksi ryhtyminen tuo tullessaan. Ennakoivalmennuksen tavoitteena on taata perhehoitoon tuleville lapsille mahdollisuus päästä mahdollisimman hyvin hänen hoitoonsa valmentautuneeseen perheeseen, jossa lapsen yksiköllisiin tarpeisiin kyetään vastaamaan ja jonka aikuiset ovat kykeneviä yhteistyöhön lapselle tärkeiden ihmisten kanssa. On myös sijaisvanhempien etu ja turva, että he saavat ennalta riittävästi tietoa ja ymmärrystä sijaisvanhemman tehtävistä sekä siitä, mitä heiltä odotetaan. (Heino ja Säles 2017, 56–58; Mitä PRIDE-valmennus on?; Back-Kiianmaa ja Hakkarainen 2008, 123–130.)

3 TUTKIMUKSEN PAIKANNUS PERHEHOIDON VALVONTAAN

Kautta lastensuojelun historian on osana lastensuojelun ydintä ollut rajankäynti perheen yksityisyyden, yhteiskunnan puuttumisvelvollisuuden sekä yksilön itsemääräämisoikeuden välillä. Sijaishuollon toimeksiantosuhteinen perhehoito sekä sen valvonnan tarkastelu asettuu tässä suhteessa erityisen mielenkiintoiseen asemaan sosiaalityöntekijän kaksijakoisen roolin valossa sekä tuen antajana että kontrollin toteuttajana. Sijaisperheet tarvitsevat sosiaalityöntekijän tukea eri tavalla kuin laitoshoidon yksiköt ja samanaikaisesti sosiaalityöntekijä kohdistaa sijaisperheisiin myös kontrollia ja valvontaa. (Helavirta 2016, 194.) Marjomaa ja Laakson (2010) kyselyssä sijaisvanhemmilta, nuorilta ja sosiaalityöntekijöiltä tiedusteltiin perhehoidon käytänteistä. Kyselyyn vastasi 279 lasta ja nuorta, 232 sijaisvanhempaa ja 94 sosiaalityöntekijää. Kyselyn perusteella sijaisvanhemmille suurin tuen tarve vaikuttaisi olevan sijaisvanhempana jaksamisen tukemisessa, lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvissä asioissa sekä korvauksiin liittyvissä asioissa. (Marjomaa ja Laakso 2010, 81.) Perhehoito tarvitsee onnistuakseen vahvaa lähi- ja peruspalvelujen tukea sekä myös laajemmin tukea muilta hallintokunnilta. Perhehoito toteutuu nimenomaan vahvasti lapsen ja perheen arjessa. (Heino ja Säles 2017, 99.)

Pohdittaessa sijaishuollon valvonnan käytäntöjä ja erityispiirteitä perhehoidossa on aiheellista tarkastella sitä, onko valvonta tukea vai kontrollia sekä kuinka sijaisperheiden yksityisyyden asema näyttäytyy valvonnassa. Kontrolli itsessään ei ole välttämättä hyvää tai pahaa. Yhteiskunnassamme kontrollin perustaksi asettuu yhteisesti konstruoitu sekä yhteiskunnassa hyväksytty ennustettava ja normien mukainen toiminta. Tämä on sosiaalityössä artikuloitunut osaksi työskentelyn periaatteita, käytäntöjä ja tavoitteita. (Juvonen 2015, 50; Arnkil ja Eriksson 1996, 135.) Tutkimuksessani tarkastelen perhehoidon valvontaa suhteessa lastensuojelun lainsäädäntöön sekä sosiaalityön käytäntöihin. Sijoitusmuotona perhehoito asettuu tiiviisti yksityisten perheiden, sijaisperheiden, koteihin. Tästä syystä tuen ja kontrollin suhteen sekä sijaisperheiden yksityisyyden tutkiminen perhehoidossa on tärkeää perhehoidon kehittämisen kannalta. Kuten sosiaalityön luonteeseen kuuluu, ei sosiaalityötä voida määritellä oikeastaan koskaan puhtaasti tukemiseksi. Näen tämän liittyvän tiiviisti myös työskentelyyn sijaisperheiden kanssa. Auttamistyöhön sisältyy aina myös kontrolloivia elementtejä. (Juvonen 2015, 49;

Mäntysaari 1991, 178.) Sosiaalityössä tuki ja kontrolli kulkevat käsi kädessä eikä niitä ole tarkoituksenmukaista tarkastella toistensa vastakohtina. Tukikin voi olla haitallista, mikäli se aiheuttaa vastaanottajalleen riippuvuutta ja estää tämän toimijuutta. (Pyhäjoki 2020.)

3.1 Perhehoito aiemman tutkimuksen valossa

Kuten jo johdannossa tuli ilmi, on perhehoito ja etenkin sen valvonta jäänyt tutkimuksen valossa laitoshoidon varjoon. Perhehoidon tutkimustietoa etsiessäni törmäsin useaan otteeseen kuvaukseen, kuinka perhehoidosta on tullut ensisijainen sijaishuollon muoto vuoden 2012 perhehoitolain uudistuksen myötä (Kts. esim. Valkonen ja Janhunen 2016, 3). Tutkimustiedon vähäisyys perhehoidosta on siinä mielessä yllättävää, että perhehoito on ensisijainen sijoitusmuoto sekä historian näkökulmasta katsasteltuna lastensuojelun pitkäaikaisin toimintamuoto (Lastensuojelulaki 2007/417 § 50; Hytönen ym.2016, 29).

Perhehoidon kansainvälisen tutkimustiedon osalta yhtenä haasteena näyttäytyy suomalaisen järjestelmän erilaisuus suhteessa esimerkiksi angloamerikkalaiseen järjestelmään, jossa adoptio on vahvasti yhtenä lastensuojelun menetelmänä käytössä. Pohjoismaissa lastensuojelua järjestetään palvelupohjaisesti, kynnystä lastensuojeluun pidetään alhaalla ja perheitä ja lapsia pyritään ensisijaisesti auttamaan erilaisin palveluin. Yhdysvalloissa esimerkiksi puolestaan perhesuhteisiin puututaan tilanteissa, joissa kaltoinkohtelusta on selkeää näyttöä ja se vaurioittaa lasta. (Pösö 2015, 16–18.) Suomalaisessa lastensuojelussa vahva usko lapsen vanhempien tilanteen paranemiseen saattaa joskus sivuuttaa näkökulman, joka korostaa lapsen oikeuta pysyvyyteen ja suojeluun (Pösö 2016, 26). Kansainvälisen tutkimustiedon soveltamisala suomalaiseen perhehoidon järjestelmään on haastavaa myös siinä mielessä, että kansainvälisesti ajateltuna Suomessa perheen jälleenyhdistämisen tavoite on erittäin vahva. Suomalaisessa lastensuojelussa ja sen ihmiskäsityksessä uskotaan vahvasti muutokseen. Silloinkin, kun lapsi otetaan huostaan, toimitaan niin, että huostassapito on vain väliaikaista ja perheen jälleenyhdistäminen on jatkuvasti tavoitteena. Tästä johtuen mikään lastensuojelun sijoitus, myöskään perhehoito, ei lähtökohtaisesti pyri pysyvän kasvuympäristön tarjoamiseen sijoitetulle lapselle. (Pösö 2015, 19; Valkonen 2008, 99.) Kati Hämäläisen (2012) perhehoitoon sijoitettujen lasten haastatteluissa perhehoidon väliaikaisuus nousi esiin. Lasten suhteet perhehoitajiin näyttäytyivät tutkimuksessa vahvasti sijaisluonteisina. Ne eivät muodostuneet koskaan

ensisijaisiksi perhesuhteiksi sijoitetuille lapsille, vaikka näyttäytyivätkin turvallisina. (Hämäläinen 2012, 177–184.)

Kansainvälistä tutkimustietoa erityisesti perhehoidon valvonnan käytänteistä sekä sosiaalityöntekijän roolista valvonnassa löytyy niukasti. Sen sijaan sijoitusta tukevista tekijöistä tai ennusteista ja sijoitettuna olevien lasten elämäkulusta löytyy enemmän tietoa. (Kts esim. Pecora and all 2010; Schofield and Beek 2005; Barber, Delfabbro and Cooper 2001.) Valkonen ja Janhunen (2016) ovat tutkimuskatsauksessaan keskittyneet kansainväliseen tutkimukseen sekä siihen, kuinka tutkimuksessa nousee esiin esimerkiksi päätöksentekoprosessit perhehoitoon sijoittamisessa, sijoituksen kesto tai keskeytyminen, uusien sijaisvanhempien rekrytointi, valmennus ja tukeminen sekä millaisia lapsia perhehoitoon tulee, miten perhehoidolla voidaan vaikuttaa lapsen ja nuoren kasvamiseen niin, että hänen selviytymiskykynsä paranee. (Valkonen ja Janhunen 2016, 4.) Katsauksessa ei ole lainkaan käyty läpi perhehoidon valvontaan liittyviä kysymyksiä. Maija Mänttari van der Kuipin (2016) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden toimintamahdollisuuksista ja työhyvinvoinnista huolestuttavana näyttäytyi työntekijöiden heikentynyt mahdollisuus tarjota asiakkaille kokonaisvaltaista sosiaalityötä ja riittävästi heidän tarvitsemiaan palveluita. Työntekijät kokivat myös työhön kohdistuvan valvonnan, arvioinnin ja kontrollin lisääntyneen merkittävästi. Sosiaalityöntekijät kokivat, että työaika hupenee erilaisten selontekovelvollisuuksien, kuten tilastoinnin, raportoinnin ja dokumentoinnin, täyttämiseen eikä varsinaisen sosiaalityön tekemiseen koettu jäävän riittävästi aikaa. (Mänttari-van der Kuip 2016, 7–8.)

Perhehoitoa on Suomessa tutkittu pääasiassa vain pro gradu -tutkielmissa. Tarkastellessani perhehoitoon liittyviä aikaisempia pro gradu -tutkimuksia esiin nousivat erityisesti Suvi Saarisen pro gradu vuodelta 2006 Arjen ammattilaiset - sijaisvanhemmuus työnä, Anna Mehtosen pro gradu vuodelta 2008 Tuettu sijaisvanhemmuus? - perhehoitajien kokemuksia saamastaan tuesta, Jonna Ylitalon pro gradu vuodelta 2012 Kontrollia vai tukea? Lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen paikantuminen Perhehoito -lehdessä, Mia Kokkosen pro gradu vuodelta 2016 Sijaisvanhemmuus ja arki sekä Hanna Haataisen pro gradu vuodelta 2016 Tuen ja kontrollin ristiriita lastensuojelussa. Huostaanotto-prosessin läpikäyneiden vanhempien kokemuksia lastensuojelun kaksinaisroolista. (Saarinen 2006; Mehtonen 2008; Ylitalo 2012; Haatainen 2016; Kokkonen 2016.) Perhehoito ja sijaisvanhemmuus on siis tutkimusaiheena kiinnostanut opiskelijoita mutta vähäisessä määrin kokeneempia tutkijoita.

3.2 Lapsen etu ja oikeudet sijaishuollossa

Lastensuojelun työskentelyn yksi keskeisimmistä kysymyksistä on lapsen edun määrittely. Tämä on usein kuitenkin haasteellista lastensuojelun käytännöissä, sillä lapsen etu on hyvin laaja ja abstrakti käsite. Lastensuojelun ihmisoikeusperustaisuus sekä lapsen oikeudet ovat olennainen osa lapsen edun määrittelyä sosiaalityöntekijän työssä. Lapsen edusta puhuttaessa viitataan usein juuri lapsen oikeuksiin, lapsen tarpeisiin ja lapsen näkökulmaan sekä lapsen osallisuuteen. Lapsen edun määrittelystä tekee haasteellista se, että lapsen kasvuympäristö, kasvatustapa ja tämän myötä myös lapsen edun käsite vaihtelee eri kulttuurien, uskontojen, alueiden, yksilöiden ja ryhmien välillä. Siksi on mahdotonta asettaa yhtä oikeaa määritelmää sille, mitä on lapsen etu. (Pösö 2012, 76; LOS 60/1991; Skivenes 2017, 228–229.) Lastensuojelu puuttuu lapsen ja hänen perheensä elämään siinä kohdin, kun on varteenotettavaa näyttöä tai epäilyä siitä, ettei lapsen etu toteudu (Skivenes 2017, 228–229). Suomessa lastensuojelu huomioi koko perheen kokonaisuutena. Sosiaalityöntekijä joutuukin usein pohtimaan ratkaisuisaan sitä, mikä on lapsen etu ja mitkä ovat vanhempien oikeudet lastensuojelun prosesseissa. Lastensuojelun työntekijät joutuvat arvioimaan lapsen etua ja vanhempien kykyä huolehtia lapsen edusta parhaalla mahdollisella tavalla kussakin tilanteessa. (Laakso 2012, 25–38.)

Lastensuojelun ytimessä on lapsen etu, lapsen oikeudet sekä ihmisoikeusperustainen työskentelyote. Tässä tutkimuksessa tarkastelen sosiaalityön käytäntöjä sekä lapsen edun määrittymistä näissä käytänteissä nimenomaan sijaishuollon toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonnan kontekstissa. Sosiaalityön maailmanlaajuisen määritelmän mukaisesti sosiaalityön perustana ovat ihmisoikeudet sekä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteet, joita pidetään koko työskentelyn oikeutuksena ja lähtökohtana. Ihmisoikeudet ovat perustavanlaatuisia ja kuuluvat universaalisti kaikille ja kaikenikäisille ihmisille. (Araneva 2018, 19–22.)

Lastensuojelun työskentelyssä toimenpiteiden ja lastensuojelun ratkaisujen kohteena ovat aina lapsen, hänen vanhempansa ja muiden perheen jäsenten perus- ja ihmisoikeudet. Nämä oikeudet kuluvat lähtökohtaisesti yhtäläisesti myös lapselle. (Araneva 2018, 19.) Suomi on ratifioinut YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991 ja tämä sopimus on siten pohjana lainsäädännössä esimerkiksi määriteltäessä lapsen oikeuksia ja lapsen edun toteutumista. Sopimuksessa lapsen oikeuksien turvaaminen on määritelty perheen ja yhteiskunnan tehtäväksi vastavuoroisena suhteena. Ensisijainen lapsen kasvuympäristö on

perhe, jolla on oikeus saada tarvittavaa suojelua ja tukea, jotta se voi hoitaa velvollisuutensa. Suomalainen nykylastensuojelu perustuu vahvasti lapsen edun käsitteeseen. Lastensuojelun ratkaisujen tulisi kaikessa mukailla lapsen edun periaatteita. (Pösö 2012, 76–77; Bardy 2013, 64.) Siitä huolimatta, että Suomen lainsäädäntö on linjassa YK:n säädösten kanssa, tukevat lastensuojelun ja perhehoidon toimintakäytännöt ja rakenteet vaihtelevasti lapsen edun ja oikeuksien toteutumista. Perhekotien kirjo on suuri ja kuntien välillä toimintakäytännöissä on eroja. Perhehoidon tulisi olla turvallista kaikille ja lapsella tulisi olla yhtäläiset oikeudet esimerkiksi päästä perhehoitoon asuinkunnasta riippumatta. Sijoitetut lapset erityisesti ovat haavoittuvassa asemassa ja erityisen suojelun tarpeessa elämäkokemuksensa vuoksi. (Heino ja Säles 2017, 18.)

Sijaishuollossa olevalla lapsella on sijaishuollon aikana oikeus laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon sekä lapsen tarpeita vastaavaan sijaishuoltopaikkaan. Lapsella on oikeus hyvään kohteluun ja oikeus tavata sekä pitää yhteyttä hänelle läheisiin ihmisiin ja omaan sosiaalityöntekijäänsä. Lapsen etua arvioitaessa on huomioitava myös esimerkiksi lapsen saama hellyys sekä kuinka lapsen koulutukselliset ja uskonnolliset tarpeet huomioidaan. Lapsella on myös oikeus saada häntä koskevaa tietoa omasta tilanteestaan sekä käyttövaroja itselleen. Lapsen edun käsitteen laajuus luokin vaativan arviointikriteerin sijaishuollolle. (Lastensuojelulaki 2007/417; Lastensuojelun käsikirja - Lapsen oikeudet sijaishuollossa; Pösö 2016, 17–18.)

Lastensuojelulaki edellyttää, että sosiaalityöntekijä tapaa lasta henkilökohtaisesti ja asiakassuunnitelmat laaditaan yhteistyössä lasten kanssa. Lasten osallistuminen on suomalaisen lastensuojelun olennainen osa. Osallistuminen ja lasten osallisuus on rantautunut vahvasti myös sijaishuollon yksiköihin. (Kouvonen 2011, 205.) Osallisuudessa lastensuojelussa on kyse siitä, kuinka lapsi itse on mukana toteuttamassa, määrittämässä ja arvioimassa työskentelyä, jota hänen etunsa turvaamiseksi tehdään. Lastensuojelun käytännön työssä ja tutkimuksessa on 1990-luvulta alkaen kiinnitetty huomiota enenevässä määrin lapsen osallisuuden toteutumiseen. (Hotari, Oranen ja Pösö 2013, 149–155.) Levomäen (2018) tutkimuksen mukaan lapsilähtöisyys näkyy lapsen avohuollon asiakaskertomuksissa siten, että etenkin nuorten kanssa työskentely on vahvasti lapsen edun lähtökohdista tehtävää. Asiakirjoihin kirjataan monipuolisesti lapsen kokemuksia, tunteita, toiveita ja ajattelutapoja. Pienten lasten kohdalla työskentely näyttäytyi kohdistuvan enemmän vanhempiin kuin lapsiin ja pienten lasten osallisuus asiakaskertomusten valossa oli vähäistä. (Levomäki 2018, 70–76.) Nurmen (2015) tutkimuksen mukaan lapsen

osallisuus lastensuojelussa toteutuu hyvän vuorovaikutussuhteen myötä. Vuorovaikutuksen nähtiin mahdollistavan luottamuksellisen suhteen syntymisen, jonka myötä myös lapsen osallisuus toteutuu paremmin. Osallisuutta estävinä tekijöinä tutkimuksessa näyttäytyi lapsen vetäytyminen tai jännitteisyys sekä se, että vanhemmat estävät puheillaan tai tarpeillaan lapsen osallisuutta. (Nurmi 2015, 52–60.)

Perhehoitoon sijoitettujen lasten kohdalla sosiaalityöntekijät joutuvat toteuttamaan vanhemmuuden arviointia ja arvioimaan lapsen etua myös suhteessa sijaisvanhempiin. Sijaisvanhemmuutta onkin yleensä tarkasteltu vanhemmuuden kontekstissa (Saarinen 2006, 35; Manninen 2001, 4–6, 7–8, 14–25). Vaikka nykyisessä lainsäädännössä puhutaan perhehoitajista, on sijaisvanhempi termi vakiintunut nimitys suomalaisessa lastensuojelussa ja kuvastaa nimenomaan vanhemmuutta perhehoidossa (Saarinen 2006, 7). Käsitteet siitä, mitä lapsen etu on, voivat vaihdella eri tahojen välillä. Aina ei ole selkeästi eroteltavissa, mikä on lapsen etu tai vanhemman etu. Aina ei myöskään ole mahdollista järjestää asioita lapsen edun mukaisesti, vaikka lapsen edun näkökulma olisikin selvillä. (Pösö 2012, 76–77.) Sonja Perttula (2014) on tutkinut pro gradu -työssään sosiaalityöntekijän lapsen edun määrittelyä lapsen huostaanoton valmistelun yhteydessä. Tutkimuksen tuloksissa merkittävää on, että lapsen etu esiintyi tutkimuksen aineistossa lähes aina suhteessa vanhemman toimintaan. Perttulan tutkimuksen havainnoissa mielenkiintoista oli myös se, ettei sijaishuollolle oltu aina asetettu varsinaisia toiveita tai määritelty lapsen tarpeita. (Perttula 2014, 79–85.) Tämä herättää kysymyksen siitä, mihin lapsikohtaista valvontaa sijaishuollossa suhteutetaan, mikäli sijaishuollolle ei ole asetettu selkeitä tavoitteita lapsikohtaisesti tai lapsen tarpeita ei ole selkeästi määritelty.

Sosiaalityöntekijät kokevat tutkimustiedon mukaan, että resurssien niukkuudesta ja suurista asiakasmääristä johtuen heillä ei ole mahdollisuutta kysellä lapsen ja sijaisvanhempien kuulumisia muulloin kuin lain edellyttämässä asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. Lapsikohtaisen valvonnan ytimessä on nimenomaan lapsen edusta huolehtiminen sijaishuollossa, sosiaalityöntekijän ja lapsen sekä sijaisvanhempien välinen vuorovaikutus. Suurten asiakasmäärien ohella myös työntekijöiden vaihtuminen lisää sijaishuoltotyön kuormittavuutta. (Eronen ja Laakso 2017, 149.) Lapsikohtaisen valvonnan toteutumisen näkökulmasta edellä kuvatut haasteet ovat suuria. Mikäli sosiaalityöntekijällä ei ole mahdollisuutta tavata lasta ja sijaisperhettä kuin lain edellyttämällä minimirajoilla, jää lapsikohtaisen valvonnan konteksti ja sijaisperheiden tukeminen lapsen arjessa melko

heikoksi. Huteraksi jää myös sosiaalityöntekijän käsitys siitä, kuinka sijaisperheessä kyetään vastaamaan lapsen tarpeisiin ja sijaishuollolle asetettuihin tavoitteisiin.

Vuonna 2019 julkaistussa lastensuojelun laatusuosituksessa sekä sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallissa lapsikohtaisesta valvonnasta puhutaan lapsikeskeisenä valvontana. Suosituksessa korostetaan valvontaan osallistuvien tahojen (lapsen, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän, sijoittajakunnan, sijoituskunnan, aluehallintoviraston ja eduskunnan oikeusasiamiehen) välistä yhteistyötä ja suunnitelmallista sekä reaktiivista työskentelyä. Suosituksessa suunnitelmallisuus, tiedonvaihto sekä yhteistyöstä sopiminen ovat keskeisessä asemassa. Suosituksessa nousee esiin sijaishuoltopaikkojen kansallisen rekisterin tarve koskien myös toimeksiantosuhteista perhehoitoa. (Malja ym. 2019, 77; Hoikkala ym. 2017.)

3.3 Lastensuojelun sijaishuolto ja sijaishuollon valvonta

Lastensuojelun, ja täten luonnollisesti myös lastensuojelun sijaishuollon, perimmäinen tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen sekä erityisesti lapsen oikeus erityiseen suojeluun (Lastensuojelulaki 2007/417 § 1). Sijaishuollon valvonnalla huolehditaan sekä turvataan lapsen oikeuksien toteutumista ja sijaishuollon laatua lapsen ollessa sijoitettuna kodin ulkopuoliseen hoitoon. Lapsen oikeuksien sopimus turvaa lapsen oikeutta kasvaa rakkauden, onnellisuuden ja ymmärryksen ilmapiirissä sekä lapsen oikeuksia muun muassa oman mielipiteen ilmaisuun ja turvallisuuteen. Lasten oikeuksien sopimus ohjaa myös sijaishuollon valvontaa. Artiklan 25 mukaisesti sopimuksen ratifioineet valtiot sitoutuvat lapsen oikeuteen sijaishuollon ajoittaisesta tarkistamiseen, jotta lapsi saa tarpeidensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa. (LOS 60/1991, Johdanto, § 12, 13 ja 25.) Sijaishuollon valvonnan toteuttamisessa on lapsen vastuusosiaalityöntekijällä merkittävä rooli. Sosiaalityöntekijän vastuulla on varmistaa, että lapsi saa sijaishuoltopaikassa tarvitsemansa huolen ja hoivan hänelle kuuluvalla tavalla. Sosiaalityöntekijä vastaa kokonaisvaltaisesti hänen vastuullaan olevan lapsen lastensuojelun prosessista. Hänen vastuullaan on hahmottaa lapsen arki kokonaisuudessaan, koordinoita lastensuojelua, ja ennen kaikkea turvata lapsen hyvinvointi. (Lastensuojelulaki 2007/417; Hoikkala ym. 2017, 25–30; Lastensuojelun käsikirja - Sijaishuollon valvonta; Kaikko ja Friis 2013, 110.)

Sijaishuollon valvonnasta vastaavat sijoittavat kunnat, sijaishuoltoapaikan sijaintikunnat, aluehallintovirasto sekä Valvira (Lastensuojelulaki 2007/417; Lastensuojelun käsikirja - Sijaishuollon valvonta; Hoikkala ja Lavikainen 2015, 9). Sijaishuollon valvontaa ja sijaishuollon asianmukaista toteutumista tarkastellaan niin yksittäisen lapsen kohdalla kuin sijoitusyksiköiden kohdalla. Tässä tutkimuksessa yksittäisen lapsen kohdalla tapahtuvasta valvonnasta puhutaan lapsikohtaisena valvontana ja sijoitusyksiköiden kohdalla tapahtuvasta valvonnasta perhekohtaisena valvontana. Lapsikohtaisen valvonnan keskiössä on yksittäisen lapsen tarpeet sekä hänen saamaansa hoito ja kasvatusta sijaishuollossa. Lapsikohtaisessa valvonnassa sijaishuoltoapaikalla sekä lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on keskeinen rooli. Koko sijaishuoltoyksikön toiminta taas on yksikkökohtaisen valvonnan keskiössä. Perhe- ja laitoshoidon valvontaan liittyvät mekanismit ovat osittain toisistaan poikkeavia. Perhehoidon valvonnassa puhutaan perhekohtaisesta valvonnasta ja tässä sosiaalityöntekijän rooli on erityisen korostunut. (Hoikkala ja Lavikainen 2015, 9.) Tutkimukseni aineistonkeruussa olen kysynyt sosiaalityöntekijöiltä perhehoidon valvonnasta. Tutkimuksessani olen rajannut käsitteiden käyttöä yhdistäen perhehoidosta puhuttaessa lapsikohtaisen ja perhekohtaisen valvonnan. Olen päätenyt tähän rajaukseen siitä syystä, että perhehoidon valvonnassa nämä kaksi käsitettä kietoutuvat hyvin tiiviisti toisiinsa.

Puhuttaessa perhehoidon valvonnasta on usein vaikeampi erottaa toisistaan lapsi- ja perhekohtaista valvontaa kuin puhuttaessa esimerkiksi lapsikohtaisesta ja yksikkökohtaisesta valvonnasta lastensuojelulaitoksissa. Lähtökohtaisesti sijaishuoltoapaikan ulkopuolinen valvonta tarkoittaa sijaishuoltoapaikan, kuten sijaisperheen, valvontavastuussa olevien viranomaisten suorittamia tarkastuksia. Toimeksiantosuhteisen perhehoidon kohdalla valvontaa suorittaa pääasiassa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä säännöllisillä käynneillä perhekotiin. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallissa suositellaan, että näitä käyntejä tulisi turvata esimerkiksi säätämällä niistä nimenomaisesti lastensuojelulaissa. Lisäksi mallissa suositellaan, että muuta ohjausta ja valvontaa tulisi tehostaa sosiaalityöntekijän käyntien lisäksi. Esimerkiksi maakunnissa voisi olla keskitetty toimija, joka osallistuisi perhehoidon mahdollisten epäkohtatilanteiden selvittämiseen. Yksi mahdollisuus tähän on maakunnallisen perhehoidon koordinaattorin tehtävä, jonka vastuulla olisi yhteistyössä kuntien sosiaalityöntekijöiden kanssa alueella toimivien perhekotien valvonta. Valvontakäynneillä sijaishuoltoapaikoissa käydään läpi erityisesti viranomaismääräyksiin liittyvät valvonta-asiat sekä selvitetään sijoitettujen lasten

näkemykset sijaishuoltopaikasta ja sen toiminnasta. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallissa on suositeltu myös ennalta ilmoittamattomia tarkastuskäyntejä sijaishuoltopaikkoihin, sillä valvonnassa on tullut ilmi sijaishuollossa olevien lasten näkemyksiä siitä, ettei ennalta sovitulla käynneillä saada todenmukaista kuvaa sijaishuollon toiminnasta. (Hoikkala ym. 2017, 16.)

Charlotte Jaggari (2018) on tutkinut valvontatehtäviä perhehoidossa haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä Englannissa. Tutkimuksessa nousi selkeästi esiin kolme teemaa perhehoidon valvonnassa. Yhtenä teemana on perhehoidon valvonnan vaikeus, mutta kuitenkin myös sen palkitsevuus. Toisena teemana nousi valvontaan liittyvä epävarmuus suhteessa lapsen hyvinvointiin perheessä, mutta myös sosiaalityöntekijän ja perhehoitajien suhteen välisiin rajoihin. Kolmantena teemana valvontaan liittyen Jaggarin tutkimuksessa nousi esiin, kuinka toimia ammatillisena byrokraattisissa systeemeissä, kuten lastensuojelu. Tähän liittyi paljon kysymyksiä omasta ammatti-identiteetistä, kuinka muut sosiaalityöntekijät toimivat sekä kuinka ammatillisuus lopulta määrittyy. Tutkimuksessa ymmärrys ja yhteys perhehoitajien kanssa nähtiin tärkeänä, jotta molemmat osapuolet tulevat kuulluksi ja ymmärretyksi. Jaggarin tutkimuksessa sosiaalityöntekijät pitivät perhehoitajien tukemista merkittävänä osana työtään, mutta kokivat resurssien siihen olevan vähenemässä. (Jaggari 2018, 386–394.)

Valvontaa tarkastellaan tässä tutkimuksessa julkisen vallan toimintamuotona. Lastensuojelulain mukaisen ohjauksen ja valvonnan yhtenä lähtökohtana voidaankin pitää julkisen vallan velvollisuutta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä velvollisuus perustuu Suomen perustuslain 22 §:ään perusoikeuksien turvaamisesta. (Suomen perustuslaki 1999/731, § 22.) Turvaamisvelvoite sitoo viranomaisia, jotka käyttävät julkista valtaa kaikessa toiminnassa. Turvaamisen kohteena ovat muun muassa oikeusturvan ja hyvän hallinnon toteuttaminen. Onnistuakseen turvaamistehtävä edellyttää valvontaa ja valvonnan edellytyksenä puolestaan on riittävän yksityiskohtaisen ja velvoittavan lainsäädännön olemassaolo. Sijaishuoltoa tarkasteltaessa valvonnan muodot voidaan jakaa ennakolliseen eli ennakkovalvontaan, suunnitelmalliseen eli säännönmukaiseen valvontaan ja reaktiiviseen eli epäkohtaepäilyyn liittyvään valvontaan. (Hoikkala ym. 2017, 15–17.)

Sisällöltään valvonta voi olla esimerkiksi toiminnan lainmukaisuuden arviointia sekä toiminnan tarkoituksenmukaisuuden seuranta ja arviointia. Erityisesti ohjauksessa korostuu

ennaltaehkäisevä näkökulma. Sijaishuoltotoiminnassa valtakunnallisella ohjauksella viitataan yleiseen linjaukseen ja sääntelyyn sekä toimintaa ohjaavien normien määrittelyyn. Valvonnan yhdenmukaisuutta tarvitaan valtakunnallisesti, jotta voidaan selkiyttää, mitä osaluoteita milläkin keinoilla valvotaan ja kuinka kaikkien alalla toimivien palveluntuottajien yhdenvertaisuus turvataan. Meneillään olevan ohjaus- ja valvontakulttuurin mukaan Suomessa halutaan siirtyä valtakunnallisessa sote-valvonnassa enemmän kohti vuorovaikutteisia ja ennakoivia valvontamenetelmiä, asiakaskeskeisyyttä sekä ennakoivuutta esimerkiksi omavalvonnan keinoin. (Hoikkala ym. 2017, 15–17.) Sosiaalihuoltolaissa ei tällä hetkellä ole määritelty, että toimeksiantosuhteisten perhehoitajien tulisi laatia omavalvontasuunnitelmaa (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 § 47). THL:n raportissa (2017) nousi esiin, että keskeinen valvonnan elementti perhehoidossa on vuorovaikutus (Heino ja Säles 2017, 69, 99). Kommunikaatio ja vuorovaikutus ovat keinoja jäsentää ongelmia ja esimerkiksi arvioida toimintaa. Etenkin tilanteissa, jotka ovat jäsentymättömiä, on paras toimintamalli usein sosiaalityön antama aika ja vuorovaikutuksessa tapahtuva tiedon vaihto. (Rabb 2008, 164–165.)

Valvonnassa pyritään kohti kokonaisuuksia koskevaa ohjausta ja valvontaa sekä vaikuttavuuden arviointia, jota ohjaa pitkälti riskinarviointiin perustuva valvonta. Vuorovaikutteisemmalla valvonnalla pyritään tehostamaan yhteistyötä valvontaviranomaisten ja palveluntuottajien sekä palveluntilaajien kanssa. Vuorovaikutteisella valvonnalla pyritään myös välttämään raskaita, reaktiivisesti toteutettavia valvontatoimia. Perhehoidon kohdalla esimerkiksi korostuu ennakkollisen valvonnan merkitys, jossa tavoitteena on varmistaa toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa lasten hyvinvoinnin turvaamisen edellytykset. (Hoikkala ym. 2017, 15–17.)

Lapsen huostaanoton ja sijaishuoltoon siirtymisen jälkeen myös vastuu lapsen hyvinvoinnista siirtyy yhteiskunnalle. Konkreettisesti vastuun lapsen edun toteutumisesta kantavat sijaishuollon toimijat, niin sosiaalityöntekijät kuin sijaishuoltopaikkojen toimijat. Lapsen sijoitusmuodolla on vaikutusta sosiaalityöntekijöiden tehtäviin. Tutkimuksen mukaan sijaisperheissä olevat lapset työllistävät sosiaalityöntekijöitä enemmän, sillä sosiaalityöntekijä on perhehoidossa vahvemmin mukana sijaishuollon prosessissa. Sijaishuollon toimijoilla kuitenkin huolet liittyvät usein yksin jäämiseen. Joko yksin jäämiseen lapsen hyvinvoinnista huolehdittaessa tai esimerkiksi päätöksen teossa. (Eronen ja Laakso 2017, 150–151; Helevirta 2016, 222.)

Sijaishuollon valvontaan liittyen Hoikkala ja Lavikainen (2015) kiinnittävät huomiota siihen, että sijaishuollon perustehtävä tulisi selkiyttää. On tärkeää pohtia, mitä sijaishuollon keskeisenä tehtävänä ymmärretään. Onko se esimerkiksi kaltoinkohtelulta suojelua, kontrollia, hoitamista, kuntouttamista tai koulunkäynnin turvaamista. Selkiyttäminen olisi tarpeellista etenkin siitä näkökulmasta, että sijaishuolto ei tällä hetkellä useinkaan pysty vastaamaan siihen kohdistettuihin odotuksiin, sillä odotukset ovat epäsuhdassa niihin vastaamismahdollisuuksien kanssa. (Hoikkala ja Lavikainen 2015, 4–5.) Sijaishuollon laadulle ja valvonnalle haasteita luo myös sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus ja usein myös sijaishuollon juridisen ja substanssiosaamisen puute (Porko, Heino ja Eriksson 2018, 28). Sijaishuollon perustehtävän selkiyttäminen palvelisi myös sijaishuollon valvonnan tehtävää, jotta valvontaa ja lapsen edun toteutumista voidaan suhteuttaa sijaishuollolle lapsikohtaisesti annettuun tehtävään. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallissa on esitetty valvontakulttuurin muutosta kohti lapsenoikeusperusteista ja lapsikeskeistä mallia. Toimintamallissa tarkoitetaan sitä, että kaiken toiminnan ytimessä ja toiminnan peilinä ovat sijaishuollossa olevat lapset lapsiryhmänä sekä yksittäisinä lapsina. Toimintamallissa lapsen edun ensisijaisuus ja lapsen oikeuksien toteutumisen tärkeys rakentavat lapsen oikeuksien viitekehyksen ja luovat suuntaviivat kaikelle sijaishuollon ohjaukselle ja valvonnalle. (Hoikkala ym. 2017, 27.)

3.4 Sosiaalityön tuen ja kontrollin suhde perhehoidossa

Tehdessään päätöksen sijaisperheeksi ryhtymisestä perheet luopuvat myös omasta yksityisyydestään ja avaavat oman kotinsa julkisen vallan toteuttaman sijaishuollon toteuttajaksi. Tämän myötä kodeissa toteutettavaa sijaishuoltoa myös valvotaan ja perheen arkea esimerkiksi dokumentoidaan ainakin jossain määrin sijoitetun lapsen osalta lapsen omiin asiakirjoihin. Lastensuojelussa sosiaalinen kontrolli ja vanhemmuuden arviointi on vahvasti läsnä. (Healy 2000, 74.) Ryhtyessään sijaisvanhemmiksi perhehoitajat avaavat oman kotinsa myös vanhemmuuden ja lapsen hoidon ja huolenpidon arvioinnille. Sijaisvanhemmat ovat toki siinä suhteessa eri asemassa kuin lapsen biologiset vanhemmat, että he toimivat yhteistyökumppaneina lastensuojelun sosiaalityön kanssa toimeksiantosuhteessa toteuttaen lapsen sijaishuoltoa. Sosiaalityön ja lapsen biologisten vanhempien välisessä työskentelyssä kontrollin ja valta-aseman toinen puoli on, että myös liiallinen ”kumppanuus” voi johtaa hämmennykseen ja sekaannukseen suhteen luonteesta.

(Healy 2000, 75–76.) Eräänä ongelmana Saarisen (2006) tutkimuksessa koettiin kuitenkin myös perhehoitajien kohtelu asiakkaina yhteistyökumppanin sijaan (Saarinen 2006, 77).

Perhehoidon järjestämisessä tärkeänä pidetään perhehoitajien saamaa ohjausta ja valmennusta. Kuitenkin perhehoitoon liittyy vahvasti myös kontrollin elementti perhehoidon valvonnan muodossa. Perhehoito asettuu palvelukentässä erityiseen asemaan siinä yhdistyvän julkisen tehtävän sekä yksityisen kodin rajapinnan asemassa. Perhehoitajiin kohdistuvat odotukset saattavat myös usein olla ristiriidassa. Heiltä saatetaan samanaikaisesti odottaa ammatillista otetta lapsen hoitoon ja huolenpitoon, mutta toisaalta tavanomaisuutta ja arkista kodin tarjoamaa ympäristöä sekä ihmissuhteita. Perhettä on perinteisesti pidetty Suomessa hyvin yksityisenä asiana. Perhehoidon kohdalla tämä yksityisyys rikkoutuu lastensuojelun ollessa mukana perheen arjessa julkisen vallan toimijana. Lastensuojelu on toisaalta lapsiperheille tukea ja apua tarjoava instanssi, toisaalta lastensuojelu puuttuu ja kontrolloi hyvin yksityisinä pidettyjä vanhemmuus- ja perhesuhteita. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on vastuuttaa asiakasta ja tarjota tukea, mutta myös tarpeen tullen kontrolloida toimintaa. (Arnkil ja Erikson 1996, 65–69, 135, 245.) Lastensuojelun kaksijakoisuus näkyy niin lainsäädännössä kuin käytännön työssäkin. Lastensuojelun työntekijöiden tulee samanaikaisesti tukea ja tarjota palveluja, mutta myös arvioida ja kontrolloida sekä tarpeen tullen tehdä päätöksiä uudenlaisten ratkaisujen löytämiseksi. Lastensuojelusta käytävässä keskustelussa tuen ja kontrollin samanaikaisuus näkyy niin, että lastensuojelu näyttäytyy hyvinkin erilaisena riippuen siitä, mistä näkökulmasta sitä tarkastellaan. (Pösö 2007, 65.)

Huolimatta yhteistyöstä ja yhdessä toteutettavasta lapsen hoidosta ja huolenpidosta, on sosiaalityöntekijöillä valta-asema suhteessa perhehoitajiin. Perhehoitajien asema sosiaalitoimen organisaatiossa on monestakin syystä vaikea. Yhteistyösuhdetta ei voi kuvailla tasavertaiseksi, sillä asetelmassa sosiaalityö on aina selkeästi antavana ja perhehoitajat tukea vastaanottavana osapuolena. Rabbin (2008) mukaan asetelmalla voi olla myös väistämättömiä vaikutuksia perhehoitajien asiantuntijuuden arvostamiseen. Tutkimukset osoittavat, että perhehoitajat odottavat sosiaalityön huomioivan heidät tasavertaisina tiimin jäseninä ja yhteistyökumppaneina. Perhehoitajien asemasta tekee haasteellisen myös se, etteivät he ole suorassa työsuhteessa kuntaorganisaation päin. Täten heillä ei ole myöskään esimerkiksi sitä työsuhte- ja sosiaaliturvaa joka kuntaorganisaation muilla työntekijöillä on. (Rabb 2008, 152, 161.) Lähtökohtaisesti institutionaalisten kohtaamisten ei voida ajatella olevan tasa-arvoisia tai neutraaleja. Kohtaamisissa valta on

aina tavalla tai toisella läsnä myös tavallisissa vuorovaikutustilanteissa, ei vain usein ajattelussa laitosmaailmassa. (Eskonen, Korpinen ja Raitakari 2006, 39–40.)

Lastensuojelulla on monia ulottuvuuksia, joita on tärkeä tarkastella etenkin perhehoidon näkökulmasta. Perhehoidon erityinen luonne yksityiskodeissa tapahtuvana lastensuojelutyönä sisältää myös erityisen suuren haavoittuvuuden riskin. Tästä syystä perhehoidon valvonta vaatii huomiota monenlaisilla eri tasoilla. Lapsen sijoituksen myötä sijoittajakunnasta ja lapsen vastuusosiaalityöntekijästä tulee lapsen julkisia huoltajia. Perhekodin ottaessa kotiinsa julkisen vallan sijoittaman lapsen, tulee heidän yksityisestä kodistaan myös julkinen koti. Perheen yksityinen arki ei ole tämän myötä enää vain heidän omaansa, sillä julkinen valta valvoo heidän tehtävänsä lapsesta huolehtijoina. (Heino ja Säles 2017, 6, 14.) Lastensuojelu on yhteiskunnallinen yhteiskuntapolitiikkaan ja lakiin sekä sen käytäntöihin ja järjestelmiin kiinnittyvä julkinen instituutio. Lastensuojelu toteuttaa tehtävänsä nojaamalla sekä ammatilliseen että maallikkotietoon. Lastensuojelu puuttuu ja murtaa yksityisinä pidettyjä perhe- ja vanhemmuussuhteita. Viimeiseksi lastensuojelulla on myös vahva kulttuurinen ulottuvuus, jossa lastensuojelu muokkaa lapsuutta koskevaa kuvaa. (Pösö 2007, 66–67.) Salenius, Malinen ja Markkola (2020) tekivät artikkelissaan keskeisen havainnon perhehoidon tasapainottelusta yksityisen ja julkisen toimijuuden rajapinnoilla. Valvonnan näkökulmasta historian tarkastelussa sijoitetun lapsen perhehoidossa kohtaama kaltoinkohtelu on tästä rajapinnasta johtuen jäänyt usein viranomaisilta huomaamatta. (Salenius ym. 2020, 215; Hytönen ym. 2016, 9.)

Valvonnan sisältöä ja käytänteitä pohdittaessa on aiheellista pohtia myös missä määrin valvonta ymmärretään sijaisperheiden tukemisena ja missä määrin valvonta ymmärretään kontrollina. Valvonnan käsitteen ytimessä on myös vallan ja sen käytön määrittely. Yksi tunnetuimmista vallan määritelmistä lienee Michel Foucault'n näkemys vallasta. Foucault'n mukaan valta on läsnä kaikkialla ihmisten välisissä suhteissa. Valtaa ei käsitellä ominaisuudeksi vaan toiminnaksi, jolla pyritään hallitsemaan voimia. Valtasuhteet voivat uusiutua ja muuttua jatkuvasti. Vallan ja voiman käsitteiden erottelussa olennaista on se, että valtasuhteet tulee käsittää erilaisiksi tavoiksi vahvistaa, ohjata, muokata, yhdistää ja hallita voimia. Valtasuhteessa toinen osapuoli pyrkii ohjaamaan toisen osapuolen toimintaa tiettyjen päämäärien mukaiseksi. (Alhanen 2007, 119–122; kts Foucault 2005.) Esimerkiksi kriittinen sosiaalityö on omaksunut näkemyksen vallasta kaikkialla. Kriittinen sosiaalityö korostaa tasa-arvoa ja yrittää vähentää työntekijöiden asiakkaisiin, tai tässä yhteydessä perhehoitajiin, käyttämää valtaa. Sosiaalityö ei voi täysin etäännyttää itseään kontrollista,

mutta se voi tunnistaa sen muodot. (Healy 2000, 71.) Perhehoidon valvonnassa sosiaalityöntekijä pyrkii ohjaamaan perhehoitajien toimintaa eli voimia lapsen tarpeiden ja sijoituksen tavoitteiden mukaisiksi.

Lastensuojelussa riskien ja huolen käsitteet nivoutuvat hyvin läheisesti toisiinsa. Valvonnan kontekstissa on aiheellista pohtia myös yhteiskunnallista muutosta länsimaisessa yhteiskunnassa kasvavan huolen ja ahdistuksen ilmapiirissä. Kuinka tämä näkyy esimerkiksi lastensuojelun keskustelussa ja kuinka puhe valvonnasta näyttäytyy. Puhutaanko valvonnasta keskusteltaessa enemmän perhehoitoon liittyvästä tuesta vai kontrollista. Sosiologisissa aikalaisanalyyseissä on pohdittu paljon esimerkiksi sitä, missä määrin kasvavan epävarmuuden ja pelon ilmapiirissä on kysymys laajamittaisemmasta länsimaisten yhteiskuntien siirtymisestä kohti kulttuuria, jossa sosiaalista todellisuutta hahmotetaan enemmän riskien ja uhkien kautta. (Satka, Alanen, Harrikari ja Pekkarinen 2011, 14.)

Ylitalon (2012) tutkimuksessa lastensuojelu näyttäytyi perhehoidossa tilanteesta riippuen tervetulleena tai ei-toivottuna vieraana. Lastensuojelu näyttäytyi tuen mahdollistajana ja kontrolloijana. Julkisen vallan edustajina lastensuojelun viranomaisilla on valtansa vuoksi oikeus ja velvollisuus puuttua perheen yksityisyyteen. Lastensuojelu näyttäytyi myös mahdollistajana ja rinnalla kulkijana. (Ylitalo 2012.) Tuen ja kontrollin ristiriidan lisäksi perhehoitoon liittyy ristiriitoja myös muun muassa kutsumustyön ja palkkioiden suhteen sekä ammatillisuuden ja tavallisena perheenä toimimisen suhteen (Saarinen 2006, 90). Haataisen (2016) tutkimuksessa puolestaan tuen ja kontrollin suhde näyttäytyi ristiriitaisena lastensuojelun asiakastyössä biologisten perheiden kanssa. Tulosten mukaan samanaikaiseen tuen ja kontrollin kohteena olemisen kokemukseen liittyy kaksi teemaa: epätietoisuus ja pelko. Epätietoisuuden kokemukset liittyivät etenkin kontrollin ja arvioinnin kohteena olemiseen sekä päätöksiin ja syihin sekä perusteluihin niiden taustalla. (Haatainen 2016, 64–69.)

Tutkimusten valossa perhehoitajien tarvitsema tuki, sitoutuneisuus ja toimiva viranomaisyhteistyö näyttäytyivät keskeisinä perhehoidon onnistumisen elementteinä. Perhehoitajat kaipaavat Saarisen (2006) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijöiltä vahvaa tukea. Yhteydenpidon toivottiin olevan säännöllistä ja jatkuvaa, silloinkin kun ei ole mitään ongelmia. (Saarinen 2006, 81.) Perhehoitajat myös toivoivat tuen jatkuvan läpi sijoituksen sen sijaan, että saavat sijoituksen alussa tiiviisti tukea, joka pikkuhiljaa vähenee (Kokkonen 2016, 40–50). Mehtosen (2008) tutkimuksessa nousi esiin, että perhehoitajat tarvitsevat

henkistä ja emotionaalista, sosiaalista, tiedollista ja taloudellista tukea sijaisvanhemmuudessaan (Mehtonen 2008, 2). Vastaavanlaisia tuloksia tuen merkityksestä saatiin myös australialaisen tutkimuksen mukaan, jossa panostus perhehoitajien valmennukseen ja heidän saamaansa tukeen parantaa myös perhehoidon laatua (Octoman and McLean 2014, 149–150). Vuonna 2010 tehdyn tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmista vain 49 % koki sosiaalityöntekijöiden tukevan heitä ja 50 % koki sosiaalityöntekijän tukevan ja arvostavan heitä. Kyselyn mukaan sosiaalityöntekijä tapaa sijaisvanhempia vähintään kerran vuodessa 2/3:ssa tapauksista. Sijaisvanhemmista 42 % kertoi saavansa sosiaalityöntekijältä tietoa lasta koskevissa asioissa. (Marjomaa ja Laakso 2010, 81–84.)

3.5 Tutkimuskysymykset

Perhehoidon luonteen vuoksi lapsikohtaista ja perhekohtaista valvontaa on hyvin vaikea käytännön työssä erottaa toisistaan. Olen rajannut tutkimukseni käsittelemällä valvontaa perhekohtaisena valvontana, sisältäen myös lapsikohtaisen valvonnan. Päädyin tutkimuksessani tähän rajaukseen, sillä lapsikohtainen valvonta on vielä melko tuore käsite ja etenkin perhehoidossa se kietoutuu hyvin tiukasti yhteen perhekohtaisen valvonnan kanssa. Laitoshoidossa lapsi- ja yksikkökohtainen valvonta ovat selkeämmin eroteltavissa erillisiksi prosesseiksi. Toimeksiantosuhteisen perhehoidon ja siellä olevien lasten sijaishuollon valvonta jää käytännössä sosiaalityöntekijän vastuulle, kun taas luvanvaraisen laitos- ja perhehoidon valvonnassa on sosiaalityöntekijän lisäksi tiiviisti mukana laillisuusvalvojat sekä sijainti- ja sijoituskunnat. (Hoikkala ym. 2018, 12.)

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys rakentuu sosiaalityön käytäntöihin toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonnassa ja siihen, kuinka lapsen etu näyttäytyy valvonnassa sekä kuinka sijaisperheiden tuen tarpeen ja kontrollin suhde määrittävät suhteessa lapsi- ja perhekohtaiseen valvontaan. Sosiaalityöntekijä on tätä työtä toteuttaessaan toisinaan kaksijakoisessa roolissa. Sijaishuollon perhehoidossa sosiaalityön käytäntöjen pohjana ovat lapsen edun sekä hyvän huolenpidon ja oikeuksien toteutuminen. (Helavirta 2016, 194.) Tutkimukseni tehtävä on analysoida sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sijaishuollon toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvonnan käytänteistä sekä lapsen edun toteutumisesta perhehoidon valvonnassa. Tutkimuksessani pyrin analysoimaan myös perhehoidon valvonnan ja sijaisperheiden

yksityisyyden välistä suhdetta sekä sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä tästä. Olen kiinnostunut perhehoidon valvonnan käytänteistä sekä sijaisperheiden asemasta julkisen ja yksityisen tilan välimaastossa yksityisinä perheinä, jotka huolehtivat toimeksiantosopimuksen puitteissa sijoitetuista lapsista. Tutkimukseni metodologinen viitekehys on sosiaalityön käytäntöjä analysoiva ja kehittävä tutkimus. Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat lapsen etu, toimeksiantosuhteinen perhehoito, valvonta sekä sijaisperheiden yksityisyys. Pro gradu -tutkimukseni pyrkii vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- Mistä valvonta toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa koostuu sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta?
- Miten lapsen edun toteutuminen näyttäytyy perhehoidon valvonnan käytänteissä?
- Miten sijaisperheiden yksityisyyden suojan ja kontrollin välinen suhde näyttäytyy perhehoidon valvonnassa?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseni on osa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Kysy ja kuuntele -tutkimus- ja kehittämishanketta. Kyseinen tutkimushanke toteuttaa siihen osallistuvien kuntien kohdalla kokonaiskartoituksen sijoitettujen lasten hyvinvoinnista sekä sosiaalityöntekijöiden ammattikäytännöistä. Tutkimus- ja kehittämishankkeessa aineistoa kerätään sosiaalityöntekijöiltä fokusryhmähaastatteluisissa sekä kyselylomakkeilla kaikista heidän vastuullaan olevista sijaishuollon lapsista ja nuorista. Yli 10-vuotiailta sijaishuollossa olevilta lapsilta kerätään aineistoa heille suunnatuilla kyselylomakkeilla. Tutkimus pyrkii tavoittamaan siihen osallistuvien kuntien kaikki sijaishuollon asiakkaat ja sosiaalityöntekijät. Tutkimus- ja kehittämishankkeessa on mukana 113 kuntaa 12 eri maakunnasta. Osassa kunnista mukana ovat vain sijaishuollon sosiaalityöntekijät, osassa myös avohuollon sosiaalityöntekijät. (Eriksson ja Korhonen 2019.) Tutkimukseni tavoitteena on toteuttaa mahdollisimman laaja kartointi hankkeeseen osallistuvien kuntien sosiaalityöntekijöiltä erillisellä kyselylomakkeella liittyen toimeksiantosuhteisen perhehoidon valvontaan.

Kyselylomake oli alun perin tarkoitus jakaa sosiaalityöntekijöille huhti–toukokuun 2020 aikana toteutettavilla koulutuspäivillä. Koulutuspäiviä oli tarkoitus olla seitsemän ja niihin odotettiin osallistuvan arviolta 200 sosiaalityöntekijää. Alkuvuodesta 2020 puhjennut COVID-19 virusepidemia vuoksi yhteiskuntamme siirtyi poikkeustilaan ja valtaosin muun muassa etätyön tekoon. Virustilanteesta johtuen hallitus kielsi yli kymmenen hengen kokoontumiset ja täten myös keväälle suunnitellut koulutuspäivät peruuntuivat. Kyselyn vastausten kerääminen siirtyi verkkoon ja sosiaalityöntekijöillä oli mahdollisuus osallistua kyselyyn Webropol-ohjelman kautta. Suunniteltujen koulutuspäivien sijasta THL:n hankkeen tutkijat jakoivat sosiaalityöntekijöille etätehtäväpaketin, jonka osana tekemäni kyselyn linkki jaettiin.

4.1 Lomakekysely aineistonkeruumenetelmänä

Tutkimukseni ei itsessään ole toiminnan tai toimijuuden tutkimus, mutta tutkimuksessa on toiminnan, toimijuuden ja työelämää kehittävän tutkimuksen elementtejä. Tarkasteltaessa

perhehoidon valvontaa tulee toimijuuden kysymys relevantiksi siitä näkökulmasta, kuinka rakenteet sekä resurssikysymykset määrittelevät sosiaalityöntekijöiden toimijuutta valvonnan toteuttajina. Tutkimuksessani kartoitetaan sosiaalityöntekijöiden toimintaa perhehoidon valvonnan toteuttajina sekä heidän näkemyksiään perhehoidon valvonnan käytänteistä, erityispiirteistä sekä mahdollisista kehittämiskohteista. Tutkimuksen aineistonkeruussa on sosiaalityöntekijöiltä kartoitettu myös rakenteisiin ja resursseihin liittyviä seikkoja. Hannu Ruonavaaran (2005) mukaan tutkimuksessa toiminnan näkökulma voi kytkeytyä tutkimukseen ja toimia tulkinnan näkökulmana ja viitekehysenä, vaikka toimintaa käsiteltäisiinkin vain epäsuorasti (Ruonavaara 2005, 170–171). Toimijuuden näkökulmasta tutkimuksessani on relevanttia, missä määrin sosiaalityön rakenteet ja resurssit määrittelevät sosiaalityöntekijöiden toimijuutta perhehoidon valvonnassa. Sosiaalityöntekijöiden työkäytänteiden lisäksi tutkimukseni aineistonkeruussa kartoitetaan myös perhehoidon valvonnan rakenteita sosiaalityöntekijöiden kuvaamana.

Toiminnan ja toimijuuden näkökulma tutkimuksessani näyttäytyy myös tutkimuksen aineistonkeruun ja tiedonmuodostuksen valinnassa. Tutkimusaineisto kerätään hankkeeseen osallistuneilta sosiaalityöntekijöiltä ja se on näin heidän tuottama näkemys perhehoidon valvonnan sisällöstä, rakenteista sekä sijaisperheiden tuen ja kontrollin roolista valvonnassa. Tässä näen yhtymäpintaa myös pragmatismien tiedonmuodostuksen kanssa. Heidi Muurinen (2019) kirjoittaa väitöskirjassaan sosiaalityön tiedonmuodostuksesta sekä pragmatismien ja kehittämistyön yhteispinnasta. Sosiaalityössä tiedonmuodostus liittyy asiakastyön ohella käytäntöjen tutkimiseen ja kehittämiseen. Sosiaalityön tiedonmuodostuksessa yhdistyy asiantuntijoiden kokemustieto, asiakkaiden tuottama tieto, ammattieettinen tieto, tutkimus- ja teorian tieto sekä menettelytapoihin ja lainsäädäntöön liittyvä formaali tieto. Pragmatismissa toimimisen seuraukset on koeteltu käytännössä ja ne ovat osoittautuneet toimiviksi. Tällöin niistä on muodostunut tietona tai totuutena pidettävä teoria. Tietoa ja teoriaa arvioidaan suhteessa sen kykyyn ratkoa käytännön ongelmia. (Muurinen 2019, 9.) Lastensuojelun kaltainen byrokratia on sille ominaisten sisäisten mekanismien ja suhteiden vuoksi tehokas informaation käsittelijä ja tuottaja. Informaation käsittelyä ei kuitenkaan tapahdu ilman, että byrokratia aktivoituu sitä selittäväksi voimaksi. (Poutanen 2005, 182.)

Tutkimukseni tiedontuotannossa sosiaalityöntekijöiden perhehoidon valvonnalle antama merkitys on olennainen osa aineistoa. Aineiston pohjalta pyrin muodostamaan käsitystä siitä, millaisen merkityksen perhehoidon valvonta ja perhehoitajien tukeminen saavat sosiaalityön käytännöissä. Tutkimusta tehtäessä ollaankin usein kiinnostuneita juuri siitä, mitä tutkittava

asia merkitsee jollekulle. Merkitykset voivat kuitenkin olla epävakaita ja alttiita muutokselle, sillä ne muodostuvat ihmisen toiminnassa. Merkitysten ymmärtämisessä ja tulkinnassa on olennaista ymmärtää, että kaikilla asioilla on oma kontekstinsa. Asiat tulevat merkityksellisiksi ihmisten merkityksenannon kautta ja siinä, miten ne suhteutuvat toisiin asioihin. (Vilkkä 2015, 161.) Tiedontuotannossa on tärkeä ymmärtää, että teoriat liikkuvat kielen rakenteista riippumattomassa käsitteiden maailmassa. Tästä johtuen käsittein ilmaistavat kysymykset ovat niin merkityksellisiä tieteen maailmassa. Todellisuutta mallinnetaan teorioilla käsitteellisesti, ei kielellisesti. (Töttö 2004, 51.)

Tutkimukseni tutkimusmenetelmäksi valitsin määrällisen aineiston kerääminen kyselylomakkeella. Päädyin tähän aineistonkeruumenetelmään, jotta tutkimuksessa saadaan kerättyä perhehoidon valvonnasta laajasti tietoa sosiaalityöntekijöiltä. Perhehoidon valvontaa ja sen sisältöä on tutkittu melko vähän niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin, myös tämä vaikutti tutkimusmenetelmäni valintaan. Kyselytutkimuksessa aineistoa voidaan kerätä suuremmalta massalta henkilöitä ja heiltä voidaan myös kysyä paljon asioita. Kyselyn käyttäminen aineistonkeruussa on tehokas tapa ja se säästää myös tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Kyselylomake mahdollistaa tiedon keräämisen tosiasioista, käyttäytymisestä, toiminnasta, asenteista, arvoista, uskomuksista, käsityksistä ja mielipiteistä. Lisäksi kyselyissä voidaan pyytää vastaajilta perusteluja tai arviointeja toiminnalle tai mielipiteille. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2009, 195–197.) Kyselytutkimuksessa aineiston avulla pyritään kuvailemaan, selittämään ja vertailemaan ilmiöitä. Kiinnostuksen kohteena ovat yleensä yksittäisten tapausten tai tilanteiden lisäksi usein myös erilaiset prosessit. (Hirsjärvi, ym. 2009, 134–135.) Kyselylomake on tavallisin aineistonkeruumenetelmä määrällisissä tutkimuksissa. Kyselytutkimuksella tarkoitetaan standardoitua aineistonkeruuta, jossa tutkimuksen kohdehenkilöt muodostavat otoksen tai näytteen tietystä perusjoukosta ja he vastaavat kaikki samanlaiseen kyselylomakkeeseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 193; Vilkkä 2015, 94.)

Vaikka kyselyn avulla onkin mahdollista kerätä laajasti tietoa tutkittavasta aiheesta, nähdään sen ongelmana usein, että tutkimusmenetelmän ei ajatella mahdollistavan kovin syvällistä tiedonkeruuta tai analyysia tutkittavasta ilmiöstä. Määrällisellä tutkimuksella on yleensä mahdollista kartoittaa olemassa oleva tilanne, mutta asioiden syitä on esimerkiksi kyselyllä vaikea selvittää. Määrällinen tutkimus hyödyntää nimensä mukaisesti määriä ja suurelta joukolta kerätyn tiedon etuja. Tutkimusaineiston määrän ollessa suurempi voidaan

yksilökohtaista sattumavaraisuutta karsia ja tutkimuskohteesta tehdä yleisempää kuvausta. (Heikkilä 2014, 15; Ronkainen, Mertala ja Karjalainen 2008, 19.)

Tutkimuksessani olen toteuttanut monimenetelmäistä lähestymistapaa käyttäen standardoitujen ja suljettujen kysymysten lisäksi avoimia kysymyksiä. Tämä antaa vastaajille mahdollisuuden tarkentaa ja syventää tutkittavaa aihetta ja kertoa omin sanoin, mikäli heillä on esimerkiksi tietoa, jota ei standardoiduissa kysymyksissä ole kysytty. Käytettäessä suljettuja kysymyksiä on niissä vain rajalliset mahdollisuudet syiden erittelyihin. Suljetut kysymykset mahdollistavat tarkan kysymisen, mutta ne sisältävät aina mahdollisuuden, että kysytään väärää asioita tai vastaajalle ei ole annettu sopivaa vastausvaihtoehtoa. Kyselyissä vastaajien valmiudet ja halukkuus vastata avoimiin kysymyksiin vaihtelevat yleensä suuresti ja avoimet kysymykset saattavatkin jäädä usein vaille vastauksia. Lisäksi avoimilla kysymyksillä saatujen vastausten luokittelu jälkikäteen on vaikeaa ja voi sisältää tulkintavirheitä. Avoimissa kysymyksissä mahdollisuus väärinymmärrykseen tai asiaankuulumattomaan tietoon lisääntyy, sillä tutkijan ei ole mahdollista tarkentaa vastaajalta hänen kirjoittamansa tekstin sisältöä. Haluttaessa saada syvällisemmin erityisesti syitä ja ihmisten asioille antamaa merkitystä koskevaa tutkimustietoa suositellaankin usein laadullisen tutkimusmenetelmän valintaa. (Heikkilä 2014, 54; Hirsjärvi ym. 2009, 195; Morris 2006, 42.)

Tiedostaen tutkimusmenetelmän asettamat rajoitukset tutkimukseni ensisijaisena tavoitteena on kartoittaa ja kuvailla perhehoidon valvontaa, selvittää lapsen edun toteutumista sekä sijaisperheiden yksityisyyden suojausta valvonnassa. Kartoittavan tutkimuksen tavoitteena on etsiä uusia näkökulmia, löytää tai selvittää uusia tai vähän tunnettuja ilmiöitä. Kartoittava tutkimus voi olla melko vapaamuotoinen, joka lähinnä valaisee tutkittavaa aihetta. Kartoittavaa tutkimusta käytetään usein myös esitutkimuksena, jossa tutkittavasta ilmiöstä pyritään löytämään selittäviä tekijöitä. Kuvaileva tutkimus puolestaan esittää tarkkoja kuvauksia tapahtumista tai tilanteista, raportoinnissa ilmiöstä nostetaan esiin keskeisiä kiinnostavia piirteitä. Kuvaileva tutkimus liittyy olennaisena osana lähes kaikkeen tutkimuksen tekoon ja se voi toimia jonkun tutkimuksen pohjana. Selvityksessä puolestaan taas tavoitteena on kuvata tutkimusaineiston perusteella, millainen tutkittava asia on, mitä tehtiin ja miten. (Hirsjärvi ym. 2009, 138–139; Vilka 2015, 61–61; Heikkilä 2014, 13–14.)

4.2 Kyselyn toteutus

Tutkimukseni sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselyn laatiminen lähti liikkeelle tutustumalla mahdollisimman perusteellisesti tutkittavaan aiheeseen. Tämän myötä minulle alkoi hahmottua kyselyn rakenne ja millä tavalla haluan tietoa kerätä. Tutustuin paljon muiden tekemiin kyselyihin, myös muihin kuin sosiaalialan kyselyihin, hahmottaakseni minkälainen kyselyrunko olisi kyselyssäni toimiva. Tutkimukseni kyselylomakkeen laadinnassa on käytetty sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Lisäksi joukossa on likert-asteikollisia väittämiä, joissa kysytään vastaajan mielipidettä kysytyistä asioista. Likert-asteikko on mielipidetiedustelussa usein käytetty, tavallisesti 4–5 portainen järjestysasteikko, jossa toisena ääripäänä on täysin samaa mieltä ja toisena täysin eri mieltä oleva vaihtoehto. Vastaaja esittää kantansa asteikolla ja valitsee vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa hänen omaa mielipidettään esitetystä väittämästä. (Heikkilä 2014, 51.) Mielipideväittämien laadinnassa pohdin paljon niiden käyttöä. Ihmisillä on usein luontainen sosiaalinen suotavuus eli vastaajat saattavat lähteä mukaillemaan väittämiä valitsemalla vaihtoehdon ”samaa mieltä” (Hirsjärvi ym. 2009, 202–203). Analysoinnissa on myös muistettava, että mielipideasteikolliset väittämät eivät edusta asian todellista tilaa vaan vastaajien mielipidettä asiasta (Räsänen 2005, 97). Olen pyrkinyt välttämään tätä koostamalla kyselyn sekä positiivisista että negatiivisista väittämistä. Lisäksi väittämissä on valittavana vaihtoehto ”en osaa sanoa” sen lisäksi, että 5 portaisen likert-asteikon keskimäinen vaihtoehto on kyselyssäni ”ei samaa eikä eri mieltä. (Hirsjärvi ym. 2009, 202–203.)

Päädyin käyttämään kyselyssä paljon mielipideväittämiä, sillä väittämien avulla minun oli mahdollista kartoittaa tietoa monipuolisesti. Väittämiin on suhteellisen helppo ja nopea vastata, joten minun oli mahdollista jaotella väittämiä eri kategorioiden alle tutkimuskysymysten mukaisesti. Kyselylomakkeen likert-asteikolliset väittämät liittyvät neljään aihealueeseen: perhehoidon valvonnan organisointiin kuntatasolla, perhehoidon valvontaan sosiaalityöntekijän työssä, lapsikohtaiseen valvontaan ja lapsen etuun valvonnassa sekä sijaisperheiden yksityisyyden suojaan ja perhekohtaiseen valvontaan. Lisäksi kyselyssä kartoitettiin perhehoidossa havaittuja epäkohtia. Havaittujen epäkohtien kohdalla vastaajilta ei kysytty heidän mielipidettään väittämistä vaan asteikko mittaa ovatko he havainneet kysytyjä epäkohtia ja kuinka usein.

4.2.1 Kyselylomakkeen laatiminen

Kyselylomakkeen laatiminen alkoi käytännössä tutkimussuunnitelmani esittämisen 28.11.2019 jälkeen. Kyselylomakkeen laatimisen vaativuus ja prosessin aikaa vievyys jopa hieman yllätti minut. Työskentelin lomakkeen laadinnassa aikataulun mukaisesti ja 11.2.2020 esittelin lomakkeen ensimmäisen version maisteriseminaariryhmälleni. Testivastaajien kanssa minulla oli tapaamiset 17.2.2020 ja 3.3.2020. Kysymysten ja väittämien laadinnassa olen pyrkinyt mahdollisimman konkreettisiin kysymyksiin ja ilmaisuihin, jotta saisin konkreettista tietoa perhehoidon valvonnasta. Väittämien avulla minun oli mahdollista kysyä myös konkreettisia kysymyksiä lapsen edun toteutumisesta ja sijaisperheiden yksityisyydestä. Näitä asioita esimerkiksi olisi ollut hyvin hankala muotoilla omiksi kysymyksikseen tai avoimiksi vastauksiksi ilman, että väärinymmärryksen riski olisi ollut hyvin suuri tai kyselystä olisi tullut kohtuuttoman pitkä. Tekemistäni ratkaisusta huolimatta kyselystä tuli seitsemän sivua pitkä ja lisäksi alustuskirje eli kaiken kaikkiaan kahdeksan sivua.

Kysymysten asettelussa pyrin kiinnittämään paljon huomiota myös siihen, ettei tutkimuksen tavoitteena ole kerätä tietoa tai arvioida yksittäisten sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä. Tämä mielessä pitäen ja saamani palautteiden jälkeen muotoilin monia kysymyksiä niin, ettei niistä jää vastaajalle sellainen olo, että hänen henkilökohtaista työntekoaan arvioidaan. Tästä syystä olen lomakkeessa sijoittanut osallistujan taustatietoja koskevat kysymykset lomakkeen loppuun. (Liite 2) Lomakkeen alussa on melko helppoja kysymyksiä, kuten vastaajan asiakasmäärä ja yhteydenpitotavat asiakkaisiin, ennen kuin lomakkeessa siirrytään tutkimuskysymysten aiheita koskeviin väittämiin ja tarkempiin kysymyksiin. Lomakkeen laadinnassa pyrin kiinnittämään huomiota myös ulkoasuun niin, että se houkuttaisi vastaamaan. (Heikkilä 2014, 46, 55.) Liitteenä oleva lomake on Word -tiedostona oleva versio Webropol -ohjelmassa olleesta kyselylinkistä. Päädyin tähän ratkaisuun tutkimuksen ulkoasuun liittyvistä seikoista johtuen, sillä verkkokysely näyttää hyvin erilaiselta paperisena. Webropol -ohjelman lomake oli ulkoasultaan yhteneväinen, toisin kuin liitteenä oleva lomake, jota olen joutunut muotoilemaan sen mukaan, että sain taulukot mahdutettua yhdelle sivulle. Sisällöltään liitteenä oleva kysely on täsmälleen sama kuin verkossa ollut.

Kyselylomakkeen laadinnassa oleellista on kysymysten selkeys sekä riittävän tarkat ja lyhyet kysymykset. Kysymyksissä ei myöskään saa olla kaksoismerkityksiä, sillä tällöin

vastaajalle jää epäselväksi mihin hänen odotetaan vastaavan. Myös tulosten analysointivaiheessa on kaksoismerkityksellisten kysymysten kohdalla mahdotonta sanoa, mihin kysyjä vastauksellaan viittaa. Mikäli kysymykset puolestaan ovat liian pitkiä, on kyselyyn osallistuja saattanut vastatessaan jo unohtaa, mitä häneltä kysyttiin. (Hirsjärvi ym. 2009, 202–203; Heikkilä 2014, 55.) Kyselylomaketta laatiessani pidin jatkuvasti vierellä tutkimukseni tutkimuskysymykset sekä pohdin kuinka kysymyksiä ja saatuja vastauksia analyysivaiheessa tulkitaan. Hyvin toteutetussa kyselyssä kysymyksillä on keskinäinen suhde niin, että niiden avulla voidaan rakentaa tulkintaa suhteessa tutkimusongelmaan (Ronkainen, Karjalainen ja Mertala 2008, 40).

Alkuperäisen aineistonkeruutavan muututtua paikan päällä kerättävästä kyselystä verkkokyselyksi minun täytyi kiinnittää entistä tarkempaa huomiota tutkimuksesta kertovaan alustuskirjeeseen. Tietoja kerätessä on tutkittaville tärkeää selvittää tutkimuksen tarkoitus ja tulosten käyttötapa (Heikkilä 2014, 29). Koska minun ei ollut mahdollista kertoa kyselyyn osallistujille henkilökohtaisesti tutkimuksesta ja kyselyn sisällöstä, alustuskirjeen laatiminen nousi merkitykselliseksi, jotta se houkuttelisi vastaajia jatkamaan kyselyyn ja he saisivat kirjeestä tarvitsemansa informaation. Kirjeessä oli omat yhteystietoni sekä ohjaajani Marjo Kurosen yhteystiedot, jotta osallistujien olisi halutessaan mahdollisuus ottaa meihin yhteyttä. Lisäksi minun täytyi miettiä uudelleen lomakkeen ulkoasua sekä soveltuvuutta sähköiseen työkaluun. Webropol -ohjelman työkaluilla muokkasin lomakkeen asetukset niin, että vastaaja pääsee etenemään kyselyssä vasta vastattuaan edelliseen kysymykseen. Lomakkeen alareunassa oli kuitenkin näkyvillä lomakkeen pituus ja paljonko lomaketta on vielä jäljellä. Näin pyrin turvaamaan, että saisin mahdollisimman kattavia vastauksia, mutta vastaaja olisi kuitenkin jatkuvasti tietoinen kauanko vastaamiseen kuluu vielä aikaa. Arvioitu vastausaika oli ilmoitettu osallistujille myös kyselyn alustuskirjeessä.

4.2.2 Tutkimuksen aineistonkeruun testiryhmä

Kyselylomakkeen laadinta edellyttää perusteellista kysymysten eri versioiden kokeilua, muokkaamista ja testaamista sekä huolellista taustatyötä aiheesta. Kyselylomaketta arvioitaessa tärkeää on huomioida kyselyn kokonaisrakenne sekä kysymysten kattavuus suhteessa tutkittavaan ilmiöön. (Ronkainen, Mertala ja Karjalainen 2008, 31.) Laatiessani tutkimukseni kyselylomaketta pyysin entistä esimiestäni sekä entisiä kollegojani

sijaishuollon tiimistä toimiaan kyselyni testiryhmänä. Testivastaajia lomakkeelle oli kaiken kaikkiaan viisi. Heikkilän (2014) mukaan lomake on hyvä testata 5–10 henkilöllä. Lomakkeen koevastaajilta on hyvä pyytää palautetta kysymysten ja ohjeiden selkeydestä, lomakkeen sisällöstä sekä vastaamiseen kuluneesta ajasta. Koevastaajia on myös hyvä pyytää miettimään, onko jotain olennaista jäänyt kysymättä tai onko lomakkeessa mukana turhia kysymyksiä. (Heikkilä 2014, 58; Healy 2006, 271.)

Pyysin testiryhmää kiinnittämään huomiota erityisesti kysymysten asetteluun suhteessa tutkimuskysymyksiin, kysymysten selkeyteen sekä vastaamiseen kuluvaan aikaan. Lisäksi pyysin heiltä kommentteja, mikäli heillä tulee mieleen jotain, mitä en ole huomannut kysyä. Sovimme käyvämme heidän palautteensa läpi yhteisellä tapaamisella. Sijaishuollon tiimin sekä toisen esimiehen kanssa tapasimme ja he täyttivät tapaamisella kyselylomakkeen. Tämän jälkeen keskustelimme lomakkeen kysymyksistä ja he antoivat minulle lomakkeesta palautetta. Toinen esimiehistä täytti lomakkeen itsenäisesti ja antoi minulle palautetta sähköpostitse. Kyselylomaketta laatiessani lähetin lomakkeen kommentoitavaksi pro graduni ohjaajille Marjo Kuroselle ja Pertti Jokivuorelle sekä THL:n hankkeen tutkijoille useampaan otteeseen ja pyysin kommentteja kysymysten sisältöön sekä muotoiluun. Ohjaajien kanssa myös tapasimme lomakkeen laadinnan merkeissä. Ennen verkkokyselyn julkaisua sain kyselyyn palautetta myös kahdelta Pesäpuu Ry:n sosiaalityöntekijältä, jotka työskentelevät perhehoitajien valmennuksen parissa. Olin lähestynyt heitä konsultaation merkeissä PRIDE-valmennuksen sisällöstä ja puhelinkeskustelussa he tarjoutuivat myös kommentoimaan laatimaani kyselylomaketta.

Testiryhmältä saamani palaute oli positiivista tutkittavasta aiheesta sekä pääosin myös lomakkeen kysymyksistä. Lomakkeen testaamisen merkitys nousi ilmeiseksi, sillä vastaajat kokivat osan lomakkeen kysymyksistä olevan liian yleisiä sekä osittain epämääräisiä. Heille jäi esimerkiksi joidenkin kysymysten kohdalla epäselväksi, mitä heiltä kysyttiin. Osa vastaajista koki lomakkeen myös liian pitkäksi. Vastaajilta saadun palautteen jälkeen pääsin tarkentamaan lomakkeen kysymyksiä sekä karsimaan vielä lomaketta lyhyemmäksi, jotta lomake olisi vastaajille houkuttelevampi. Testivastaajien lisäksi muilta kyselyn laadinnassa auttaneilta saamani palaute oli ensiarvoisen tärkeää, jotta sain kyselystä muotoiltua mahdollisimman selkeän ja yksiselitteisen kuitenkin niin, että tutkittava aihe pysyy selkeänä.

Tavattuani lomakkeen testivastaajat tarkastelin vielä uudelleen kysymysten sisältöä sekä mitä haluan kysymyksilläni ja väittämilläni saada tietooni. Minun oli pohdittava uudelleen

myös kysymysten muotoilua, sillä joidenkin kysymysten kohdalla vastaaja käsitti kysymykseni toisin kuin olin itse tarkoittanut kysymystä laatiessani. Lomakkeessa olin alun perin esimerkiksi esittänyt väittämiä ennakoivasta valvonnasta ja testivastaajat käsittivät tämän tarkoittavan ongelmien ennaltaehkäisyä sijoituksessa. Itse tarkoitin kysymyksellä sijoitusta ennakoivaa valvontaa, kuten perhehoitajien valmennusta. Tällainen väärinymmärrys aiheuttaisi mahdollisuuden virhetulkinnoille tulosten analysoinnissa, sillä vastaaja vastaa eri asiaan kuin mitä olen lomaketta laatiessani halunnut kysyä. Myös valvontaan liittyvien käsitteiden (kuten lapsi- ja perhekohtainen valvonta) laajempi erillinen käyttö aiheutti vastaajissa hämmennystä, eivätkä he aina tienneet mihin heidän odotettiin vastaavan. Tästä syystä päädyin kyselyssä puhumaan pääsääntöisesti perhehoidon valvonnasta.

Joidenkin kysymysten kohdalla vastaajat kertoivat myös kokeneensa, että joissain kysymyksissä kysyttiin kahta eri asiaa, eivätkä he tienneet mihin heidän odotettiin vastaavan. Kysymykset luovat perustan onnistuneelle tutkimukselle, siksi niiden muotoilussa on oltava huolellinen. Kysymysten muoto onkin yksi seikka, joka aiheuttaa eniten virheitä lopullisiin tutkimustuloksiin, mikäli vastaaja ei ajattele kysymystä samalla tavalla kuin tutkija on kysymyksen tarkoittanut. Kysymykset eivät saa olla johdattelevia ja niiden tulee olla yksiselitteisiä. (Valli 2018, 93.) On hyvä, jos tutkijalla on esitutkimuksen jälkeen mahdollisuus tuoreeltaan keskustella testivastaajien kanssa. Kyselylomakkeeseen vastaajat voivat tällöin kertoa, kokivatko he kysymykset yksiselitteisiksi ja kyselyn vastausohjeet selkeiksi. Lisäksi vastaajat voivat kommentoida esimerkiksi kyselyn pituuden sopivuutta. Tämä auttaa kyselyn edelleen kehittämisessä. Tutkimuslomakkeen huolellinen esitestaus ja suunnittelu takaavat onnistuneen tutkimuksen, mutta myös säästävät tutkijaa turhalta työltä myöhemmissä vaiheissa. Kun lomakkeeseen valikoituvat vain aiheelliset ja toimivat mittarit, on vastausten koodaaminen ja analysointi tulosten tulkintavaiheessa sujuvaa. (Vastamäki ja Valli 2018, 140.)

4.2.3 Tutkimuksen aineistonkeruu

Alkuperäisen aineistonkeruusuunnitelman mukaan olin luvannut paperisen kyselylomakkeen olevan valmiina maaliskuun 2020 loppuun mennessä. Kyselyn siirryttyä verkkokyselyksi sovimme Kysy ja kuuntele -hankkeen tutkijoiden kanssa, että linkki lähtisi

sosiaalityöntekijöille jakoon maanantaina 27.4.2020 ja vastausaikaa olisi 18.5.2020 saakka. Ennen kuin verkkokyselyni oli valmis, lähetin vielä sähköisen kyselylinkin useampaan otteeseen hankkeen tutkijoille sekä pro gradu ohjaajalleni kommentoitavaksi ja testattavaksi. Heistä oli verkkokyselyn luomisprosessissa suuri apu.

Kysy ja kuuntele -hankkeen piirissä työskentelee arviolta 200–300 sosiaalityöntekijää. Kyselyn verkkolinkki lähetettiin kaikille heille. Perhehoito ei kuitenkaan kosketa kaikkia sosiaalityöntekijöitä, mikä tekee hankalaksi laskea kyselyn lopullista vastausprosenttia. Sosiaalityöntekijöiden tarkan määrän hahmottaminen on haasteellista myös siitä syystä, että osassa kunnista tai kuntayhtymistä kaikki sosiaalityöntekijät eivät osallistu hankkeeseen. Joissakin kunnissa hankkeessa ovat mukana kaikki lastensuojelun sosiaalityöntekijät, osassa taas esimerkiksi pelkästään sijaishuollon sosiaalityöntekijät.

Kyselylomaketutkimuksissa suurimpana ongelmana on yleensä vastaajien kato, etenkin posti- tai verkkokyselyissä. Kuinka suureksi kato lopulta muodostuu, riippuu paljon vastaajajoukosta ja tutkimuksen aihepiiristä. (Hirsjärvi ym. 2009, 196.) Vallitsevassa COVID-19 -tilanteessa koulutuspäivien peruuntumisen jälkeen olin erityisen huolissani verkkokyselyn vastausprosentista. Vastausprosentti saattaa muutoinkin jäädä verkkokyselyssä alhaiseksi. Yhteiskunnan poikkeustilanteessa sosiaalityöntekijät siirtyivät paljon etätyön tekemiseen ja työskentely on vaatinut myös sosiaalialalta paljon uudelleen järjestelyjä ja uusien työmenetelmien opettelua. Huolenani oli, kuinka paljon sosiaalityöntekijöillä on aikaa ja resursseja kyselyn täyttämiseen. THL:n tutkijat olivat myös jakaneet kyselylomakkeen laatimisen prosessin aikana omia kokemuksiaan heikoista vastausprosentteista sähköisesti jaettaviin kyselylinkkeihin.

Kyselylomakkeen avauduttua kohtasin heti alkuun teknisiä haasteita. Kyselylomake aukesi vastaajille 27.4.2020 ja samana päivänä Webropol -ohjelmassa tehdyn päivityksen vuoksi seurasi ongelmia linkin toimivuudessa, mikäli vastaaja käytti Explorer selainta. Seuraavana päivänä linkin aukeamisesta hankkeen tutkijat olivat saaneet palautetta, että linkki ei toimi kunnolla eikä kyselyssä pääse etenemään. Kyselyn linkki aukesi ja tutkimukseen osallistujat pääsivät lukemaan tutkimuksen alustuskirjeen, mutta kyselyssä eteneminen ja vastausten täyttäminen ei toiminut kunnolla. Tekniset ongelmat näkyivät selkeästi alun vastausmäärissä. Ensimmäisen vuorokauden aikana kysely oli avattu hieman yli 100 kertaa, mutta vastauksia oli tullut vain 4. Pääsin onneksi tarttumaan ongelmaan nopeasti ja lisäsin

kyselyn alun kirjeeseen informaation Webropol -ohjelman päivityksen aiheuttamista ongelmista sekä suosituksen täyttää kysely jollakin toisella selaimella.

Kyselystä lähetettiin vastaajille muistutus viikko ennen vastausajan umpeutumista. 18.5.2020 mennessä vastauksia oli kertynyt 43 kappaletta. Päätimme hankkeen tutkijoiden kanssa jatkaa vastausaikaa vielä viikolla ja kuntiin lähetettiin tästä informaatio sekä vielä uusi muistutus kyselystä. Lopulta 25.5.2020 mennessä kyselyyn oli vastattu 48 kertaa. Kyselyyn vastaaminen oli aloitettu 54 kertaa eli kuudelta vastaajalta jäi vastaaminen kesken ennen linkin sulkeutumista. Kyselylinkki oli avattu 187 kertaa eli kyselyn avanneista vain noin 26 % vastasi kyselyyn. Esimerkiksi postikyselyssä yleensä 50 %:n vastausmäärää pidetään hyvänä (Morris 2006, 49–51). Sähköisessä kyselyssä on kuitenkin mahdollisuus suhteuttaa aineisto tutkittavaan ilmiöön. Tutkimukseen osallistumiskutsu ja kyselyn linkki on lähetetty tietyille valikoidulle joukolle. Määrällisen edustavuuden sijasta onkin tärkeää, että tutkija kykenee avaamaan, keiden näkökulmasta tutkittavaa ilmiötä lähestytään ja millaisen kuvan tämä joukko tutkittavaan asiaan avaa. Vastaajien kadon analysointi edellyttää myös, että tutkijalla on tarkka tieto minkä kokoiselle ja millä tavalla jakautuneelle joukolle kysely on lähetetty. (Ronkainen 2008, 72–75.)

Suhteutettuna hankkeen piirissä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden määrään (200–300), jäi vastausprosentti pieneksi. Kuten aiemmin kirjoitin, perhehoito ei kuitenkaan kosketa kaikkia hankkeen sosiaalityöntekijöitä, joten minun ei ollut mahdollista laskea todellista vastausprosenttia kyselyyn osallistuneista sosiaalityöntekijöistä. Lopulta olin olosuhteisiin nähden vastausten määrään tyytyväinen, kuten olivat THL:n hankkeen tutkijatkin. Analysoinnin kannalta aineiston koko tarkoittaa kuitenkin sitä, että aineistoni analyysissä en saa aineistosta tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Vastaajajoukon pienuuden vuoksi ei tutkimuksen tuloksista voida myöskään tehdä johtopäätöksiä koskien koko Suomen perhehoidon valvontaa.

4.3 Aineiston analysointi

Tutkimuksen aineiston analysoinnissa olen käyttänyt IBM SPSS Statistics versiota 26.0. Aineiston analysoinnissa olen lähtenyt liikkeelle aineiston deskriptiivisestä analysoinnista. Aineiston kuvailua tehdessäni kävin ensin koko aineiston läpi kysymys ja väittämä kerrallaan näiden frekvenssejä hyödyntäen, jotta sain käsityksen vastaajajoukosta sekä

minulle hahmottui kokonaisvaltaisesti heidän näkemyksensä tutkimuksen aiheeseen. Väittämistä olen muodostanut faktorianalyysin avulla summamuuttujia sekä tarkastellut summamuuttujia ja taustamuuttujia varianssianalyysin avulla. Faktorianalyysissa muodostetut summamuuttujat kuvastavat aineistossa olennaisia tekijöitä tiivistetysti ja mahdollistavat aineiston tarkastelua kokonaisvaltaisemmin kuin yksittäisten väittämien tarkastelu. Faktorianalyysissa ajatus on, että faktoreihin voi tiivistyä muuttujajoukossa vallitsevien yhteyksien taustalla piilevä taustarakenne. (Jokivuori ja Hietala 2007, 89.) Varianssianalyysin avulla aineistosta puolestaan on mahdollista tarkastella summamuuttujien ja taustamuuttujien keskinäistä suhdetta sekä mahdollisia selittäviä tekijöitä (Jokivuori ja Hietala 2007, 133–141). Lisäksi olen käyttänyt analysoinnissa monimuuttujamenetelmänä erotteluanalyysia tutkiessani lapsen oikeuksien toteutumista perhehoidon valvonnassa. Tutkimuksessa vakioituina taustamuuttujina toimii vastaajien kokonaisasiakasmäärä, työkokemusvuodet ja vastaajan työskentelykunnan tai kuntayhtymän koko. Jatkovina muuttujina kysymyksissä kysytään vastaajien mielipidettä likert -asteikolla sijaisperheiden oikeudesta yksityisyyteen, perhehoidon valvonnan menetelmistä, sisällöstä ja rakenteista sekä lapsen edun toteutumisesta valvonnassa.

Kyselyssä kunkin aiheen alla oli väittämiä 8–17 kappaletta. (Liite 2.) Väittämistä olen muodostanut keskeisiä summamuuttujia faktorianalyysin avulla. Faktorianalyysissa valitsin mittareihin väittämiä, jotka saivat keskenään vahvan latauksen. Väittämien, jotka korreloivat voimakkaasti keskenään voidaan katsoa mittaavan samaa ominaisuutta. Raja-arvona pidetään yleensä 0,5:ttä, joskin sopivuus ja muuttujien valinta on lopulta tutkijasta itsestään kiinni. (Jokivuori ja Hietala 2007, 90.) Faktorianalyysissa summamuuttujiin valittujen muuttujien arvot olivat tutkimuksessani vähintään tuon 0,5. Summamuuttujia olen tarkastellut keskenään korrelaatiomatriisin avulla sekä niiden korrelaatiota suhteessa taustamuuttujiin varianssianalyysin avulla. Tutkimuksen termit on tutkimuksen teossa operalisoitava eli niille on annettava jokin mitattavissa oleva määritelmä. Tutkimuksessani esimerkiksi valvonta ja lapsen etu, jota ei voida havaita, voidaan operalisoida mitattavaksi määreeksi muodostamalla lasten ja sijaisperheiden tapaamisia koskevista sekä valvontaan liittyvistä väittämien summamuuttujia. Sijaisperheiden yksityisyyttä kuvaavia väittämiä voidaan yhdistää, jotta voidaan mitata sijaisperheiden yksityisyyden suojaa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Käsitteiden muokkaaminen mittareiksi on olennaista tutkimuksen suunnittelussa, sillä mikäli tutkija epäonnistuu tässä, hän mittaa analysoinnissa vääriä asioita. (Metsämuuronen 2003, 79.) Tutkimuslomakkeeni muuttujat ovat laatuero-,

suhde- ja välimatka-asteikollisia. Näiden kohdalla käytettävät tilastolliset menetelmät esimerkiksi korrelaatiokertoimen selvittämiseen ovat samanlaisia. (Valli 2015, 38.) Mittarin laatimisessa siis yksittäiset kyselyn väittämien osiot eivät itsessään ole niin merkityksellisiä vaan yhdessä ne muodostavat mittarin (Metsämuuronen 2003, 80; Valli 2018, 113–114). Jotta kyselyn muuttujia voidaan taulukoida, täytyy niille antaa jokin arvo. Muuttujien arvo voidaan antaa jo tutkimuslomaketta suunniteltaessa tai aineiston analysointiin järjestämisvaiheessa. (Vilkka 2015, 109–110.) Tutkimukseni kohdalla olen antanut muuttujille arvot aineiston järjestelyvaiheessa siirtäessäni aineistoa Webropol -ohjelmasta SPSS -ohjelmaan.

Avointen vastausten kohdalla olen käynyt vastauksia aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla läpi. Sisällönanalyysin avulla aineistoa tiivistetään ja eritellään etsien aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroja. Sisällönanalyysissä päämääränä on muodostaa aineistosta ja sen avulla tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka myös kytkee tutkimuksen aiheen laajempaan kokonaisuuteen sekä aiheesta saatavilla olevaan muuhun tutkimustietoon. Sisällönanalyysia käytetään sanallisen tekstin erittelyyn yleensä laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Aineisto rikotaan ensin pienempiin osiin, käsitteellistetään ja järjestellään lopulta uudenlaiseksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysi on mahdollista tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka. 2006.) Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus, jossa analyysiyksiköt valitaan aineistosta tehtävänasettelun ja tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti. Lähtökohtana on, ettei näitä analyysiyksikköjä ole etukäteen asetettu tai harkittu. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 95–96.) Aineiston avointen kysymysten kohdalla olen käyttänyt myös aineiston luokittelua siten, että vastauksista olen etsinyt samankaltaisuuksia (Räsänen 2005, 95). Tutkimuksen aineiston analysoinnista ja käytetyistä menetelmistä kerron tarkemmin tuloksia esittelevissä luvuissa 5–7.

4.4 Vastaajajoukko ja aineiston taustamuuttujat

Kyselyyn vastanneista 48 sosiaalityöntekijästä lähes kaikilla (90 %) on Valviran laillistettu sosiaalityöntekijän pätevyys. Vastaajista 8 % vastasi, ettei heillä ole pätevyyttä ja yksi vastaaja tarkensi olevansa sijaispätevä. Vastaajista 25 % on 20–39 -vuotiaita, 35 % 40–49 -vuotiaita, 25 % 50–59 -vuotiaita ja 14,6 % yli 60 -vuotiaita. Lähes kaikki vastaajat (98 %)

ovat naisia. Sosiaalityöntekijöiltä tiedusteltiin kyselyssä heidän työtehtävistään. Vastaukset ovat esiteltyinä seuraavassa taulukossa (Taulukko 1). Vastaajien oli mahdollista valita useampi vaihtoehto, tästä syystä vastausten yhteenlaskettu prosenttimäärä on yli 100 %.

Taulukko 1. Sosiaalityöntekijöiden työtehtävät

Työtehtävä	Prosentti	n
Sijoitetun lapsen asioista vastaaminen	100 %	48
Perhehoitajien valmennus ennen sijoitusta	8 %	4
Perhehoitajien tukeminen sijaishuollon aikana	75 %	36
Perhehoidon tuen koordinointi	40 %	19
Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö	65 %	31
Lastensuojelun jälkihuollon sosiaalityö	77 %	37
Muut kuin lastensuojelun sosiaalityön tehtävät	21 %	10
Aikuissosiaalityö/harkinnanvarainen toimeentulotuki	2 %	1
Jokin muu, mikä?	25 %	12

”Jokin muu, mikä?” -kohdassa vastaajien oli mahdollista tarkentaa, mitä tämä muu työ on. Osa sosiaalityöntekijöistä on kertonut tekevnsä palveluntarpeen arviointia ja lisäksi sosiaalihuoltolain alaista sosiaalityötä (n=3). Vastaajista kaksi kertoo tekevnsä myös esimiestyötä. Muita kuvattuja työtehtäviä olivat yhteistyöverkostojen, kuten perhehoitoyksikön, kanssa työskentely sekä palvelujen koordinoinnin ja verkostopalaverien järjestämisen. Sosiaalityöntekijöistä osa tarkensi vastauksissaan tekevnsä perhehoidon lisäksi myös muuta sijaishuollon sosiaalityötä, vammaispalvelujen sosiaalityötä ja lastenvalvojan työtä. Työtehtäviin saattaa kuulua asiakastarkastusta ostolaskuissa sekä toimistotehtäviä kuten skannausta, postitusta sekä kahvihuoneen hoitoa.

Aineiston analysoinnissa olen käyttänyt vastaajien kokonaisasiakasmäärää yhtenä taustamuuttujana. Vastaajien asiakasmäärät vaihtelevat neljän ja 90 asiakkaan välillä. Keskimäärin vastaajilla on 43,3 asiakasta. Vastaajilta kysyttiin myös, kuinka monta pitkäaikaisesti perhehoitoon sijoitettua asiakasta heillä on. Perhehoitoon sijoitettuja asiakkaita on keskimäärin 13,4, asiakasmäärän vaihdellen 0–55 välillä sosiaalityöntekijää kohden. Vastaajien kokonaisasiakasmäärän valitsin taustamuuttujaksi, sillä kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä liki kaksi kolmasosaa (65 %) tekee myös lastensuojelun avohuollon työtä ja neljäsosa (25 %) muita kuin lastensuojelun sosiaalityön tehtäviä. Mikäli taustamuuttujana olisi käytetty vain sijaishuollon perhehoidossa olevaa asiakasmäärää, olisi tämä saattanut antaa analyysissä vääristynyttä informaatiota. Taustamuuttujana asiakasmäärät on aineistossa koodattu uudelleen kolmeksi ryhmäksi, jotka olen aineistossa

nimennyt pieneksi asiakasmääräksi (1–36 asiakasta), joka oli vastaajista 33 %:lla (n=16). Vastaajista 36 %:lla (n=17) oli asiakasmääränä 37–48, jonka olen nimennyt keskiuureksi asiakasmääräksi ja 31 %:lla (n=15) asiakkaita oli 49–90, jonka olen nimennyt suureksi asiakasmääräksi. Ryhmittely on tehty sillä perusteella, että ryhmät ovat kooltaan suunnilleen samankokoisia. Tämä tekee ryhmistä tilastollisen analysoinnin kannalta järkevät.

Toisena taustamuuttujana olen aineiston analysoinnissa käyttänyt vastaajien työskentelykunnan kokoa. Kyselyssä pienemmille kunnille oli vastausvaihtoehtoina alle 5 000 ja 5 000–10 000 asukkaan kunnat. Nämä olen analysoinnissa yhdistänyt yhdeksi alle 10 000 asukkaan kunnaksi vastaajien anonymiteetin suojelemiseksi. Alle 10 000 asukkaan kunnassa vastaajista työskentelee 23 % (n=11), 10 000–20 000 asukkaan kunnassa 17 % (n=8), 20 000–50 000 asukkaan kunnassa 23 % (n=11), 50 000–100 000 asukkaan kunnassa 25 % (n=12) ja yli 100 000 asukkaan kunnassa 12 % (n=6).

Kolmantena taustamuuttujana olen analysoinnissa käyttänyt vastaajien työkokemusvuosia lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Vastaajien anonymiteetin suojelemiseksi olen myös tässä taustamuuttujassa yhdistänyt kaksi ensimmäistä vastausvaihtoehtoa ”alle vuoden” ja ”1–5v” yhdeksi ”alle viisi vuotta” -vaihtoehdoksi. Lastensuojelun sosiaalityöntekijänä vastaajista on toiminut alle viisi vuotta 23 % (n=11), 6–10 vuotta 29 % (n=14), 11–15 vuotta 25 % (n=12) ja yli 15 vuotta 23 % (n=11).

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Puhuttaessa tutkimusetiikasta tarkoitetaan tutkimuksenteossa yleisesti sovittuja pelisääntöjä suhteessa tutkimuskohteeseen, kollegoihin, tutkimuksen mahdollisiin rahoittajiin tai toimeksiantajaan sekä suureen yleisöön. Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan sitä, että tutkija sitoutuu tekemään eettisesti kestäviä valintoja tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmissä. Nämä ovat tiedeyhteisön yleisesti hyväksymiä menetelmiä. Tutkimuksen teossa on noudatettava hyvän tieteellisen käytännön mukaista avoimuutta ja tutkimuksen kontrolloitavuutta. Käytännössä tällä tarkoitetaan avoimuutta tutkimusprosessin auki kirjoittamisessa. Kuitenkin niin, ettei tutkimuksen kohteena olevien tai tutkimukseen osallistuvien tietosuoja ja yksityisyys vaarannu. Tutkimusta tehtäessä on aina koko prosessin ajan varjeltava ja kunnioitettava tutkittavia ja toimeksiantajia. (Vilkkä 2015, 41–46.)

Tutkimuksessani ei käsitellä lainkaan tietoja, joista asiakkaat tai työntekijät olisivat tunnistettavissa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei tutkimuksen eettisyyttä olisi syytä pohtia tarkemmin myös tulosten esittämisen vaiheessa. Tutkimuksen eettisyyden pohdinta myös syvenee, kun tutkimuksen aineistonkeruu ja analysointitapa selkeytyvät suunnittelun myötä. Tutkimuksessani ei kuitenkaan kerätty sellaista tietoa, että tutkimussuunnitelmaa oli tarpeen lähettää esimerkiksi eettisen lautakunnan tarkastettavaksi. Tutkimukseni on osa laajempaa tutkimus- ja kehittämishanketta, johon THL on hakenut tutkimusluvut hankkeeseen osallistuvilta kunnilta. Tästä johtuen minun ei tarvinnut hakea tutkimukselleni erikseen tutkimuslupaa. Verkkokyselyllä kerätty data jää THL:n omistukseen sekä tutkimus- ja kehittämishankkeen tutkijoiden käyttöön.

Kyselyyn vastaaminen on sosiaalityöntekijöille täysin vapaaehtoista. Kyselyn ensimmäisellä sivulla on laatimani informaatiokirje kyselyyn vastaajille. (Liite 1) Luettuaan tämän vastaajat voivat päättää haluavatko he vastata kyselyyn vai eivät. Tutkimuksen eettiset kysymykset eivät kuitenkaan rajoitu vain tutkimusprosessiin tai tutkimuksen lupien hankintaan. Tutkijan on pohdittava koko prosessin ajan eettisiä kysymyksiä tiedeinstituution ja oman ammattinsa näkökulmasta. Eettinen pohdinta koskee esimerkiksi myös tutkimuksen informaation tuottamista ja tiedon välittämistä sekä tutkijan kollegiaalisuutta ammattikuntaansa. (Alasuutari 2005, 15.) Tutkimukseni analysointivaiheessa olen joutunut pohtimaan esimerkiksi aineiston esittelytapaa, jotta vastaajien anonymiteetti säilyy. Joidenkin kysymysten kohdalla vastauksia tuli tiettyihin kategorioihin niin vähän, että analysoinnissa vastaajat olisivat olleet vaarassa tulla tunnistetuksi. Tutkimuksessani olen ratkaissut asian yhdistämällä eri vastausluokkia vastaajien anonymiteetin turvaamiseksi.

Yhteiskuntatieteissä etenkin tutkimuksen kohde on lähes aina sellainen, joka voi reagoida tutkimukseen, toisin kuin esimerkiksi luonnontieteissä. Tutkimukseeni osallistujien on ollut mahdollista olla minuun yhteydessä tutkimukseen liittyen ja sainkin yhden yhteydenoton, jossa tiedusteltiin tarkennusta ketkä kyselyyn voivat vastata. Tutkimuksen tuloksia esittelin kyselyyn vastanneille sekä muille aiheesta kiinnostuneille osana THL:n kansallista webinaaria elokuussa 2020. Yhteiskuntatieteissä tutkimus yhteiskunnallisena instituutiona ja toimintana on osa sitä todellisuutta, jota tutkitaan. Yhteiskuntatieteissä tutkimuksen tekijän on siis pohdittava eettisiä kysymyksiä niin kysymyksen asettelussa, raportoinnissa kuin tutkimuksen käytännön valvonnassa. Tutkijan on tarpeen pohtia, mikä tieto on tarpeellista ja kenen se tulee tietää sekä kuinka tutkimuksessa saatua tietoa sovelletaan. Yhteiskuntatieteiden tutkija on aina omalta osaltaan rakentamassa sitä yhteiskunnallista

todellisuutta, jota hän tutkii. (Alasuutari 2005, 23–24.) Tutkimukseni kautta toivon mukaan saisimme sosiaalityön perhehoidon valvonnan saralle ajatuksia mahdollisesta jatkotutkimuksen tarpeesta sekä kehityskohdista, joita perhehoidon valvonnassa kaivataan lapsen edun toteutumisen näkökulmasta sekä toimivien työkäytönteiden ja rakenteiden tueksi.

5 PERHEHOIDON VALVONNAN KÄYTÄNTEET SOSIAALITYÖNTEKIJÄN TYÖSSÄ

Esitän tässä luvussa vastaukseni tutkimuskysymykseeni perhehoidon valvonnan käytänteistä ja sisällöstä sosiaalityöntekijän työssä. Sosiaalityöntekijöille esitettiin kyselyssä kysymyksiä ja väittämiä työn sisällöstä sosiaalityöntekijän näkökulmasta, työkäytännestä ja työn organisoinnista työnantajatasolla. Lisäksi perhehoidon valvonnan sisältöön oli kolme erillistä avointa vastauskohtaa. Näissä vastaajilla oli mahdollisuus kuvailla omin sanoin, kuinka he toteuttavat työssään perhehoidon valvontaa. Heillä oli mahdollisuus kirjoittaa näkemyksistään sijaishuollon valvonnasta toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. Lisäksi vastaajilla oli mahdollisuus kommentoida tämän tutkimuksen kyselylomaketta. (Liite 2, kysymykset 15, 21 ja 22.)

5.1 Perhehoidon valvonnan mittarit

Kyselyssä esitetyjä väittämiä olen analysoinut faktorianalyysillä muodostettujen summamuuttujien avulla, jotka olen nimennyt muuttujan mittaamaa asiaa kuvaavaksi. Faktorianalyysissä tutkimuksen muuttujajoukosta pyrin löytämään yhteisiä ulottuvuuksia tiivistämällä muuttujat yhteen tai useampaan keskenään korreloivaan tai korreloimattomaan faktoriin, joiden katsotaan mittaavan samaa ominaisuutta. Keskeisenä ajatuksena on, että muuttujajoukossa vallitsevien korrelaatioiden taustalla on jokin yhteinen taustarakenne. Suuresta muuttujajoukosta pyritään siis löytämään jokin selittävä malli. Pyrkimyksenä faktorianalyysissä on vähentää tutkittavan ilmiön hajanaisuutta ryhmittelemällä suuri joukko muuttujia pienempiin ryhmiin. Mikäli kysymysten tai väittämien välillä on voimakas korrelaatio, ne mittavat samaa ominaisuutta. Faktoreiden välistä korrelaatiota analysoidessani olen käyttänyt vinokulmaista rotaatiomenetelmää. Tämä on luonnollinen valinta silloin, jos teoriaa tai ilmiön käyttäytymistä ei tunneta tai teorian mukaan eri piirteet liittyvät läheisesti toisiinsa. (Jokivuori ja Hietala 2007, 89–95; Metsämuuronen 2009, 666.) Summamuuttujat valitaan tiettyyn komponenttiin niiden saaman latauksen perusteella. Tutkimuksessani summamuuttujiin valitsin väittämät, jotka saivat keskenään voimakkaan

latauksen arvon 0,5–1 välillä. Yleensä rajana käytetään vähintään 0,5:tä (Jokivuori ja Hietala 2007, 100).

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 2) on esitetty faktorianalyysissä muodostetut summamuuttujat, jotka kuvaavat perhehoidon valvonnassa keskeisiä tekijöitä sosiaalityöntekijän työn näkökulmasta. Taulukossa on esitetty mistä väittämistä summamuuttuja muodostuu sekä summamuuttujan reliabiliteetti-arvo.

Taulukko 2. Sosiaalityöntekijän työn kannalta olennaiset mittarit perhehoidon valvonnassa

Ajankäyttöresurssi valvontaan	Työnkuvan selkeys valvonnassa	Perhehoidon organisointi työskentelykunnassa	Valvontaan saatu perehdytys
”minulla on työssäni riittävästi aikaa perhehoidon valvonnan toteuttamiseen”	”tarvitsisin työssäni lisää tietoa lapsikohtaisesta valvonnasta sijaishuollon perhehoidossa”	”sijaisperheiden valinta ja valmennus on selkeästi organisoitu kunnassani”	”olen saanut työssäni hyvän perehdytyksen perhehoidon valvontaan”
”perhehoidon lapsikohtainen valvonta on merkityksellinen osa työtäni”	”tiedän kuinka toimia, mikäli perhehoidossa ilmenee puutteita”	”perhehoidon valvonta sijoituksen aikana on selkeästi organisoitu kunnassani”	”olen saanut täydennyskoulutusta liittyen perhehoidon valvontaan”
”perhehoidon valvonnan hoitaminen muun työn ohella on haasteellista”	”minulle on epäselvää mitä perhehoidon lapsikohtainen valvonta sisältää”	”kunnassani on käytössä selkeä toimintamalli perhehoidon ongelmatilanteissa toimimiseen”	”minulle on epäselvää kuka vastaa perhehoidossa havaittuihin epäkohtiin puuttumisesta”
	”minulle on epäselvää mitä perhekohtainen valvonta sisältää”	”toimeksiantosuhteiset perhehoitopalvelut on kunnassani hyvin organisoitu”	
Cronbachin alpha 0,58	0,80	0,81	0,71

Luotujen mittarien reliabiliteettia olen tarkastellut muuttujien saaman Cronbachin alpha arvon avulla, joka mittaa muuttujan sisäistä yhteensopivuutta. Kaikkien aineiston summamuuttujien Cronbachin alpha arvo asettui arvon 0,6–1,0 väliin, jota voidaan pitää kohtuullisen hyvänä. (Jokivuori ja Hietala 2007, 100–104.) Kunkin kysymyksen kohdalla

olen käyttänyt kutakin väittämää vain yhdessä summamuuttujassa, jottei muuttujien keskinäisessä vertailussa synny tilastollisia ongelmia. Muuttujien rakentumisessa tarkastelin myös summamuuttujan saamaa Cronbachin alpha arvoa, mikäli muuttujasta jätettäisiin jokin väittämä pois. Tarkastelemalla indikaattorin reliabiliteettia, mikäli mukana olisi eri väittämiä tai jokin väittämistä jätettäisiin pois, pystyin rakentamaan mahdollisimman luotettavia muuttujia.

Faktorianalyysin jälkeen olen tarkastellut luotujen mittareiden ja taustamuuttujien keskinäistä suhdetta varianssianalyysin avulla sekä summamuuttujien keskinäisen korrelaatiomatriisin avulla. Varianssianalyysin avulla voidaan tarkastella taustamuuttujien vaikutusta aineistosta luotuihin mittareihin. Toisin sanoen menetelmällä voidaan tutkia poikkeavatko tiettyjen ryhmien keskiarvot toisistaan jonkin jatkuvan muuttujan osalta ja löytää aineistosta selittäviä tekijöitä. (Jokivuori ja Hietala 2007, 133–141, 153.)

Avoimeen vastauskohtaan, kuinka sosiaalityöntekijät itse toteuttavat perhehoidon valvontaa, vastasi 48 vastaajasta 37 eli 77 %. Kahteen muuhun avoimeen kysymykseen näkemyksistään perhehoidon valvontaan tämän lisäksi kirjoitti yksitoista vastaajaa ja yhdeksän vastaajaa kommentoi kyselylomaketta. Sosiaalityöntekijöiden vastauksia purin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Purettuani avoimet vastaukset omaksi tiedostokseen, lähdin järjestelemään uudelleen niiden sisältöjä ja ryhmittelemään vastaukset samankaltaisten teemojen alle. Seuraavissa alaluvuissa esitän analyysini tulokset neljän analyysissa muodostetun ja taulukossa 2 esitetyn summamuuttujan/teeman avulla, jotka kuvaavat perhehoidon valvonnassa keskeisiä tekijöitä sosiaalityöntekijän työn näkökulmasta. Olen yhdistänyt työn organisointia ja perehdytystä koskevat tulokset.

5.2 Sosiaalityöntekijän ajankäyttöresurssi

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin väittämien muodossa heidän työn sisällöstään ja mahdollisuuksistaan käyttää aikaa lapsen tapaamisiin sekä vuorovaikutukseen lapsen kanssa (Liite 2, kysymys 11). Väittämistä muodostin faktorianalyysissa mittarin, joka kuvastaa sosiaalityöntekijöiden ajankäyttöresurssia perhehoidon valvontaan. Väittämistä yksi oli arvoltaan negatiivinen suhteessa muihin muuttujiin. Jotta muuttujat voi laskea yhteen, täytyi negatiivisen arvon saanut väittämä kääntää positiiviseksi. Ajatuksena muuttujien kääntämisessä on, että kaikki samantyyppistä asiaa mittaavat osiot koodataan niin, että

niiden skaalat vastaavat toisiaan. (Metsämuuronen 2009, 541.) Indikaattori sai keskiarvokseen 2,36 (asteikolla 1–5, arvon 5 ollessa täysin samaa mieltä). Tähän kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät kokevat toisin sanoen keskimääräisesti heillä olevan heikosti resursseja vuorovaikutukseen sijoitetun lapsen kanssa ja perhehoidon valvonnan toteuttamiseen.

Tarkasteltaessa kyselyn yksittäisiä väittämiä liittyen valvontaan käytettävissä olevasta ajankäyttöresurssista lähes kolme neljäsosaa vastaajista kokee, ettei heillä ole mahdollisuutta tavata vastuullaan olevia perhehoidon lapsia riittävän usein. Valtaosa vastaajista (96 %) kokee tarvitsevansa työsään lisää aikaa lasten kahdenkeskisiin tapaamisiin. Vastaajat kertovat tapaavansa perhehoitoon sijoitettuja lapsia keskimäärin 1–6 kertaa vuodessa. 71 % vastaajista kertoo tapaavansa lapsia 3–4 kertaa vuodessa. Sijaisperheissä vastaajat kertovat vierailevansa 1–8 kertaa vuodessa. Sijaisperheissä vierailee myös 71 % vastaajista 3–4 kertaa vuodessa. Huolimatta siitä, että kyselyyn vastaajat kokivat tarvitsevansa enemmän aikaa valvonnan toteuttamiseen ja vuorovaikutukseen, kuitenkin 4/5 vastaajista kokee tietävänsä, mitä heidän vastuullaan oleville perhehoitoon sijoitetuille lapsille kuuluu.

Vastaajilta kysyttiin lisäksi, kuinka he pitävät yhteyttä lapseen tapaamisten ulkopuolella. Vastaukset ovat esillä seuraavassa taulukossa (Taulukko 3). Vastaajien oli mahdollista valita kysymyksessä useita eri vaihtoehtoja. Tästä syystä vastausten yhteenlaskettu prosenttimäärä on yli 100 % (Liite 2, kysymys 5).

Taulukko 3. Yhteydenpito sijoitettuihin lapsiin tapaamisten lisäksi

Yhteydenpitomuoto	Prosentti	n
Puhelimella	83 %	40
Tekstiviestein	63 %	30
Whatsapilla	29 %	14
Sähköpostitse	29 %	14
Videoyhteydellä/skypellä	4 %	2
Ei mitään näistä	15 %	7

Suurimpana teemana vastaajien avoimissa kuvauksissa omasta perhehoidon valvonnan toteuttamisesta näkyi vuorovaikutuksen merkitys perhehoidon valvonnassa. Tästä kirjoitti vastauksissaan 31 sosiaalityöntekijää. Vastausten perusteella suuri osa kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä toteuttaa perhehoidon valvontaa pääsääntöisesti aktiivisella vuorovaikutuksella, yhteydenpidolla sekä säännöllisillä tapaamisilla sijaisperheiden ja sijoitettujen lasten kanssa. Kuvaillessaan perhehoidon valvonnan

käytänteitä sosiaalityöntekijät nostavat esiin nimenomaan säännöllisten tapaamisten merkityksen sekä sijoitetun lapsen tapaamisen myös kahden kesken.

”Käyn sijaisperheessä ja keskustelen sekä lapsen että sijaisvanhemman kanssa. Lisäksi yhteydenpitoa puhelimella, kyselyä mitä kuuluu.”

”Kotikäynneillä vähintään 2x vuodessa ja pitämällä aktiivisesti yhteyttä sijaisvanhempiin ja lapsiin. Kotikäynneillä tapaan lapset aina kahden kesken.”

Perhehoidossa olevien asiakkaiden kanssa yhteydenpidossa haasteellista voi olla lasten nuori ikä. Mikäli sijaishuollossa oleva lapsi on kovin pieni, voi yhteydenpito muutoin kuin tapaamalla olla hankalaa. Aihe nousi esiin myös sosiaalityöntekijöiden avovastauksissa. Eräs sosiaalityöntekijä kirjoittaa, että perhehoidossa olevat lapset saattavat olla iältään niin nuoria, etteivät he osaa itse kertoa sosiaalityöntekijälle perhehoidon puutteista.

”Olen tähän saakka toiminut lähestulkoon yksinomaan laitoksiin tai perhekotiin sijoitettujen lasten työntekijänä. Perhehoitoon kohdistuva valvonta on haastavaa ja puutteet eivät tule samoilla tavoin ilmi. Lapset ovat yleensä pienempiä eivätkä tiedosta ongelmia eivätkä osaa niistä kertoa.”

Ajanpuute ja työn organisointi nousivat esiin myös sosiaalityöntekijöiden avovastausten kirjoituksissa sekä kehitysehdotuksissa perhehoidon valvontaan.

”Kiire vaikuttaa siihen, että tähän työhön ei jää mielestäni tarpeeksi aikaa.”

”Aikaa tähänkään ei ole riittävästi.”

”Tarvitsemme lisää sosiaalityöntekijöitä, jotta perhehoidon valvontaa on mahdollista toteuttaa.”

”Erittäin tärkeä aihe ja perhehoito vaatii tarkempaa valvontaa, samoin asiakasmäärät/ sosiaalityöntekijä n. 25 lasta sijaishuollossa.”

”Epäkohtien havainnointi tietyssä ajassa on haastavaa. Minulla kokemukset ovat samoista perheistä.”

”Erittäin tärkeä ja ajankohtainen tutkimusaihe. Toivottavasti kysely tuottaa päättäjille tietoa, jonka perusteella sijaishuoltoon saadaan lisää sosiaalityöntekijä resurssia.”

Huolimatta siitä, että 71 % vastaajista tapaa sijoitettuja lapsia ja perhehoitajia 3–4 kertaa vuodessa, sosiaalityöntekijät kokevat tarvitsevansa kuitenkin enemmän aikaa ja resursseja perhehoidon valvonnan toteuttamiseen. Sosiaalityöntekijät arvioivat vuorovaikutuksen olevan yksi tärkeimmistä välineistä perhehoidon valvonnan toteuttamisessa. He kuitenkin kokevat, ettei heillä ole riittävästi aikaa sijoitettuna olevan lapsen tapaamiseen, erityisesti kahden kesken.

5.3 Sosiaalityöntekijän työnkuvan sisällön selkeys valvonnassa

Perhehoidon valvonnan sisältöä ja käytänteitä mittaavista väittämistä muodostin faktorianalyysin avulla summamuuttujan, joka kuvaa sosiaalityöntekijän työnkuvan selkeyttä perhehoidon valvonnan toteuttamisessa. Vastaajien antama keskiarvo työn sisällön selkeydelle on 3,11 (1 täysin eri mieltä–5 täysin samaa mieltä). Muuttujan väittämistä käänsin kolme negatiivisesta positiiviseksi niin, että muuttujat asettuvat mittarissa samalla mitta-asteikolle. Rekoodauksen jälkeen väittämän asteikko rakentuu siten, että likert-asteikko kääntyy mittarissa käänteiseksi. Toisin sanoen vastaajat kokevat, että he eivät tarvitse lisää tietoa lapsikohtaisesta valvonnasta ja heille ei ole epäselvää, mitä lapsikohtainen valvonta tai perhekohtainen valvonta sisältää (Liite 2, kysymys 11). Kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan valvonnan sisällön selkeys on toisin sanoen hieman keskiarvon yläpuolella eli sosiaalityöntekijät kokevat valvontatyön sisällön pääosin selkeänä.

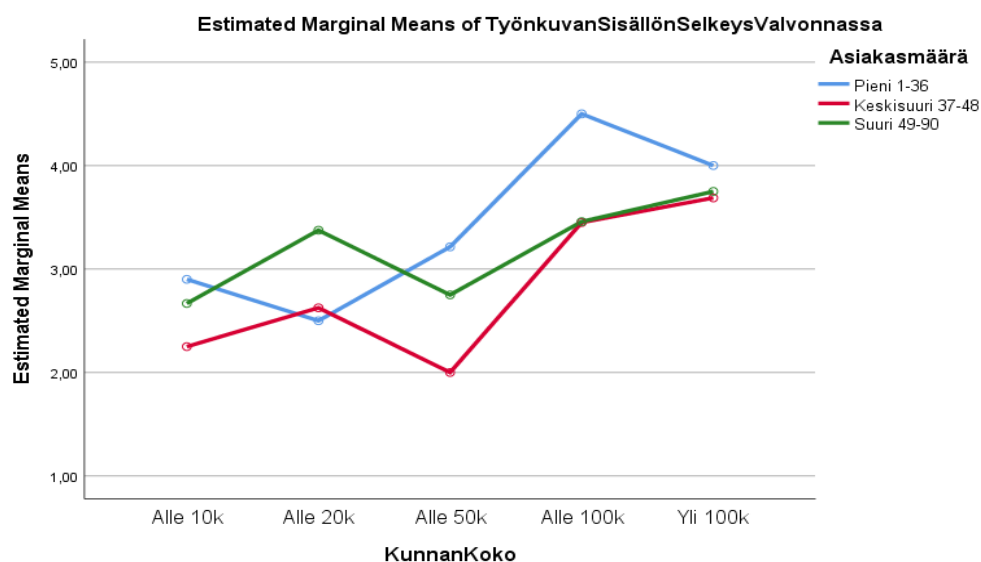
Tarkasteltaessa yksittäisiä väittämiä hieman yli kolme neljäsosaa vastaajista on kuitenkin sitä mieltä, että he tarvitsisivat lisää tietoa lapsikohtaisesta valvonnasta sijaishuollon perhehoidossa. Tarkasteltaessa valvontaa koskevia väittämiä eriteltynä oli lapsikohtainen valvonta vastaajille hieman selkeämpää kuin perhekohtainen valvonta, tosin suurta eroa ei ollut. Vastaajista 58 % oli sitä mieltä, että perhehoidon lapsikohtaisen valvonnan sisältö on heille selvää. Vastaavasti 56 % oli sitä mieltä, että heille on selvää mitä perhekohtainen valvonta sisältää.

Avoimissa kysymyksissä vastaajat ovat käsitelleet työn sisällön selkeyttä muun muassa siitä näkökulmasta, että valvonta on jäänyt heille jäsentymättömäksi.

”Valvonta on jäänyt jäsentymättömäksi, koska hoidan vain hyvin pientä osaa asiakkaista, varsinaisen toimenkuvani ohella. Kokonaisvaltainen lapsen ja perheen tilanteen arviointi tapahtuu asiakassuunnitelmaneeuvottelujen yhteydessä. Perhehoidon valvonta tulisi jäsentää ja järjestää paremmin.”

”Sijaishuollon valvonta velvoite unohtuu helposti, kun siihen ei ole erillistä resurssia tai tahoaa, joka sen toteuttaa. Osaamisen käytännöt ovat kentällä hyvin kirjavat.”

Tämän tutkimuksen aineiston valossa näyttöy siltä, että vaikka valvonnan sisältö on vastaajille pääosin selkeää, kaipaisi perhehoidon valvonta kuitenkin jäsenystä ja selkeämpää struktuuria. Lapsikohtaisen ja perhekohtaisen valvonnan selkeyden kohdalla yli 40 % vastaajista kokee tässä epäselvyyttä. Tarkasteltaessa taustamuuttujien vaikutusta työnkuvan sisällön selkeyteen, arvioivat työnkuvan sisällön selkeimmäksi vastaajat, joilla on pieni asiakasmäärä ja alle viiden vuoden työkokemus. Heikoimman arvion antoivat vastaajat, jotka ovat työskennelleet 6–10 vuotta lastensuojelussa ja joilla on suuri asiakasmäärä. Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) on esitettynä vastaajien asiakasmäärän ja työskentelykunnan koon vaikutus työnkuvan sisällön selkeyteen.

Kuvio 1. Työnkuvan sisällön selkeys valvonnassa

Tarkasteltaessa työskentelykunnan koon ja asiakasmäärän vaikutusta työnkuvan sisällön selkeyteen, oli se tämän tutkimuksen vastaajien keskuudessa selkeintä yli 50 000, mutta alle 100 000, asukkaan kunnissa sosiaalityöntekijöillä, joilla on pieni asiakasmäärä. Heikointa työnkuvan sisällön selkeys oli puolestaan sosiaalityöntekijöillä, joilla on keski-suuri asiakasmäärän, jotka työskentelevät alle 50 000, mutta yli 20 000 asukkaan kunnissa. Kuvion

1 perusteella vaikuttaa siltä, että kaikissa kolmessa asiakasmääräryhmässä työnkuvan sisällön selkeys näyttäisi olevan jossain määrin parempi isommissa kunnissa.

5.4 Perhehoidon valvonnan organisointi työskentelykunnassa ja valvontatyöhön saatu perehdytys

Kyselyssä kysyttiin sosiaalityöntekijöiden työnkuvan lisäksi työskentelykunnan organisaatorakennetta perhehoidon järjestämisessä. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 4) on kuvattuna, kuinka perhehoitajien valmennus on vastaajien työskentelykunnissa organisoitu. Vastaajien oli mahdollisuus valita vaihtoehtoista useampi.

Taulukko 4. Perhehoitajien valmennuksen järjestäminen

Työskentelykunnassani perhehoitajien valmennuksesta vastaa	Prosentti	n
Yksityinen taho	17 %	8
Kunnan kehittämissyksikkö	27 %	13
Lastensuojelujärjestö	8 %	4
Jokin muu, mikä?	46 %	22
En osaa sanoa	15 %	7

Vastauskohtien ”jokin muu” ja ”lastensuojelujärjestö” yhteydessä olleeseen avoimeen kenttään vastaajat ovat voineet tarkentaa, mikä lastensuojelujärjestö tai muu taho on kyseessä. Kaksi vastaajaa on tarkentanut lastensuojelujärjestön olevan Pelastakaa lapset ry ja kaksi vastaajaa PRIDE-valmennusta järjestävä taho. Sosiaalityöntekijöiden määrittelemät ”jokin muu” vastaukset on kuvattu seuraavassa taulukossa. (Taulukko 5) Taulukosta on havaittavissa, että moni vastaajien kuvailemista valmennusta järjestävistä tahoista olisi ollut valittavissa jo valmiiksi annetuissa vastausvaihtoehtoissa. Esimerkiksi lastensuojelujärjestön osuus on näin ollen todellisuudessa korkeampi kuin taulukossa 3 näkyvä 8 %.

Taulukko 5. Perhehoitajien valmennuksista vastaava muu taho

Perhehoitajien valmennuksesta vastaava muu taho	Prosentti	n
Kuntayhtymä/kehittämisyksikkö/perhehoitoyksikkö/kuntayhtymän ostopalvelu	50 %	11
Pelastakaa lapset ry/PRIDE-valmennus	23 %	5
Esimies	9 %	2
Sijaishuollon sosiaalityöntekijä	14 %	3
Työparityöskentely (sosiaalityöntekijä/perhehoitaja/johtava sosiaalityöntekijä/psykologi)	9 %	2
Perustyöntekijä	5 %	1

Vastaajia pyydettiin tarkentamaan myös, mikä taho perhehoitajien tukemisesta vastaa, mikäli se ei kuulu heidän työtehtäviinsä. Avoimeen kysymykseen tuli vastauksia 24. Vastauksissa on selkeästi kolme eri kategoriaa: perhehoitoyksikkö/perhehoidon koordinaattorit (54 %), sosiaaliohjaajat tai perhetyöntekijät (29 %) tai sosiaalityöntekijät/sijaishuollon sosiaalityöntekijät vastaavat perhehoitajien tukemisestä (20 %). Kaksi vastaajaa kertoo yksityisen tahon tai järjestön vastaavan tuesta, mikäli sijaisperhe on rekrytoitu ostopalvelun kautta. Yksi vastaaja kertoo tilanteen olevan tällä hetkellä avoinna, sillä perhetyön koordinaattorin toimi on lopetettu alkuvuodesta.

Seuraava taulukko (Taulukko 6) kuvastaa puolestaan vastaajien työskentelykunnan organisaatorakennetta perhehoidon valvonnassa. Vastaajien oli kysymyksessä mahdollisuus valita useita eri vaihtoehtoja, tästä syystä vaihtoehtojen yhteenlaskettu prosenttimäärä on yli 100 %.

Taulukko 6. Perhehoidon valvonnan rakenne työskentelykunnassa

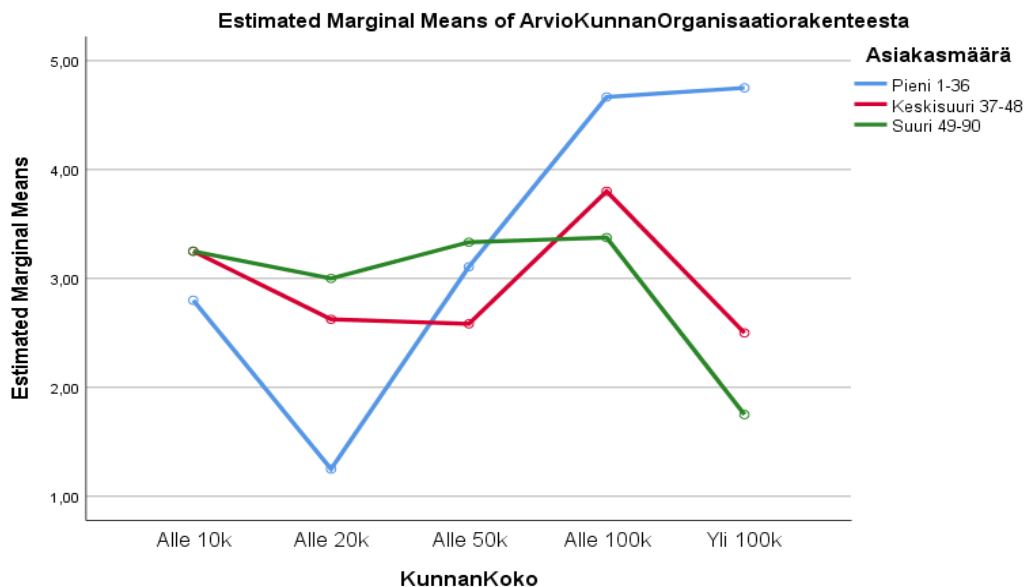
Työskentelykunnassani perhehoidon valvonnasta vastaa?	Prosentti	n
Sosiaalityöntekijä	79 %	38
Kehittämisyksikkö	8 %	4
Esimies	40 %	19
Jokin muu, mikä?	33 %	16
En osaa sanoa	4 %	2

”Jokin muu, mikä?” -vaihtoehtoon vastaajat ovat tarkentaneet perhehoidosta vastaavan: perhehoitoyksikkö (n=3), perhehoidon koordinaattori tai vastuutyöntekijä (n=5), valvontayksikkö (n=2), kuntayhtymä, työryhmä, johtava sosiaalityöntekijä, sosiaali- ja

perhepalvelupäällikkö, kehittämispäällikkö tai asiantuntija. Todellisuudessa siis esimerkiksi esimiesten vastuuosuus on prosentuaalisesti suurempi kuin 40 %, mutta kaikki vastaajat eivät ole mieltäneet esimerkiksi johtavaa sosiaalityöntekijää esimieheksi.

Väittämistä koskien sijaishuollon valvonnan toteuttamista vastaajien työskentelykunnassa muodostin faktorianalyysissa oman mittarin, joka kuvastaa työskentelykunnan perhehoidon organisointia vastaajien näkemyksen mukaan. (Liite 2, kysymys 10.) Indikaattori sai keskiarvoksi 3,05 eli vastaajat ovat hieman keskimääräistä enemmän sitä mieltä, että perhehoito on heidän työskentelykunnassaan hyvin organisoitu. Mittarin väittämät ja reliabiliteetti-arvo on esitelty taulukossa 2 sivulla 50.

Tarkastelin organisaatiorakennetta kuvaavaa mittaria myös varianssianalyysin avulla suhteessa vastaajien työskentelykunnan kokoon ja vastaajien asiakasmäärään. Kuvio 2 (Kuvio 2) on nähtävissä, kuinka vastaajien arvio kunnan organisaatiosta vaihtelee asiakasmäärän ja kunnan koon mukaan. Heikoimman arvion ovat antaneet sosiaalityöntekijät, joilla on pieni asiakasmäärä ja jotka työskentelevät yli 10 000, mutta alle 20 000 asukkaan kunnissa. Parhaan arvion antoivat niin ikään sosiaalityöntekijät, joilla on pieni asiakasmäärä, mutta jotka työskentelevät yli 100 000 asukkaan kunnissa.

Kuvio 2. Vastaajien arvio kunnan organisaatiorakenteesta

Avoimissa kysymyksissä organisaatiorakenteet nousivat esille vastaajien kuvaillessa työparityöskentelyn ja verkostoyhteistyön merkitystä perhehoidon valvonnassa.

”Säännöllinen yhteydenpito perhehoitajiin puhelimitse ja tapaamisilla. Apuna perhehoidon sosiaaliohjaaja, jolla mahdollisuus tiiviimmin tavata niin

sijoitettuja lapsia kuin perhehoitajia. Yhteistyö muiden lapsen kanssa toimivien tahojen kanssa (koulu, läheisverkosto, mahd. hoitokontaktit) antaa todella tärkeää tietoa lapsen tilanteesta perhehoidossa. Riittävän tuen järjestäminen perhehoitajille: selkeät roolit ja työnjako eli sosiaalityöntekijä hoitaa hänelle kuuluvat tehtävät ja päätöksenteon jne., työnohjauksen järjestäminen tarvittaessa sekä riittävän levon ja palautumisen vaativien lasten kohdalla. Selkeys ja ennakointi siinä miten läheisverkosto tapaa lasta. Selkeä työnjako ja vastuunjako sekä riittävä tuki ennalta ehkäisee pulmien syntymistä ja toisaalta myös vähentää valvonnan tarvetta.”

”Osallistun myös lasten koulu- ja hoitoneuvotteluihin ja teen selväksi myös lapsille roolini, että olen järjestämässä heille esim. enempiä palveluita ja ratkaisemassa yhdessä tilanteita esim. opettajien ja kanssa, jos esim. koulussa on ongelmia.”

Vastaajat kuvailevat etenkin yhteistyötahojen, kuten koulun tai hoitotahon, kanssa tehtävän moniammatillisen työn merkitystä sekä perhehoitajille järjestettävän tuen tärkeyttä.

Osa sosiaalityöntekijöistä kuvailee vastauksissaan heillä olevan työpaikalla käytössä myös erilaisia strukturoituja materiaaleja perhehoidon valvonnan tukena.

”Työparityöskentely on käytössä lähes kaikissa työtilanteissa. Teemme suunnitelmia ja käytössämme on valvonta- ja huolilomakkeet perhehoidon asiakastilanteita varten.”

”Meillä on otettu käyttöön valvontakansio, johon on koottu tietoa perhehoidon valvonnan ulottuvuuksia, itse kehitetyt lomakkeet ohjaus ja valvontakäynnille sekä epäkohtaan puuttuvaan valvontaan, Tämän lisäksi valvontakansioon on koottu Kysy- ja kuuntele materiaalia sijoitetun lapsen kuulemista varten. Perhehoidon ohjaus- ja valvontakäynti pyritään toteuttamaan kerran vuodessa työparityönä- käynnillä mukana sosiaalityöntekijä ja perhehoidon vastuutyöntekijä. Samalla ohjaus- ja valvontakäynnillä tavataan sijaisperhettä ja sijoitettua lasta/lapsia.”

”Käytän tilanteen mukaan mukailtua valvontakysymyslistaa.”

”Meillä on siihen suunniteltu lomake, jota käydään perhehoitajien kanssa läpi.”

Valvonnan organisointi nousi esiin sosiaalityöntekijöiden vastauksissa myös työn kehittämisen näkökulmasta. Kehittämisehdotuksissa näkyy, että työhön kaivattaisiin erityisesti selkeyttä ja struktuuria.

”Olisi hyvä olla olemassa jonkinlainen tsekkauslista, mikä rutiinisti käytäisiin kaikkien kanssa läpi tietyin määräajoin”

”Valvontaan pitäisi olla selkeät systeemit.”

”Valvontaa tulisi tehostaa ja se ei voi olla pelkästään lapsen asioista vastaavan työntekijän vastuulla.”

”Haluaisin perhehoidon valvonnan yhteydessä puhua ennemminkin ohjauksesta ja valvonnasta. Oikealla tuella ja ohjauksella on valvonnassa suuri merkitys. Hyvin tuettu ja ohjattu perhe on samalla hyvin valvottu perhe.”

”Valvontaan olisi syytä panostaa jo sijaisperheiden valintaprosessissa ja kouluttamisessa.”

Valvonnan organisointiin liittyy myös faktorianalyysissa muodostettu indikaattori, joka kuvastaa sosiaalityöntekijöiden näkemystä perhehoidon valvontaan saamastaan perehdytyksestä (Taulukko 2, s. 50). Mittarin keskiarvo on 2,6. Tämä tarkoittaa sitä, että suurempi osa tämän kyselyn vastaajista kokee, että he eivät ole saaneet perhehoidon valvontaan tarvittavaa perehdytystä.

Faktorianalyysilla muodostettuja mittareita ja niiden keskinäistä suhdetta analysoin korrelaatiomatriisin avulla tarkastellen muodostettujen indikaattorien keskinäistä korrelaatiota. Korrelaatiomatriisin avulla aineistosta muodostettuja mittareita voidaan tarkastella yhtäaikaisesti ja analysoida mittareiden vaikutusta toisiinsa sekä niiden välisiä yhteyksiä. Korrelaatiomatriisissa ovat mukana kaikki aineistosta muodostetut mittarit. Tässä erityisesti työntekijöiden saama perehdytys perhehoidon valvontaan korreloi voimakkaasti muiden summamuuttujien kanssa. Perehdytys työssä korreloi erityisen voimakkaasti muuttujien ”perhehoidon organisointi kunnassa”, ”sosiaalityöntekijän ajankäyttöresurssi”, ”tuen ja kontrollin suhde valvonnassa” ja ”työnkuvan sisällön selkeys valvonnassa” kanssa. Mitä paremman perehdytyksen vastaajat kokevat saaneensa, sitä positiivisemmän arvion he ovat antaneet muiden väittämien kohdalla. Toisin sanoen mitä paremman perehdytyksen sosiaalityöntekijä kokee saaneensa, sitä paremmaksi hän näkee työnkuvan sisällön selkeyden valvonnassa ja oman ajankäyttöresurssinsa. Mitä paremman perehdytyksen

sosiaalityöntekijä kokee saaneensa, sitä sujuvammaksi hän kokee työssään tuen ja kontrollin roolien yhdistämisen perhehoidon valvonnassa. Tuen ja kontrollin suhdetta käsittelen luvussa 7.

Työhön saadun perehdytyksen voimakas korrelaatio kyseisten summamuuttujien kanssa muodostuu tässä aineistossa merkitykselliseksi, sillä vastaajat ovat arvioineet perehdytyksen olevan peruskoulutuksessaan ja heidän työskentelykunnissaan pääosin melko heikkoa (Taulukko 7). Huolimatta siitä, että sosiaalityöntekijät arvioivat saaneensa itse heikosti tai huonosti perehdytystä perhehoidon valvontaan, he eivät avovastauksissa kirjoittaneet aiheesta.

Taulukko 7. Valvontatyöhön saatu perehdytys

	Täysin samaa mieltä	Jonkin verran samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jonkin verran eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa	Yhteensä
Olen saanut peruskoulutuksessani hyvät valmiudet perhehoidon valvontaan	2,1%	14,6%	10,4%	37,5%	35,4%	0%	100%
Olen saanut työssäni hyvän perehdytyksen perhehoidon valvontaan	2,1%	25%	10,4%	43,8%	18,8%	0%	100%
Olen saanut täydennyskoulutusta liittyen perhehoidon valvontaan	4,2%	10,4%	2,1%	22,9%	60,4%	0%	100%
Minulle on epäselvää kuka vastaa perhehoidossa havaittuihin epäkohtiin puuttumisesta	0%	29,2%	12,5%	27,1%	31,3%	0%	100%

Kyselyyn osallistuneista sosiaalityöntekijöistä 72 % vastasi kokevansa, että ei ole saanut peruskoulutuksessa valmiuksia perhehoidon valvontaan. 63 % vastaajista kokee, että ei ole saanut työssään perehdytystä perhehoidon valvontaan. 83 % vastaajista ei ole myöskään saanut täydennyskoulutusta perhehoidon valvontaan.

Enemmän kuin omasta perehdytyksestään tai ajatuksistaan millaista perehdytystä sosiaalityöntekijät kaipaisivat, vastaajat kirjoittivat avovastauksissaan ajatuksistaan perhehoitajien tarvitsemasta perehdytyksestä. Perehdytyksen merkitys nousi esiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä perhehoitajien saaman perehdytyksen ja täydennyskoulutuksen näkökulmasta.

”Perhehoitajat tarvitsisivat enemmän pakollista täydennyskoulutusta, etteivät eksyisi toimimaan kuten adoptioperheet, tai unohtaisi biologisten vanhempien ja perhesuhteiden merkitystä sijoitetun lapsen hyvinvoinnille.”

”Valvontaan olisi syytä panostaa jo sijaisperheiden valintaprosessissa ja kouluttamisessa.”

”Perhehoitajat tarvitsevat paremman koulutuksen lain tarkoituksesta ja heidän roolistaan perhehoitajina, he eivät ole adoptiovanhempia ja he eivät voi estää kiintymyssuhteen muodostumista biologiseen perheeseen sijoituksen aikana. Heidän tulisi pystyä toimimaan yhteistyövanhempina aina, kun se on mahdollista. Lapsimäärän tulisi olla 2 sijoitettua lasta/ perhehoitaja ja hoitopalkkion ja kulukorvauksen pitäisi olla korkeammat, jotta perheet eivät haali tukiperhelapsia, lyhytaikaisia sijoituksia ym. koska resurssit ja tilat eivät riitä. Perhehoitajien tulisi ilmoittaa heidän vastuulla olevien lasten kokonaismäärä, joskus perheissä vilisee niin paljon lapsia että huh huh. perhehoitajat eivät palauta lasten kuulumiset lomakkeita, eivätkä aina käyttövarailmoituksiakaan, todella leväperäistä touhua.”

Vastauksissa näkyy etenkin sosiaalityöntekijöiden näkemys siitä, että perhehoitajat tarvitsisivat enemmän koulutusta ja tietoa omasta roolistaan perhehoidon järjestäjänä.

Avoimissa vastauksissa nousi selkeästi neljä eri teemaa: vuorovaikutus, verkosto/tiimityö, kirjallisen materiaalin käyttö valvonnan tukena sekä vastaajien kehitysehdotukset perhehoidon valvontaan. Kyselyyn osallistujista suuri osa oli nostanut esiin useampaa kuin yhtä edellä mainituista teemoista. Tämän aineiston perusteella perhehoidon valvonnassa olennaisia tekijöitä ovat sosiaalityöntekijän työnkuvan sisällön selkeys liittyen perhehoidon valvontaan, sosiaalityöntekijän ajankäyttöresurssi perhehoidon valvonnassa, perhehoidon organisointi työskentelykunnassa sekä sosiaalityöntekijän perhehoidon valvontaan sama perehdytys. Keskeisimpänä menetelmänä perhehoidon valvonnassa sosiaalityöntekijät näkevät vuorovaikutuksen sijoitettuna olevan lapsen ja perhehoitajien kanssa.

6 LAPSEN ETU PERHEHOIDON VALVONNASSA

Tutkimukseni tavoitteena oli valvonnan sisältöjen lisäksi selvittää, miten lapsen edun toteutuminen näyttäytyy perhehoidon valvonnan käytänteissä. Vastaajille esitettiin kyselyssä suoraan tähän aihealueeseen 15 erilaista väittämää (Liite 2, kysymys 12). Lisäksi tietoa kartoitettiin kyselyn muissa osissa. Analysoin vastauksia faktorianalyysillä muodostaen väittämistä summamuuttujia. Näitä indikaattoreita tarkastelin varianssianalyysin avulla suhteessa aineiston taustamuuttujiin. Lopulta tarkastelin toista faktorianalyysissä muodostunutta indikaattoria erotteluanalyysin avulla.

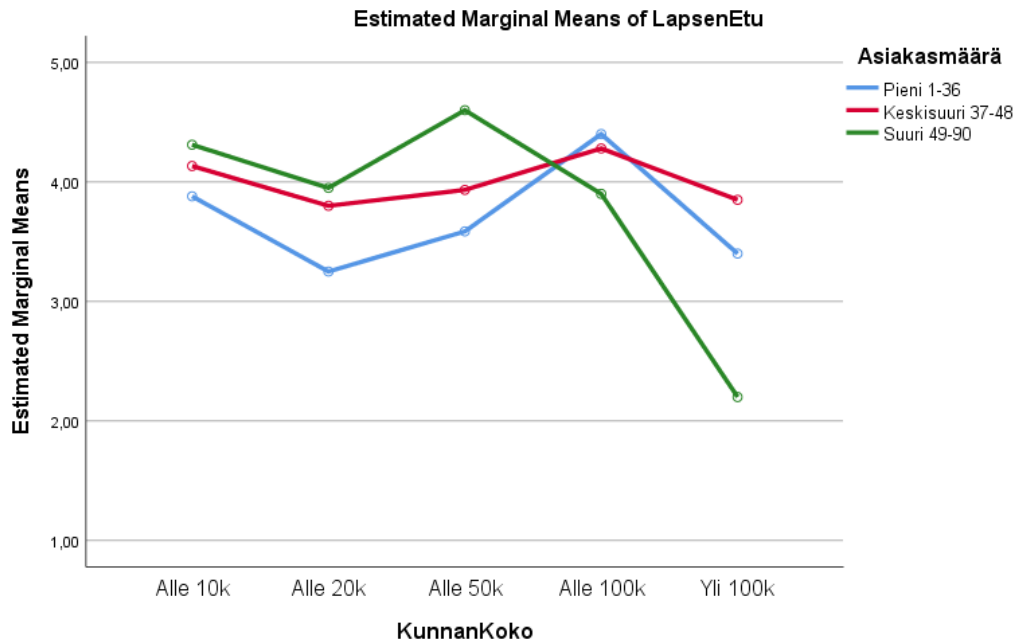
6.1 Lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen mittaaminen

Faktorianalyysissä muodostin kaksi lapsen edun ja osallisuuden mittaria. Ensimmäinen mittari kuvastaa lapsen edun toteutumista perhehoidon valvonnassa. Mittarin sisältämät väittämät sisältävät pitkälti myös lastensuojelulain määrittelemää lapsen oikeuksien toteutumista sekä lapsen osallisuuteen ja lapsen tapaamiseen liittyviä väittämiä. Muuttujan keskiarvo on 3,88 (asteikolla 1 täysin eri mieltä–5 täysin samaa mieltä). Tähän kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät olivat siis keskimäärin sitä mieltä, että lapsen etu toteutuu perhehoidon valvonnassa hyvin. Toinen mittari kuvastaa lapsen osallisuuden toteutumista perhehoidon valvonnassa. Muuttujan keskiarvo oli 2,89. Toisin sanoen tähän kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät olivat sitä mieltä, että lapsen osallisuus perhehoidon valvonnassa toteutuu hieman keskimääräistä heikommin. Seuraavassa taulukossa on esitettyinä faktorianalyysissä mittareihin latautuneet väittämät sekä niiden samaa reliabiliteettiarvo (Taulukko 8).

Taulukko 8. Lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen mittarit

Lapsen edun toteutuminen valvonnassa	Lapsen osallisuuden toteutuminen
”tiedän mitä vastuullani oleville perhehoidon asiakkaille kuuluu”	”yleensä lapset kertovat minulle omista asioistaan luottamuksellisesti”
”vastuullani olevien perhehoitoon sijoitettujen lasten asiakassuunnitelmaneuvoittelu järjestetään vähintään kerran vuodessa”	”minulla on mahdollisuus tavata lapsia riittävän usein”
”perhehoidon ensisijaisuus mahdollistaa lapselle katkeamattoman sijoitusprosessin”	”minulla on mahdollisuus olla lasten kanssa yhteydessä riittävästi”
”tapaan perhehoitoon sijoitettuja lapsia muulloinkin kuin asiakassuunnitelmaneuvoittelujen yhteydessä”	”tarvitsisin työssäni enemmän aikaa lasten kahdenkeskisiin tapaamisiin”
	”lapset osaavat ottaa minuun tarvittaessa yhteyttä itse”
	”minulla on mahdollisuus tavata perhehoitoon sijoitettuja lapsia useammin kuin kerran vuodessa”
Cronbachin alpha 0,67	0,80

Tarkasteltaessa lapsen edun toteutumisen mittaria varianssianalyysin avulla suhteessa vastaajien asiakasmäärään ja työskentelykunnan kokoon, lapsen edun katsoivat toteutuvan parhaiten vastaajat, joilla on suuri asiakasmäärä ja jotka työskentelevät yli 20 000, mutta alle 50 000, asukkaan kunnissa. Heikoimman arvion lapsen edun toteutumisesta ovat antaneet niin ikään sosiaalityöntekijät, joilla on suuri asiakasmäärä, mutta he työskentelevät yli 100 000 asukkaan kunnissa (Kuvio 3).

Kuvio 3. Lapsen edun toteutuminen

Tarkasteltaessa vastaavasti vastaajien työkokemusvuosia lastensuojelussa sekä työskentelykunnan kokoa, ovat parhaan arvion lasten edun toteutumisesta antaneet alle viisi vuotta työskennelleet sosiaalityöntekijät, jotka työskentelevät alle 10 000 asukkaan kunnissa. Heikoimman arvion ovat antaneet 6–10 vuotta työskennelleet sosiaalityöntekijät, jotka työskentelevät yli 100 000 asukkaan kunnissa. Vastaajien työkokemusvuodet näyttäytyivät tässä tutkimuksessa niin, että parhaimman arvion lapsen edun toteutumisesta ovat antaneet alle viisi vuotta työskennelleet sosiaalityöntekijät ja heikoimman yli 15 vuotta työskennelleet sosiaalityöntekijät.

Tarkasteltaessa lapsen edun toteutumista korrelaatiomatriisissa muiden indikaattoreiden kanssa, korreloi tämä mittari voimakkaasti vastaajien arvion työskentelykunnan organisaatiosta, tuen ja kontrollin suhteen ja lapsen osallisuuden toteutumisen kanssa. Vastaajat, jotka kokevat lapsen edun toteutuvan valvonnassa, kokevat myös lapsen osallisuuden toteutuvan. Mitä paremmaksi vastaajat ovat kokeneet oman kuntansa perhehoidon organisaatorakenteen, sitä paremmaksi he myös arvioivat lasten edun ja osallisuuden toteutumisen. Vastaajat kokivat sitä sujuvammaksi perhehoitajien tuen ja kontrollin roolien yhdistämisen perhehoidon valvonnassa, mitä paremmin he arvioivat lapsen edun toteutuvan valvonnassa.

Analyysissäni olen tarkastellut tutkimuskysymykseni mukaisesti tarkemmin lapsen edun toteutumista valvonnassa kuvaavaa mittaria monimuuttujamenetelmän avulla. Valitsin tämän mittarin tarkemman analysoinnin kohteeksi, sillä mittarin väittämät ovat pitkälti

lastensuojelulaissa määriteltyjä seikkoja. Mittarin keskiarvon voisi näin ollen ajatella olevan vielä lähempänä viittä kuin nyt tulokseksi saatu 3,8. Esimerkiksi asiakassuunnitelmasta laissa on määritelty siten, että se tulisi tarkastaa aina tilanteen sitä vaatiessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa (Lastensuojelulaki 2007/417.§ 30, § 2). Tähän kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä kahdeksan kymmenestä on täysin samaa mieltä väittämän ”vastuullani olevien perhehoitoon sijoitettujen lasten asiakassuunnitelmanneuvottelu järjestetään vähintään kerran vuodessa” -kanssa. Jonkin verran samaa mieltä on 15 %. Loput 4 % ovat jonkin verran tai täysin eri mieltä. Pohdin myös lapsen osallisuuden mittarin tarkastelua monimuuttujamenetelmän avulla, mutta en toteuttanut tätä. Päädyin tähän ratkaisuun siitä syystä, että perhehoidossa olevat lapset ovat kuitenkin usein niin pieniä, että myös tällä voi olla merkitystä osallisuuden toteutumiseen kuten luvussa 5.2 tuli ilmi. Perhehoidossa olevien lasten ikää ei tutkimuksessani kysytty, joten minun ei ollut mahdollista tarkastella tätä suhteessa lasten osallisuutta mittaavaan indikaattoriin.

Monimuuttujamenetelmätarkastelun lähtökohtana analyysissä on ollut löytää niitä tekijöitä, jotka tukevat tai heikentävät lapsen edun toteutumista perhehoidon valvonnassa. Menetelmäksi tähän valitsin erotteluanalyysin. Erotteluanalyysi on menetelmä, jonka avulla pyritään selvittämään, miten muuttujat erottelevat joitakin ryhmiä toisistaan. Erotteluanalyysin avulla selvitetään, miten kvantitatiivisella tasolla mitatut muuttujat erottelevat parhaiten joitakin ryhmiä toisistaan. Tutkimuksessani erotteluanalyysissä tarkasteltavat ryhmät ovat lapsen edun toteutumisen tason kaksi ryhmää, toisessa lapsen etu toteutuu heikosti toisessa vahvasti. Erotteluanalyysin avulla pyritään löytämään sellaiset erottelufunktiot, jotka parhaiten luonnehtivat ryhmien välisiä eroja. Tulokseksi nostaa esille yksittäisiä tekijöitä tai erottelufunktioita, jotka ovat useamman muuttujan muodostamia lineaarikombinaatioita eli erottelu-ulottuvuuksia. Tässä analyysin ideana on, että erottelu-ulottuvuuksien avulla muodostetaan uusia muuttujia eli erottelijoita. (Jokivuori ja Hietala 2007, 119–132.)

Erotteluanalyysin avulla pystyin etsimään aineistosta tekijöitä, jotka tukevat tai heikentävät lapsen edun toteutumista perhehoidon valvonnassa. Ennen erotteluanalyysin tekoa tein lapsen edun toteutumista kuvaavasta indikaattorista kaksiluokkaisen eli dikotomisen muuttujan. Jatkuva muuttuja jakautui kaksiluokkaiseksi bifurkaatiomenetelmän avulla. Bifurkaatiomenetelmällä tarkoitetaan jatkuvan muuttujan katkaisemista jostakin kohtaa asteikkaa siten, että muodostuu kaksi erilaista ryhmittymää. Bifurkaatiomenetelmä poikkeaa esimerkiksi mediaanin tai keskiarvon perusteella tehdyistä jaoista, sillä menetelmä on täysin

aineistolähtöisiä. (kts. tarkemmin Jokivuori 2002.) Vastaajajoukko jakaantui siis kahteen eri ryhmään. Toinen ryhmä edustaa lapsen edun heikkoa toteutumista. Tämän ryhmän vastaukset ovat 5-luokkaisella asteikolla välillä 1–3,8. Toinen ryhmä edustaa lapsen edun vahvaa toteutumista. Tämän ryhmän vastaukset ovat asteikolla 4–5. Perusteena tälle jaolle on, että näin sain muodostettua kaksi keskenään suunnilleen samankokoista ryhmää, joista toinen edustaa selkeästi lapsen edun vahvaa toteutumista valvonnassa. Ryhmässä, joka arvioi lapsen edun toteutuvan heikosti, on 22 vastaajaa. Ryhmässä, joka arvioi lapsen edun toteutumisen olevan vahvaa, on 26 vastaajaa.

Erotteluanalyysissa käsittelin aineistoa aihealueittain eli kävin analyysissa kunkin kysymyksen alla olevat väittämät erikseen läpi. Erottelufunktion muodostuksessa käytin pakottavaa menetelmää eli malliin muodostui kaikista muuttujista erottelevat muuttujat. Kysymyksen 12 (lasten oikeuksien toteutuminen pitkäaikaisissa sijoituksissa toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa, Liite 2.) kohdalla erotteluanalyysiin en ottanut mukaan väittämiä, jotka olivat jo ryhmiä erottelevassa mittarissa mukana, sillä muutoin analyysissa olisi voinut tulla vääristyneitä tuloksia. Viimeisenä tarkastelin aineiston taustamuuttujien ja asiakkaiden tapaamismäärien vaikutusta lapsen oikeuksien toteutumiseen. Tein ratkaisun aineiston analysoinnista osissa, sillä tällä tavoin sain yksityiskohtaisempaa tietoa lapsen edun toteutumista erottelevista tekijöistä. Lisäksi tutkimukseni aineisto on niin pieni, ettei tuloksissa ole tarkoituksenmukaista hakea tilastollisesti merkitseviä eroja ($p < 0,05$). Käytyäni aineiston eri väittämäosa-alueet läpi tarkastelin lopuksi myös aineiston taustamuuttujien merkitystä lapsen edun toteutumiseen perhehoidon valvonnassa. Taustamuuttujien lisäksi tarkastelussa oli mukana kysymykset, kuinka usein vastaajat tapaavat sijoitettuna olevia lapsia ja sijaisperheitä. Erottelufunktion ominaisarvo jäi taustamuuttujien osalta hyvin matalaksi. Ryhmät sijoittuvat erottelulottuvuudella myös melko lähelle toisiaan. Taustamuuttujien erottelufunktion kohdalla lapsen edun toteutumisen heikko ryhmä oli positiivinen ja vahvan toteutumisen ryhmä negatiivinen suhteessa erottelufunktioon, toisin kuin muiden lineaarikombinaatioiden kohdalla. Tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä. Tämän aineiston valossa näyttää kuitenkin siltä, että kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kohdalla lapsen edun toteutuminen nähtiin valvonnassa vahvempaa, mitä vähemmän vastaajilla on työkokemusvuosia lastensuojelussa. Puolestaan mitä enemmän vastaajilla on asiakkaita, sitä paremmin he ovat arvioineet lapsen edun toteutuvan valvonnassa. Seuravavaksi esittelen erotteluanalyysin tulokset aihealueittain.

6.2 Lapsen etua vahvistavat tekijät organisaatorakenteessa

Ensimmäiseksi tarkastelin lapsen edun toteutumista perhehoidon kuntatason organisoinnin näkökulmasta. Kävin erotteluanalyysin avulla läpi kysymyksen 10 (sijaishuollon valvonnan toteuttaminen työskentelykunnassa toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa, Liite 2.) kahdeksan väittämää. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 9) on esitettyä analyysissä organisaatorakenteen näkökulmasta lapsen edun toteutumisen kahta eri ryhmää erottelevat tekijät sekä näiden muuttujien saamat kanooniset painotukset.

Selkeyden vuoksi olen taulukoinut kunkin erottelufunktion omaan taulukkoonsa, jossa olen avannut erottelufunktion väittämät sekä niiden saaman kanonisen korrelaatiokertoimen. Taulukoissa on näkyvillä erottelufunktion kanooninen korrelaatiokerroin (Canonical correlation), ominaisarvo (Eigenvalue) sekä kahden erottelevan ryhmän painopiste erottelulottuvuudella (Functions at Group Centroid). Erottelufunktion ominaisarvo kertoo, kuinka hyvin tämä erottelee ryhmiä. Erottelufunktio on sitä parempi, mitä suurempi ominaisarvo on. Kanooninen korrelaatio kuvastaa, miten muuttujat ovat yhteydessä syntyneeseen erottelufunktioon. (Jokivuori ja Hietala 2007, 126.)

Taulukko 9. Organisaatorakenteen erottelufunktio

Muuttuja (Väittäjä)	Kanooninen korrelaatio
”toimeksiantosuhteiset perhehoitopalvelut on kunnassani hyvin organisoitu”	0,748
”perhehoidon valvonta sijoituksen aikana on selkeästi organisoitu”	0,685
”sijaishuollon henkilöstöresurssit ovat kunnassani riittävät perhehoidon valvontaan”	0,562
Erottelufunktion kanooninen korrelaatio (Canonical Correlation) 0,430	
Ominaisarvo (Eigenvalue) 0,226	
Ryhmän sijoittuminen ulottuvuudella (Functions at group centroid) Heikko toteutuminen -0,506 Vahva toteutuminen 0,428	
Tilastollinen merkitsevyys (Sig.) 0,380	

Kunnan tai kuntayhtymän perhehoidon organisoinnissa lapsen edun näkökulmasta heikkoa ja vahvaa lapsen edun toteutumisen ryhmää erotteleviksi tekijöiksi nousevat tämän aineiston perusteella seuraavat tekijät: kuinka hyvin perhehoitopalvelut on organisoitu, kuinka

perhehoidon valvonta on organisoitu ja onko kunnassa vastaajan arvon mukaan riittävät henkilöstöresurssit perhehoidon valvontaan. Mitä paremmaksi vastaajat ovat arvioineet näiden asioiden toteutumisen, sitä paremmaksi he ovat arvioineet myös lapsen edun toteutumisen perhehoidon valvonnassa. Ryhmät sijoittuvat erottelufunktiolle melko tasaisesti. Analyysin tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä.

6.3 Lapsen edun toteutumista vahvistavat tekijät sosiaalityöntekijän työkäytäntöjen näkökulmasta

Seuraavaksi tarkastelen kysymyksen 11 (sijaishuollon valvonnan toteuttaminen sosiaalityöntekijän näkökulmasta toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa, Liite 2.) 17 väittämää. Sosiaalityöntekijän työkäytäntöjen näkökulmasta ei aineiston kahden eroteltavan ryhmän välillä ollut suurta eroa eikä erottelevien muuttujien kanoninen korrelaatio ollut kovin voimakas (Taulukko 10).

Taulukko 10. Sosiaalityöntekijän työn näkökulman erottelufunktio

Muuttuja (Väittäjä)	Kanoninen korrelaatio
“perhehoidon valvonnan hoitaminen muun työn ohella on haasteellista”	-0,377
”perhehoitajien valmennus on tärkeä osa työtäni”	-0,376
”Olen saanut työssäni hyvän perehdytyksen perhehoidon valvontaan”	0,310
”koen olevani yksin perhehoitoon sijoitettujen lasten asioiden hoidossa”	-0,290
Erottelufunktion kanoninen korrelaatio (Canonical Correlation) 0,486	
Ominaisarvo (Eigenvalue) 0,309	
Ryhmän sijoittuminen ulottuvuudelle (Funktioiden ryhmän keskipiste) Heikko toteutuminen -0,592, Vahva toteutuminen 0,501	
Tilastollinen merkitsevyys (Sig) 0,899	

Tähän kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kohdalla voidaan todeta, että sosiaalityöntekijät, jotka kokivat lapsen edun toteutuvan heikosti, kokivat valvonnan hoitamisen muun työn ohella haasteelliseksi. He eivät kokeneet perhehoitajien

valmennuksen olevan merkityksellinen osa omaa työtään tai kokivat olevansa yksin perhehoitoon sijoitettujen lasten asioiden hoidossa. He myös arvioivat lapsen edun toteutuvan valvonnassa heikosti. Vastajat, jotka arvioivat saaneensa valvontaan hyvän perehdytyksen, arvioivat myös lapsen edun toteutuvan valvonnassa paremmin. Tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä.

6.4 Lapsen edun toteutuminen lapsikohtaisessa valvonnassa

Tutkimuksessani olen käsitellyt valvontaa kokonaisuutena, erittelemättä kysymyksissä tarkemmin lapsikohtaista ja perhekohtaista valvontaa. Kyselylomakkeen suunnittelussa lapsikohtainen valvonta on kuitenkin ollut tärkeä näkökulma. Sosiaalityöntekijöille esitettiin väittämiä liittyen lapsen edun toteutumiseen pitkäaikaisissa sijoituksissa toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa (Liite 2, kysymys 12). Pitkäaikainen sijoitus on kyselyn alustuskirjeessä määritelty vähintään vuoden kestäneeksi (Liite 1). Seuraavassa taulukossa (Taulukko 11) on esitetty lapsen edun näkökulmasta aineiston kahta ryhmää erottelevat tekijät. Erotteluanalyysin kaksi ryhmää sijoittuvat tälle erottelufunktiolle tasaisesti. Muuttujien saama lataus on melko korkea, mutta erottelufunktion ominaisarvo puolestaan jää melko alhaiseksi. Analyysin tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Taulukko 11. Lapsen edun näkökulman erottelufunktio

Muuttuja (Väittäjä)	Kanooninen korrelaatio
”minulla on mahdollisuus tavata perhehoitoon sijoitettuja lapsia useammin kuin kerran vuodessa”	0,812
”lapset osaavat ottaa minuun tarvittaessa yhteyttä itse”	0,563
Erottelufunktion kanooninen korrelaatio (Canonical Correlation) 0,444	
Ominaisarvo (Eigenvalue) 0,245	
Ryhmän sijoittuminen ulottuvuudella (Funktiot at group centroid) Heikko toteutuminen -0,527, Vahva toteutuminen 0,446	
Tilastollinen merkitsevyys (Sig) 0,532	

Sijaishuollon lapsikohtaisessa valvonnassa tapaaminen ja yhteydenpito sijoitettuna olevan lapsen kanssa ovat keskeisiä elementtejä. Tämän aineiston perusteella sosiaalityöntekijät,

joilla on mahdollisuus tavata sijoitettua lasta useammin kuin kerran vuodessa ja jotka arvioivat lapsen osaavan ottaa heihin tarvittaessa yhteyttä, arvioivat lapsen edun toteutuvan perhehoidon valvonnassa paremmin.

6.5 Lapsen etu ja sijaisperheiden yksityisyys ja perhehoidon valvonnassa

Sijaisperheiden yksityisyyteen liittyvien väittämien erottelufunktion ominaisarvo oli erotteluanalyysin korkein. Kyseinen erottelufunktio on tämän tutkimuksen analysoinnissa suurin lapsen edun toteutumisen kahta eri ryhmää erotteleva funktio. Ryhmien asettuminen erottelufunktiolle oli niin ikään toisistaan eniten poikkeava. Kahden ryhmän välillä vallitsee siis tämän erottelufunktion kohdalla suurin ero. Lapsen edun heikon toteutumisen ryhmä on erottelufunktiolla -1,128 ja vahvan toteutumisen ryhmä 0,955. Sijaisperheiden yksityisyyden suhteen erotteluanalyysin tulos tämän funktion kohdalla oli myös tilastollisen merkitsevyyden rajalla (Sig 0,042). Väittämien saamat lataukset eivät olleet merkittävän korkeita, mutta erottelufunktion kanoninen korrelaatio puolestaan on korkea (Taulukko 12).

Taulukko 12. Perhehoitajien yksityisyyden erottelufunktio

Muuttuja (Väittäjä)	Kanoninen korrelaatio
”sijaisperheet saavat heikosti tukea ongelmatilanteisiin (esim. perhetyötä, taloudellista tukea)	-0,407
”perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden roolit ovat selkeitä”	0,327
”epäkohtiin sijaisperheiden tilanteissa on helppo puuttua”	0,269
”sijaisperheet tukeutuvat usein sosiaalityöntekijään kasvatuksellisissa kysymyksissä”	0,223
Kanoninen korrelaatio (Canonical Correlation) 0,728	
Ominaisarvo (Eigenvalue) 1,123	
Ryhmän sijoittuminen ulottuvuudella (Funktiot at group centroid) Heikko toteutuminen -1,128 Vahva toteutuminen 0,955	
Tilastollinen merkitsevyys (Sig) 0,042	

Tämän aineiston perusteella voidaan toisin sanoen todeta, että sosiaalityöntekijät, jotka kuuluvat lapsen edun heikon toteutumisen ryhmään, kokevat sijaisperheiden saavan ongelmatilanteisiin heikosti tukea ja he arvioivat myös lapsen edun toteutuvan tällöin perhehoidon valvonnassa heikosti. Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden roolien selkeys puolestaan tukee lapsen edun toteutumista valvonnassa. Mikäli tähän tutkimukseen vastanneet sosiaalityöntekijät ovat kokeneet epäkohtiin puuttumisen sijaisperheiden tilanteissa helpoksi tai kokevat sijaisperheiden tukeutuvan sosiaalityöntekijöihin kasvatuksellisissa kysymyksissä, ovat he arvioineet myös lapsen edun perhehoidon valvonnassa toteutuvan paremmin. Tätä tematiikkaa tarkastelen lähemmin seuraavassa luvussa.

7 SIIAISPERHEIDEN YKSITYISYYS JA PERHEHOIDON VALVONTA

Tutkimuksessani olen kolmantena tutkimuskysymyksenä kiinnostunut perhehoitajien toiminnan asettumisesta julkisen ja yksityisen rajapinnalle sekä siitä, miten tämä näyttäytyy perhehoidon valvonnan näkökulmasta. Kyselyssä esitettiin sosiaalityöntekijöille väittämiä koskien sijaisperheiden yksityisyyttä ja perhehoidon valvontaa. Väittämistä rakensin faktorianalyyseissä kaksi summamuuttujaa (Taulukko 13).

Taulukko 13. Perhehoitajien yksityisyyden mittarit

Tuen ja kontrollin suhde perhehoidossa	Perhehoitajien oikeus yksityisyyteen
”koen luontevaksi yhdistää työssäni sijaisperheiden tukemisen ja perhehoidon valvonnan”	”perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle, mikäli he harkitsevat eroa”
” sijaisperheiden on yleensä helppo pyytää sosiaalityöntekijältä apua ongelmatilanteissa”	”perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle, mikäli he ovat mielenterveyspalvelujen asiakkaana”
”epäkohtiin sijaisperheiden tilanteissa on helppo puuttua”	”perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle, mikäli perheenjäsen tai läheinen sairastuu vakavasti”
”tapaan perhehoitoon sijoitettuja lapsia muulloinkin kuin asiakassuunnitelmanneuvottelujen yhteydessä”	”tarvitsisin työssäni enemmän aikaa lasten kahdenkeskisiin tapaamisiin” ”perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle tilanteista, joissa sijoitettuna olevat lapset ovat nähneet heidät päihtyneenä”
Cronbachin alpha 0,69	0,75

Ensimmäinen mittari kuvastaa sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä perhehoitajiin kohdistuvan tuen ja kontrollin suhteesta valvonnassa. Sosiaalityöntekijöiden vastaukset jakautuivat muuttujan sisällä melko tasaisesti muuttujan saaden keskiarvoksi 3,13.

Toinen summamuuttuja kuvastaa sosiaalityöntekijöiden näkemystä perhehoitajien oikeudesta yksityisyyteen. Tämän summamuuttujan keskiarvo on 4,61 (asteikolla 1 täysin eri mieltä–5 täysin samaa mieltä). Kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden voidaan

todeta olevan melko yksimielisiä siitä, että perhehoitajien tulee kertoa sosiaalityöntekijälle yksityisistä asioistaan. Enemmistö sosiaalityöntekijöistä on myös sitä mieltä, että sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa vieraila sijaisperheessä ilmoittamatta vierailusta etukäteen. Tarkasteltaessa kysymyksen 13 (sijaisperheiden yksityisyys ja perhehoidon valvonta pitkäaikaisissa sijoituksissa toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa sosiaalityöntekijän näkökulmasta, Liite 2.) yksittäisiä väittämiä, on sosiaalityöntekijöistä 79 % kuitenkin sitä mieltä, että perhehoidossa ilmeneviä puutteita on vaikea havaita. (Taulukko 14.)

Taulukko 14. Perhekohtainen valvonta

	Täysin samaa mieltä	Jonkin verran samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jonkin verran eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa	Yhteensä
Koen vaikeaksi tiedustella sijaisperheiden yksityisiä asioita (esim. alkoholinkäyttö, riitatilanteet kotona)	2,1%	27,1%	8,3	37,5%	25%	0%	100%
Epäkohtiin sijaisperheiden tilanteissa on helppo puuttua	2,1%	25%	4,2%	54,2%	14,6%	0%	100%
Puutteet perhehoidossa on helppo havaita	0%	12,5%	6,3%	54,2%	25%	0%	100%
Perhehoidon kirjaamiskäytännöt ovat selkeitä	8,3%	29,2%	16,7%	20,8%	20,8%	0%	100%

Vastaajista 40 % kokee, että pitkäaikaisten sijaisperheiden kanssa on vaikea keskustella lapsen mahdollisesta kotiutumisesta takaisin biologisten vanhempien luokse. Sijoitetun lapsen biologisen perheen jälleenyhdistämisen aihe nousi esiin myös sosiaalityöntekijöiden avointen kysymysten vastauksissa. Vastauksissa nousi esiin erityisesti haasteet perheen jälleenyhdistämistavoitteen kanssa työskentelyssä.

”Perhehoitajat eivät kykene työskentelemään perheen jälleenyhdistämiseksi”

”Perhehoitajat tarvitsisivat enemmän pakollista täydennyskoulutusta, etteivät eksyisi toimimaan kuten adoptioperheet, tai unohtaisi biologisten vanhempien ja perhesuhteiden merkitystä sijoitetun lapsen hyvinvoinnille.”

”Valvontaa tulisi tehostaa ja se ei voi olla pelkästään lapsen asioista vastaavan työntekijän vastuulla.”

”Perhehoitajat tarvitsevat paremman koulutuksen lain tarkoituksesta ja heidän roolistaan perhehoitajina, he eivät ole adoptiovanhempia ja he eivät voi estää kiintymyssuhteen muodostumista biologiseen perheeseen sijoituksen aikana. Heidän tulisi pystyä toimimaan yhteistyövanhempina aina, kun se on mahdollista. Lapsimäärän tulisi olla 2 sijoitettua lasta/ perhehoitaja ja hoitopalkkion ja kulukorvauksen pitäisi olla korkeammat, jotta perheet eivät haali tukiperhelapsia, lyhytaikaisia sijoituksia ym. koska resurssit ja tilat eivät riitä. Perhehoitajien tulisi ilmoittaa heidän vastuulla olevien lasten kokonaisuusmäärä, joskus perheissä vilisee niin paljon lapsia, että huh huh. perhehoitajat eivät palauta lasten kuulumiset lomakkeita, eivätkä aina käyttövarailmoituksiakaan, todella leväperäistä touhua.”

Tarkastellessani analyysin kaikkia indikaattoreita korrelaatiomatriisin avulla, mittari ”tuen ja kontrollin suhde” korreloi voimakkaasti sosiaalityöntekijän oman ajankäyttöresurssin sekä työhön saadun perehdytyksen kanssa. Mitä positiivisemmän arvion sosiaalityöntekijä on antanut omasta ajankäyttöresurssistaan ja saamastaan perehdytyksestä, sitä sujuvammaksi hän kokee työssään myös perhehoitajien tukemisen ja kontrollin yhdistämisen perhehoidon valvonnassa. Tuen ja kontrollin välinen suhde nousi esiin myös sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa vastauksissa avoimiin kysymyksiin.

”Haluaisin perhehoidon valvonnan yhteydessä puhua ennemminkin ohjauksesta ja valvonnasta. Oikealla tuella ja ohjauksella on valvonnassa suuri merkitys. Hyvin tuettu ja ohjattu perhe on samalla hyvin valvottu perhe.”

Huolimatta siitä, että sosiaalityöntekijät kokivat sijaisperheiden yksityisten asioiden tiedustelemisen pääsääntöisesti helpoksi, koettiin perhehoidossa ilmenevien puutteiden havaitseminen ja niihin puuttuminen vaikeaksi. Yllä olevassa vastauksessa sosiaalityöntekijä nostaa esiin olennaisen tekijän tuen ja kontrollin yhdistämisestä ja sijaisperheen saaman tuen merkityksestä valvonnan näkökulmasta todeten, että hyvin tuettu perhe on samalla hyvin valvottu perhe.

Sosiaalityöntekijöiltä kysyttiin kyselyssä myös heidän näkemyksiään perhehoidon epäkohdista (Liite 2, kysymys 14) sekä kuinka usein he oman arvionsa mukaan ovat havainneet epäkohtia. Perhehoidossa havaittuja epäkohtia olen aineiston analysoinnissa tarkastellut omana kokonaisuutenaan. Epäkohdat ovat luonteeltaan sellaisia, ettei niitä ole mielekästä yrittää ryhmitellä tai tiivistää sosiaalityöntekijöiden vastauksista esimerkiksi omaksi summamuuttujakseen. Vastauksissa oli epäkohtien osalta myös jonkin verran puuttuvia arvoja, toisin kuin muissa väittämässä, eli vastaajat olivat jättäneet osaan kysymyksistä vastaamatta. Tästä syystä väittämiä ei ollut tilastollisesti järkevää ottaa esimerkiksi erotteluanalyysiin mukaan. Epäkohtien kohdalla vastaajia ei pyydetty ottamaan muiden kysymysten tavoin kantaa asteikolla ovatko he samaa vai eri mieltä, vaan he arvioivat ovatko he havainneet lainkaan tai kuinka usein he ovat kyseistä epäkohtaa havainneet.

Seuraavassa taulukossa (Taulukko 15) on esitettyä kaikki kyselyssä kysytyt epäkohdat ja vastaajien vastausten jakautuminen prosentuaalisesti, kuinka usein he ovat näitä oman arvionsa mukaan havainneet. Tarkasteltaessa epäkohtia yksittäin, yleisimpänä perhehoidon epäkohtana sosiaalityöntekijät ovat havainneet, etteivät sijaisperheet tue lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa. Vastaajista 36 % kertoo havaitsevansa ilmiötä kuukausittain tai useamman kerran vuodessa, 40 % vuosittain ja 23 % harvemmin kuin kerran vuodessa. Kyseiseen epäkohtaan kukaan sosiaalityöntekijöistä ei ole vastannut, että olisi havainnut ilmiötä koskaan. Perhehoitajien uupumus, jolla on kielteisiä vaikutuksia lapsiin, näkyy vastauksissa myös vahvasti: kuukausittain tai useamman kerran vuodessa ilmiötä on havainnut 54 % vastaajista. Sosiaalityöntekijöistä 27 % on havainnut vuosittain tai useamman kerran vuodessa, etteivät sijaisperheet tue lasten ja sosiaalityöntekijöiden kahdenkeskisiä tapaamisia. Vastaavasti 38 % ei ole kuitenkaan koskaan havainnut kyseistä ilmiötä. 40 % vastaajista on havainnut vuosittain tai useamman kerran vuodessa sijoitettujen lasten epätasa-arvoista kohtelua suhteessa biologisiin lapsiin. Perhehoitoon sijoitettuna oleviin lapsiin kohdistuva kaltoinkohtelu tai sen havaitseminen on tässä aineistossa selkeästi harvinaisempaa.

Taulukko 15. Perhehoidon epäkohdat

	Useamman kerran vuodessa	Kuukausittain	Vuosittain	Harvemmin kuin kerran vuodessa	En koskaan	En osaa sanoa	Yhteensä
Perhehoitajien mielenterveysongelmat	4,2%	2,1%	16,7%	58,3%	18,8%	0%	100%
Perhehoitajien päihteiden käyttö	0%	0%	16,7%	54,7%	27,1%	2,1%	100%
Väkivalta sijaisperheessä	0%	0%	16,7%	39,6%	39,6%	4,2%	100%
Seksuaalinen hyväksikäyttö sijaisperheessä	0%	0%	4,2%	35,4%	56,3%	4,2%	100%
Sijaisvanhempien ero, jolla on kielteisiä vaikutuksia sijoitettuihin lapsiin	0%	0%	20,8%	47,9%	29,2%	2,1%	100%
Sijoitettujen lasten epätasa-arvoinen kohtelu suhteessa biologisiin lapsiin	4,2%	0%	35,4%	45,8%	10,4%	4,2%	100%
Perhehoitajat eivät tue lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa	14,6%	20,8%	39,6%	22,9%	0%	2,1%	100%
Perhehoitajat eivät tue lasten ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskisiä tapaamisia	8,3%	2,1%	16,7%	31,3%	37,5%	4,2%	100%
Perhehoitajien uupuminen, jolla on kielteisiä vaikutuksia sijoitettuihin lapsiin	6,3%	6,3%	41,7%	31,3%	10,4%	4,2%	100%
Ongelmatilanteet sijaisperheissä katkaisevat lapsen sijoituksen	4,2%	0%	27,1%	50%	10,4%	8,3%	100%
Kohtuuttomat rangaistusmenetelmät	4,2%	0%	18,8%	47,9%	27,1%	2,1%	100%
Tunnekylmä kasvatusilmapiiri	6,6%	0%	25%	47,9%	18,6%	2,1%	100%
Jokin muu, mikä?	4,2%	8,3%	6,3%	4,2%	10,4%	66,7%	100%

Viimeisen vastausvaihtoehdon ”Jokin muu, mikä?” -yhteydessä kyselyssä oli avoin vastauskohta, johon vastaajien oli mahdollista halutessaan tarkentaa vastaustaan. Avoimeen kohtaan osallistujista kahdeksan tarkensivat vastaustaan. Nämä olen kirjoittanut selkeyden vuoksi seuraavaan taulukoon (Taulukko 16).

Taulukko 16. Jokin muu perhehoidossa havaittu epäkohta

Havaittu epäkohta	n
Perhehoitajien vaikeus työskennellä biologisen perheen jälleenyhdistämisen parissa / Sijaisvanhempien ymmärtämättömyys biovanhempien suhteen / Sijaisvanhemmat eivät tue lasten ja muiden biologisten lasten yhteydenpitoa	3
Yhteydenpidon vähäisyys sosiaalityöntekijään / Epäasiallinen käytös viranomaisia kohtaan	2
Sijoitetun lapsen kaltoinkohtelu ja väkivalta sijaisperheessä	1
Sijaisperheen moniongelmaisuus	1
Vaikeudet palkkioasioiden kanssa	1

Tarkennuksista on nähtävissä, että sosiaalityöntekijät nostavat jälleen esiin vaikeudet sijaisperheiden ja biologisten vanhempien välisessä työskentelyssä. Kyseinen tulos nousi esiin useammassa kohtaa kyselyssä.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätösluvussa tarkastelen syvemmin tutkimukseni keskeisiä tuloksia ja arvioin niitä suhteessa kirjallisuuteen ja aiempaan tutkimukseen. Tarkastelen myös, kuinka olen pystynyt tällä aineistolla vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Tämä tutkimus tuottaa näkökulmia perhehoidon valvonnan käytänteisiin ja nykytilaan sekä mahdollisiin kehitys- ja jatkotutkimuksen tarpeisiin. Tutkimuksen tulokset kuvaavat tähän tutkimukseen osallistuneiden näkökulmia aiheesta. Käsittelem tutkimuskysymyksiä aluksi tulosten valossa tarkemmin. Seuravaksi pohdin tutkimukseni toteutuksen sekä tulosten luotettavuutta. Lopuksi esitän tutkimukseni aineistosta nousseita kehitysehdotuksia ja jatkotutkimuksen tarpeita perhehoidon valvontaan.

8.1 Tutkimuksen tulosten tarkastelua

Tarkastelen aluksi tulosteni perusteella sitä, mistä valvonta koostuu toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tarkastelen erityisesti esiin nousseita tuloksia vuorovaikutuksen merkityksestä ja sosiaalityöntekijöiden ajankäyttöresurssista perhehoidon valvontaan. Lapsen edun näkökulma kulkee mukana läpi johtopäätösluvun.

Perhehoidon valvonnan keinona tutkimuksessani nousi sosiaalityöntekijöiden avovastauksissa voimakkaasti esiin vuorovaikutuksen merkitys valvonnan välineenä sosiaalityöntekijän, sijoitettuna olevan lapsen ja perhehoitajien välillä. Tulosta tukee Tarja Heinon ja Emilia Säleksen perhehoidon laadun vahvistamista käsittelevä raportti, jossa vuorovaikutuksen merkitys on vahvasti esillä. (Kts. Heino ja Säles 2017.) Lastensuojelun asiakaslasten tapaaminen riittävän usein on tärkeää kaikilla lastensuojelun saroilla, mutta erityisesti perhehoidossa olevien lasten kohdalla. Tämä nousee tutkimukseni perusteella erityisen tärkeäksi. Mikäli sosiaalityöntekijöillä ei ole mahdollisuutta tavata lasta riittävän usein, ei myöskään valvontavastuu toteudu. Tutkimuksessani on mielenkiintoista, että vaikka suuri osa vastaajista tapaa perhehoitoon sijoitettua olevia lapsia sekä sijaisperheitä melko usein, 3–4 kertaa vuodessa, lähes kaikki vastaajat kokivat kuitenkin, että he tarvitsisivat lisää aikaa lasten kahdenkeskisiin tapaamisiin. Suuri osa kokee lisäksi, ettei heillä ole mahdollisuutta tavata perhehoidossa olevia lapsia riittävän usein. Siitä huolimatta,

että valvontaan koettiin tarvittavan lisää aikaa, suuri osa tähän tutkimukseen vastanneista sosiaalityöntekijöistä kuitenkin koki tietävänsä mitä heidän vastuullaan oleville sijaishuollon lapsille kuuluu. Tutkimukseeni osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden kokemusta tukee Paula Marjomaa ja Milja Laakson vuonna 2010 toteuttama kysely, jonka mukaan myös perhehoidossa olevista lapsista ja nuorista suuri osa koki, että sosiaalityöntekijä pitää heihin riittävästi yhteyttä ja on kiinnostunut heidän asioistaan (Marjomaa ja Laakso 2010, 66).

Tässä tutkimuksessa kyselyyn vastanneet sosiaalityöntekijät kokevat, ettei heillä ole tarpeeksi aikaa perhehoidon valvontaan ja kiire vaikuttaa työskentelyn laatuun. Tutkimukseni perusteella riittävän ajankäyttöresurssin lisäksi se, ettei sosiaalityöntekijä koe valvontavelvoitteen toteuttamista muun työn ohella haasteelliseksi, vahvistaa lapsen edun toteutumista perhehoidon valvonnassa. Tutkimukseni tulosten perusteella eräs lapsen edun toteutumista vahvistava tekijä on, ettei sosiaalityöntekijä tunne olevansa yksin sijoitettuna olevan lapsen asioiden hoidossa. Toimivan vuorovaikutuksen ja luottamuksellisen suhteen luomisen mahdollistajana käytännön työssä on se, että sosiaalityöntekijöillä on riittävästi aikaa ja resursseja yhteydenpitoon sijoitettuna olevien lasten ja sijaisperheiden kanssa. Tämä ei sinänsä ole yllättävä tulos. Julkisessa keskustelussa on jo pitkään ollut esillä sosiaalityön krooninen resurssipula sekä sosiaalityöntekijöiden jatkuva kiire. Vastaavanlaiset tulokset ovat nähtävissä myös esimerkiksi Jaggarin (2018) tutkimuksessa, jossa perhehoitajien tukeminen nähtiin sosiaalityöntekijöiden toimesta tärkeänä osana heidän työtään. Sosiaalityöntekijät kokivat kuitenkin resurssien tähän olevan koko ajan vähenemässä (Jaggar 2018, 394).

Tuloksia tarkastellessani jäin pohtimaan, mistä kokemus ajanpuutteesta kertoo ottaen huomioon, että suuri osa vastaajista kuitenkin tapaa lapsia ja perhehoitajia melko usein. Onko ajanpuutteesta tullut puhetapa vai kertooko tämä juuri perhehoidon valvonnan luonteesta sekä siitä, kuinka merkityksellistä vuorovaikutus lapsen ja perhehoitajien kanssa on tuen ja valvonnan kannalta. Tutkimuksessani mielenkiintoisena tuloksena nousi esiin myös se, että kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden kohdalla arvio lapsen edun toteutumisesta oli heikompi sosiaalityöntekijöillä, joilla oli pidempi työkokemus lastensuojelussa. Eronen ja Laakson (2017) tutkimuksessa näkyväksi tulee se, että vastuusosiaalityöntekijän toimenkuvaan lapsen turvallisuuden varmistajana sekä asioiden hoitajana liittyy usein myös syyllisyyttä, jota työntekijät kokevat joutuessaan tekemään työtä kohtuuttomiksi kokemissaan olosuhteissa. Tutkimuksen mukaan sijaishuoltotyö tulisi ymmärtää ennen kaikkea suhteisiin kiinnittyvänä työnä. (Eronen ja Laakso 2017, 149.)

Vaikka sosiaalityöntekijät kaipasivat lisää tietoa perhehoidon valvonnasta ja lisää aikaa siihen, he toisaalta vastasivat, että he tietävät, mitä heidän vastuullaan oleville perhehoidon asiakaslapsille kuuluu. Tämä on jossakin määrin ristiriitainen tulos. Tietenkin on mahdollista, että sosiaalityöntekijöiden yhteydenpito lasten ja perhehoitajien lisäksi esimerkiksi muiden yhteistyötoimijoiden kanssa on niin tiivistä, että sosiaalityöntekijät kokevat tietävänsä hyvin, mitä lapsille kuuluu. Lisäksi pohdin mahdollisuutta siihen, että lapsikohtainen valvonta on käytännön työssä lastensuojelun historiaa ajatellen vielä niin tuore termi, että sen sisällön hahmottaminen on ollut tämän tutkimuksen kyselylomakkeen kysymyksissä tai kysymyksen asiayhteydessä haasteellista. Lapsikohtaisen valvonnan eriyttämiseen laitos- tai perhekohtaisesta valvonnasta on käytännössä paneuduttu viime vuosina Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman myötä. (Kts. Hoikkala ym. 2017.) On myös mahdollista, etteivät tutkimukseeni osallistuneet sosiaalityöntekijät vastauksissaan kuitenkaan mieltäneet lapsen ja perhehoitajien kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta perhehoidon valvonnaksi.

Tutkimuksessani lapsen edun toteutumista vahvistavana tekijänä nousi esiin myös sijaisperheiden saama tuki sekä se, kuinka perhehoitajat tukeutuvat sosiaalityöntekijään kasvatuksellisissa kysymyksissä. Poiketen muista sijaishuoltomuodoista on sosiaalityöntekijä perhehoidossa usein ainut viranomaistaho, joka käytännössä valvoo perhehoidon toteutumista lapsen ja perhehoitajien tapaamisten muodossa. Sosiaalityöntekijöiden ajankäyttöä ajatellen perhehoitajat myös kohdistavat sosiaalityöntekijöihin vaihtelevasti odotuksia. Joillekin perheille riittää kevyempi yhteydenpito, kun toiset taas toivovat monipuolista ja runsasta tukea sekä tiivistä yhteydenpitoa. Sosiaalityön tehtävä on lapsen tarvitseman hoidon, tukipalvelujen ja opetuksen lisäksi perheen arjen tukipalvelujen järjestymisen varmistaminen. Perhehoidon kohdalla on huomioitava, että usein perhekoti sijaistaa eri paikkakunnalla ja kuntien välillä saattaa olla suuriakin eroja palveluissa sekä määrältään että sisällöltään, mikä puolestaan vaikuttaa palvelujen koordinointiin ja tapaamisiin kuluvaan aikaan. (Heino ja Säles 2017, 14.)

Tämän tutkimuksen aineiston valossa perhehoitopalvelujen organisointi, henkilöstöresurssi ja se, ettei sosiaalityöntekijä koe olevansa yksin lapsen asioiden hoidossa, nousivat merkityksellisiksi tekijöiksi lapsen edun toteutumisen kannalta. Lapsen edun toteutumisen näkökulmasta perhehoitopalvelujen ja valvontakäytänteiden selkeä jäsenitys on tärkeää. Tutkimuksessani sosiaalityöntekijöistä neljä viidesosaa kertoi olevansa vastuussa

perhehoidon valvonnasta. Tulos on hieman ristiriidassa sen kanssa, että kaikki vastaajat vastasivat työtehtäviinsä kuuluvan sijoitetun lapsen asioista vastaamisen. Lainsäädännön (Perhehoitolaki 2015/263 § 22; Lastensuojelulaki 2007/417 § 79) mukaan sijaishuollon valvonnasta vastaa lapsen sijoittanut kunta. Käytännössä kuitenkin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on aina omalta osaltaan vastuussa valvonnasta. Toisin sanoen kaikki tämän kyselyn vastaajat ovat omalta osaltaan vastuussa perhehoidon valvonnasta sen lisäksi, että valvonnasta vastaa mahdollisesti myös jokin muu taho.

Tutkimuksen tuloksista voidaan tämän vastaajajoukon kohdalla todeta, että sosiaalityöntekijöiden perhehoitoon saama perehdytys näyttäytyy olevan erittäin tärkeässä roolissa valvonnassa. Mitä paremman perehdytyksen sosiaalityöntekijät ovat kokeneet saaneensa, sitä paremmaksi vastaajat arvioivat omia edellytyksiään ja resurssejaan perhehoidon valvonnan toteuttamiseen. Organisaatorakenteen näkökulmasta tutkimuksessani nousee erityisesti esiin, kuinka merkityksellistä sosiaalityöntekijöiden saama perehdytys sekä sijaisperheiden saama tuki ongelmatilanteisiinsa on lapsen edun toteutumisen näkökulmasta. Avovastauksissaan sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan kuvailleet juurikaan itse kaipaamaansa perehdytystä valvontatyöhön. Sen sijaan he kirjoittivat ennemminkin siitä, minkälaista perehdytystä tai koulutusta he ajattelevat sijaisperheiden kaipaavan tai kuvailevat millaisia sijaisperheet ovat. Saarisen (2006) tutkimuksessa yhtenä suurena teemana nousi esiin myös perhehoitajien kokema koulutuksen ja tiedon puute sijaisvanhemmuuteen (Saarinen 2006, 70–75). Tutkimukseni aineistosta ei käy ilmi, kuinka paljon sosiaalityöntekijöillä on yhteistä koulutusta perhehoitajien kanssa. Vastausten perusteella voidaan kuitenkin olettaa sen olevan melko vähäistä, sillä 83 % vastaajista kertoi, ettei ole saanut täydennyskoulutusta perhehoitoon liittyen.

Sosiaalityöntekijät toimivat perhehoidon valvonnassa käytännössä paljon yksin valvontavastuussa, sillä valvonta pohjautuu pitkälti sosiaalityöntekijän vuorovaikutussuhteeseen lapsen ja perhehoitajien kanssa. Tämän kyselyn vastaajista neljä viidesosaa koki kuitenkin, ettei valvonta voi olla yksin sosiaalityöntekijän vastuulla. On mielenkiintoista, kuinka vahvasti perhehoidon ensisijaisuutta on tämänhetkisessä lainsäädännössä korostettu (Lastensuojelulaki 2007/417 § 50, Perhehoitolaki 2015/263) ja kuinka vähän sen valvontaan on käytännön työhön luotu struktuuria tai työn jäsenystä. Rabbin (2008) mukaan perhehoidon valvonnan käytänteihin panostamisessa tai panostamattomuudessa näkyy osaltaan mahdollisesti myös kuntien voimattomuus tai jopa haluttomuus vastata sijaisvanhempien lisääntyvään tuen tarpeeseen. Sosiaalityön niukka

resurssointi kuntatyössä riittää nykyisellään usein juuri perustyön vaatimusten toteuttamiseen. (Rabb 2008, 163.) Mänttari-van der Kuipin (2016) mukaan sosiaalityön on etsittävä uusia keinoja toteuttaa eettisesti kestävä sosiaalityötä pysyvän niukkuuden aikakaudella. Haasteita ei luo pelkkä resurssien riittämättömyys vaan se, mitä tämä tekee sosiaalityöntekijän mahdollisuuksille tehdä sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijän työn ja työhyvinvoinnin kannalta olennaisena näyttäytyy työntekijän mahdollisuus tehdä olemassa olevilla resursseilla sellaista työtä, jota pitää merkityksellisenä ja tärkeänä. Riittämättömät resurssit aiheuttavat sen, ettei sosiaalityöntekijä voi tehdä työtään eettisesti hyvin ja täten kokea tekevänsä työtään hyvin. (Mänttari-van der Kuip 2016, 6–8.) Viranomaisten ja ammattilaisten verkosto sekä palvelujärjestelmän tuottama tarjonta luo tukirakenteet hyvälle perhehoidolle. Näiden rakenteiden tarkoituksena on järjestää tukea paitsi sijoitetulle lapselle ja hänen vanhemmilleen myös perhehoidossa toimiville ammattilaisille. Näiden tukirakenteiden muodossa julkinen valta vastaa tehtävästään konkreettisesti. (Heino ja Säles 2017, 48.)

Perhehoidon ja sen valvonnan organisointiin kuntatasolla on tutkimukseni tulosten perusteella tärkeä kiinnittää huomiota, sillä nämä tekijät ovat olennaisia lapsen edun toteutumisen näkökulmasta perhehoidossa. Kuntien organisaatorakennetta tarkasteltaessa tutkimukseni aineistossa suurten (50 000–100 000 asukasta) kuntien osuus näkyy työn sisällön selkeydessä positiivisena. Pienissä kunnissa voisi ajatella perhehoidon asiakasmäärien olevan sen verran pienempiä, että valvontatyön sisältö jää epäselväksi osittain jo työn vähäisyyden vuoksi. Isoissa kunnissa suurempi määrä tuo struktuuria ja jäsenystä työhön. Mielenkiintoista tutkimuksessani kuitenkin on, että epäselvintä työn sisältö ei olekaan pienimmissä kunnissa vaan keskisuurissa, 20 000–50 000 asukkaan kunnissa. Selkeintä työn sisältö ei myöskään ole yli 100 000 asukkaan kunnissa, joissa kuitenkin voisi ajatella olevan eniten perhehoidon asiakkaita ja struktuuria työssä jo kunnan koosta johtuen.

Yksi tutkimuskysymyksistäni koski sijaisperheiden yksityisyyden suojan ja kontrollin välisen suhteen näyttäytymistä perhehoidon valvonnan käytänteissä. Tämän tutkimuksen aineiston perusteella sosiaalityöntekijät olivat hyvin yksimielisiä siitä, että sijaisperheiden tulee kertoa sosiaalityöntekijälle omista yksityisistä asioistaan. Yksityisten asioiden tiedusteleminen sijaisperheiltä koettiin myös pääosin helppona. Epäkohtien havaitseminen ja niihin puuttuminen kuitenkin koettiin vaikeana. Sosiaalityöntekijät kokivat pääosin luontevaksi yhdistää työssään sijaisperheiden tukemisen ja valvonnan. Samanaikaisesti

sosiaalityöntekijät kokivat kuitenkin vaikeaksi esimerkiksi perheen jälleenyhdistämistavoitteista keskustelemisen pitkäaikaisten sijaisperheiden kanssa. Lapsen edun toteutumista puolestaan vahvasti tutkimukseni perusteella se, että sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden roolit perhehoidossa ovat selkeät. Tulosten perusteella sijaisperheiden yksityisyyden sekä tuen ja kontrollin välisen suhteen äärelle on tärkeä pysähtyä. Lapsen edun toteutumisen näkökulmasta tutkimuksessani olennaisina tekijöinä nousivat esiin se, saavatko sijaisperheet tukea ongelmatilanteisiin. Lapsen edun toteutumista vahvistavia tekijöitä olivat myös se, kokivatko sosiaalityöntekijät puuttumisen epäkohtiin sijaisperheiden tilanteissa helpoksi ja se, että sijaisperheet tukeutuisivat sosiaalityöntekijöihin kasvatuksellisissa kysymyksissä. Ylitalon (2012) tutkimuksessa lastensuojelu näyttäytyi perhehoidossa tilanteesta riippuen tervetulleena tai ei-toivottuna vieraana. Lastensuojelu näyttäytyi sekä tuen mahdollistajana että kontrolloijana. (Ylitalo 2012, 35–52.) Lapsen edun toteutumisen näkökulmasta esimerkiksi Saarisen (2006) tutkimuksessa mielenkiintoisena tuloksena oli, että perhehoitajat kokivat usein olevansa vastakkainasettelussa viranomaisten kanssa, jotta lapsen etu toteutuisi (Saarinen 2006, 57).

Perhehoidon valvonnan kohdalla on olennaista keskustella tarkemmin valvonnan sisällöstä vastuusosiaalityöntekijän näkökulmasta. Eräässä avovastauksessa sosiaalityöntekijä nosti esiin, että hänen mielestään olisi hyvä puhua enemmänkin tuesta kuin valvonnasta. Sijaishuollon laatuksiteereiden mukaisesti valvonta tapahtuu kokonaisvaltaisesti sijaishuollon prosessissa olematta erillistä valvontatapahtumaa. (Kts. Malja ym. 2019.) Foucault'n valtateorian näkökulmasta ajatellen on mielenkiintoista ja ajankohtaista pysähtyä pohtimaan, missä määrin valvonta on kontrollia ja missä määrin sijaisperheiden tukea. Foucault'n valtateorian näkemyksen mukaisesti valvontaa on kaikkialla. Täten perhehoidossa esimerkiksi tiiviin tuen ja toimivan yhteistyön kautta myös valvonnan velvoite täyttyy ilman, että perhehoitajilla on tunne siitä, että heitä tarkkaillaan tai heidän toimintaansa erityisesti erikseen valvotaan. Koulutuksen ja avoimen yhteistyön myötä he ovat kuitenkin tietoisia asemastaan valvonnan alaisina. (Kts. Foucault 2005.)

Sosiaalityön valta perustuu sen asemaan organisaatiossa. Ilmeisen funktiona perhehoidon sosiaalityön ohella se toteuttaa myös yhteiskunnallista piilofunktiotaan, muun muassa ylläpitämällä perhehoidon sosiaalityön järjestelmää. Järjestelmän ylläpitämiseksi sosiaalityön on huolehdittava myös sille annetusta kontrollitehtävästään. Näin ollen kunnalliseen byrokraattiseen organisaatioon sijoitettuna sosiaalityö ei perhehoidossa koskaan pysty täysin vapautumaan piilofunktiostaan myös kontrollin ja valvonnan

toteuttajana eikä näin myöskään valta-asemastaan suhteessa perhehoitajiin. (Rabb 2008, 161.) Tutkimusteni tulosten valossa sosiaalityöntekijät kokivat tuen ja kontrollin yhdistämisen työssään pääsääntöisesti sujuvana. Kuitenkin neljä kymmenesosaa vastaajista koki vaikeana keskustella sijaisperheiden kanssa esimerkiksi lapsen mahdollisesta kotiutumisesta biologisen perheen luokse. Vastauksissa nousi esiin myös, että lähes neljä viidesosaa koki perhehoidon puutteiden havaitsemisen vaikeaksi. Nämä tulokset ovat hieman ristiriitaisia sen kanssa, että tuen ja kontrollin suhde olisi perhehoidon valvonnassa sujuvaa. Tulokset ovat yhtenevässä linjassa aiempien tutkimusten tulosten kanssa, joissa tuen ja kontrollin rooli sosiaalityössä sekä sijaisperheiden yksityisyys ja tuen tarpeet ovat nousseet esiin. Esimerkiksi Saarisen (2006) tutkimuksessa perhehoitajille ristiriitaisena näyttäytyi kamppailu julkisen ja yksityisen rajapinnalla. Perhehoitajat kokivat myös kamppailua eräänlaisen kutsumustyön ja ammatillisuuden odotuksen sekä tahtotilan kanssa. (Saarinen 2006, 1, 89.) Marjomaan ja Laakson (2010) kyselyssä puolestaan sijaisvanhempien suurimpana tuen tarpeena näytti olevan, oman tutkimukseni tulosten tapaan, lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät seikat sekä sijaisvanhempien jaksamisen tukeminen (Marjomaa ja Laakso 2010, 114). Myös Mehtosen (2008) tutkimuksessa nousi esiin perhehoitajien jaksamiseen liittyvät tuen tarpeet (Mehtonen 2008, 2).

Tarkasteltaessa tutkimukseni tuloksia perhehoitajien tuen tarve näyttää myös kysyttäessä sosiaalityöntekijöiltä perhehoidon epäkohdista. Kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä 54 % oli havainnut vuosittain, useamman kerran vuodessa tai kuukausittain perhehoitajien uupumista, jolla on kielteisiä vaikutuksia sijoitettuna oleviin lapsiin. Sijaisperheiden tuen tarve on myös lisääntynyt vuosien saatossa (Octoman and McLean. 2014, 149–158). Sijaisperheiden sosiaalityöntekijältä saama tuki on yksi ennaltaehkäisevä tekijä sijoituksen ennen aikaisten katkeamisten kannalta. Viranomaisyhteistyötä haittaavana tekijänä nousee usein esiin viranomaistahon resurssien puute. Yhteistyön sujuminen on tärkeä tekijä perhehoitajien jaksamisen sekä sijoituksen onnistumisen näkökulmasta. (Saarinen 2006, 62–76; Känkänen 2013, 266.) Perhehoitajat ovatkin usean tutkimuksen mukaan korostaneet hyvän yhteistyösuhteen merkitystä sosiaalityöntekijän kanssa ja ilmaisseet tarpeensa saada heiltä tukea tehtäväänsä (Valkonen 2008, 107).

Perhehoidon epäkohdista kysyttäessä suurimpana epäkohtana nousi esiin, että perhehoitajat eivät tue lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa. Tästä havaintoja oli tehnyt 75 % vastaajista vähintään vuosittain. Avovastauksissa nousi esiin myös haasteet yhteydenpidossa muiden biologisten sukulaisten kanssa. Sijoitetun lapsen yhteydenpito biologisten

vanhempien lisäksi esimerkiksi omiin biologisiin sisaruksiin olisikin tärkeää. Hämäläisen (2012) tutkimuksen mukaan turvallisiin sisaruksiin suhteen luominen olisi lapsen kannalta jopa tärkeämpää kuin usein turvattomiin biologisiin vanhempiin (Hämäläinen 2012, 191).

Valvonnan näkökulmasta tuen merkitys näyttäytyy paitsi aiemmin todettuna valvonnan menetelmänä myös siten, että käytäntöihin vakiintunut tuki ja valvonta ohjaavat sitä, millaiseen toimintaan osapuolet käytännöissä pyrkivät. Selkeä valvontakulttuuri toisin sanoen luo myös käytännön toiminnalle selkeät reunaehdot ja ohjaa toimintatapojen muodostumista. Foucault ei esimerkiksi valtateoriassansa tarkastelekaan vain valtaa käyttävien päämääriä vaan osoittaa, mitä vallankäytön päämääriä käytänteissä on muodostunut. (Alhanen 2007, 128.) Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden kaksijakoinen rooli voi näyttäytyä haasteellisena valvonnan käytänteiden muodostumisessa. Tutkimuksessani sosiaalityöntekijät kokivat puutteiden havaitsemisen sekä epäkohtiin puuttumisen perhehoidossa vaikeana. Jaggarin (2018) mukaan yhtenä valvonnan haasteena on epävarmuus suhteessa paitsi lapsen hyvinvointiin myös perhehoitajien ja sosiaalityöntekijän välisiin rajoihin. Tämä liittyy perhehoidon lisäksi toki laajemmin myös keskusteluun sosiaalityön luonteesta ja mahdollisesta tuen ja kontrollin yhteentörmäyksestä siinä. Tähän liittyy paljon kysymyksiä myös ammattilaisena toimimisesta ja ammatti-identiteetistä lastensuojelun kaltaisen byrokratian parissa toimittaessa. (Jaggar 2018, 389–392.) Tutkimukseni tulosten valossa vaikuttaa siltä, että perhehoidon ja sen valvonnan selkeämpi valtakunnallinen rakenne ja ohjeistus sekä selkeä kuntatason organisointi vaikuttaa myös sijaishuollon toimijoiden roolien selkeyteen ja työhyvinvointiin perhehoidossa.

8.2 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Kaikessa tutkimuksen teossa on tärkeää arvioida tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä. Tutkimusta kirjoittaessa tutkijan avoimuus ja tutkimusprosessin selostaminen lukijalle edesauttavat tutkimuksen luotettavuutta. Tulosten raportoinnissa määrällisessä tutkimuksessa tärkeää on tutkimuksen validiuden ja reliabiliteetin arviointi. Reliabiliteetti mittaa muuttujien systemaattisuutta ja jatkuvuutta. Validiteetti puolestaan osoittaa mittatyökalujen tarkkuuden mitattavaan asiaan. Toisin sanoen mitataanko tutkimuksessa oikeaa asiaa. (Morris 2006, 46.) Validiutta on hankala tarkastella jälkikäteen, joten

tutkimuksen ja kyselylomakkeen suunnitteluvaiheessa on oltava huolellinen ja tarkka, että kysymykset mittaavat oikeita asioita ja ovat yksiselitteisiä. Validiuden toteutumisessa myös perusjoukon määrittely ja edustavan otoksen saaminen ovat olennaisia. Tulokset jäävät hyvin sattumanvaraisiksi, mikäli perusjoukko on liian pieni tai vastausprosentti jää alhaiseksi. Tutkimuksen reliaabeliudella tarkoitetaan tulosten toistettavuutta eli sitä, ettei tutkimus anna sattumanvaraisia tuloksia. (Heikkilä 2014, 27–28; Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.) Tutkimukseni suunnitteluvaiheessa validiuden määrittelyssä tärkeää oli testiryhmältä saamani palaute siitä, mittaavatko tutkimuskysymykseni oikeita asioita sekä ovatko kysymykset selkeästi ymmärrettäviä.

Tutkimukseni vastaajajoukko jäi suhteellisen pieneksi sen osalta, että tutkimukseni tuloksista voitaisiin tehdä yleistyksiä koskien koko Suomen perhehoidon valvontaa. Vastaajajoukon ollessa kokonaisuudessaan 48 henkilöä tarkoittaa se, että joidenkin kysymysten tai väittämien kohdalla vastaajia on ollut vain muutama joissakin kategorioissa. Analysoidessani tutkimuksen tuloksia ja erityisesti sosiaalityöntekijöiden kokemaa ajanpuutetta tarkastellessani pohdin, kuinka tätä mittaava indikaattori on omasta aineistostani muodostunut ja miksi juuri kyseiset väittämät ovat siihen latautuneet. Julkista keskustelua ajatellen on mielenkiintoista, ettei tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden asiakasmäärä korreloi niin suoraan kuin voisi olettaa esimerkiksi lapsen edun toteutumista vahvistavien tekijöiden kanssa. Kyselyni vastaajamäärä on kuitenkin niin pieni, että analyysin perusteella ei voida tehdä pitäviä johtopäätöksiä asiakasmäärän todellisesta merkityksestä. Tulos saattaa selittyä myös osittain sattumanvaraisuudella. Saattaa olla, että tähän kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä ne, joilla on suuri asiakasmäärä, eivät jostain syystä koe asiakasmäärää niin merkittäväksi tekijäksi valvonnan toteuttamisessa. He saattavat olla esimerkiksi juuri niitä sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat kokeneet saaneensa valvontaan erinomaiset valmiudet koulutuksessa ja perehdytyksessä. Tässä aineistossa he saattavat kokea saavansa työnantajataholta vahvan tuen ja siitä syystä asiakasmäärän merkitys lapsen edun toteutumisessa ei aineistossa korostu erityisesti.

Vastauksia analysoidessani kiinnitin huomiota muutamassa kohdin kyselylomakkeen huolellisesta suunnittelusta huolimatta siihen jääneisiin ajatuksellisiin puutteisiin. Rakentaessani summamuuttujaa koskien sijaisperheiden yksityisyyttä, huomasin tähän liittyvien kysymysten olevan melko ongelmakeskeisiä. Jälkikäteen tarkasteltuna olisi ollut hyvä, jos mukana olisi ollut myös enemmän arkisia väittämiä kuten ”kuuluuko sijaisperheiden ilmoittaa sosiaalityöntekijälle, mikäli he suunnittelevat lomamatkaa” tai

”kuuluuko sijaisperheiden ilmoittaa sosiaalityöntekijälle, mikäli sijoitettu lapsi haluaa aloittaa uuden harrastuksen”. Mittarista olisi näin rakentunut monipuolisempi kuin ongelmien kautta yksityisyyttä mittaava indikaattori.

Tutkimuksen tulosten raportoinnissa tutkijan on tärkeä huolehtia siitä, että tutkimukseen osallistuneille tehty lupaus anonymiteetista toteutuu. Tutkija ei saa tuloksia raportoidessaan vaarantaa kenenkään yksityisyyttä tai esimerkiksi liike- tai ammattisalaisuuksia. Yksittäistä vastaajaa ei saa tutkimuksen tuloksista tunnistaa. (Heikkilä 2014, 29.) Omassa tutkimuksessani jo kyselylomakkeen suunnitteluvaiheessa päädyin kysymysten rajaukseen niin, etten kysy sellaisia kysymyksiä, joista vastaajat olisivat helposti tunnistettavissa. Analysointivaiheessa suojasin vastaajien anonymiteettia yhdistämällä taustamuuttujista vastaajajoukkoja, jotka olisivat muutoin jääneet hyvin pieniksi ja mahdollistaneet näin vastaajan tunnistamisen. Esimerkiksi vastaajista vain kaksi työskenteli alle 5 000 asukkaan kunnassa, joten päätin yhdistää nämä yhteen vastaajien kanssa, jotka työskentelevät alle 10 000 asukkaan kunnassa. Näin vastaajajoukosta tuli jo suurempi eikä yksittäisten sosiaalityöntekijöiden vastauksia ole mahdollista tuloksista erottaa.

Kyselyn vastausprosenttiin on voinut vaikuttaa yhteiskuntamme tämänhetkinen poikkeustila COVID-19 (2020) pandemian vuoksi ja tästä johtuneet sosiaalityötäkin koskettaneet erityisjärjestelyt. Tutkimuksen vastausprosenttiin on siis voinut vaikuttaa monin paikoin työssä tehdyt uudelleen järjestelyt. Näistä johtuen sosiaalityöntekijät ovat saattaneet kokea, ettei heillä ole aikaa kyselyyn vastaamiseen. Kyselyn aukeamispäivänä ollut Webropol -ohjelman päivitys ja sen aiheuttaneet tekniset ongelmat Internet Explorer -selaimella ovat voineet vaikuttaa suuresti kyselyn vastausprosenttiin. Mikäli sosiaalityöntelijät ovat avanneet linkin, joka ei sillä hetkellä ole toiminut niin kuin pitäisi, ovat he saattaneet turhautua ja tästä syystä jättää vastaamisen kokonaan. Useilla kuntatyönantajilla on juuri tässä tapauksessa ongelmallinen Internet Explorer oletusselaimena työkoneissa, joten on todennäköistä, että suurella osalla vastaajista linkki avautui nimenomaan heikosti toimineeseen selaimeen. Tekniset ongelmat olivat tutkimukseni kannalta erittäin valitettavia ja sattuivat ikävästi linkin aukeamispäivälle. Muutaman päivän päästä kysely toimi hyvin myös Internet Explorer -selaimella.

Analysointivaiheessa havaitsin Webropol -ohjelman käytön suhteen toisenkin ongelman, joka on saattanut liittyä joko ohjelmaan itseensä tai omaan kokemattomuuteeni ohjelman käyttäjänä. Perhehoidon epäkohtia koskevassa kysymyksessä (kysymys 14, Liite 2.)

vastauksissa oli useita puuttuvia arvoja eli osa vastaajista on jättänyt jotkut kohdat vastaamatta. Näin tapahtui siitä huolimatta, että loin kyselyn asetukset sellaisiksi, ettei kyselyssä pitänyt päästä etenemään, ellei ole vastannut jokaiseen väittämään vähintään ”en osaa sanoa”. Syystä riippumatta puuttuvat arvot joka tapauksessa vaikuttivat analysointiin siten, ettei epäkohdat -osiota (kysymys 14) ollut tilastollisesti järkevää ottaa esimerkiksi erotteluanalyysiin mukaan. Epäkohtia kartoittavan kysymyksen analysoinnissa kiinnitin huomiota myös siihen, että kysymykseen muotoilemani aikamääreet saattoivat jäädä hieman tulkinnanvaraisiksi. Vaihtoehdot ”vuosittain” ja ”useamman kerran vuodessa” saattavat avautua eri vastaajille eri tavalla sen suhteen kumman tulkitaan olevan enemmän. Vaihtoehtoja muotoillessani tarkoituksena oli, että ”vuosittain” on vähemmän kuin ”useamman kerran vuodessa”. Viimeisen avovastauksen (haluatko kommentoida tätä kyselyä, kysymys 22, Liite 2.) yhteydessä osa vastaajista kirjoitti kysymyksissä jääneen heille epäselvyyttä.

”Osa kysymyksistä epäselviä, jättää paljon tulkinnanvaraa vastatessa.”

”Aika paljon oli kysymyksiä”

Kirjoituksista ei tosin käy ilmi mihin kysymykseen epäselvyydellä viitataan. Avovastauksissa tuli myös positiivista palautetta kyselystä ja kyselyn toivottiin tuottavan päättäjille tärkeää tietoa perhehoidon organisoinnista ja tarvittavasta lisäresurssista.

”Kiinnostava ja tarpeellinen tutkimusaihe.”

Kaiken kaikkiaan pystyin kyselyn aineistolla vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Töttö (2004) on todennut, että sosiaalitutkimuksen väitetään olevan usein ns. ”nollatutkimusta”, joka tuottaa tietoa, joka jo entuudestaan tiedettiin (Töttö 2004, 121). Tutkimukseni tulokset tuovat osittain esiin jo aiemmissa tutkimuksissa havaittuja asioita. Esimerkiksi sosiaalityöhön tarvittavan lisäresurssin jatkuva esiin tuominen on kuitenkin tärkeää, jotta rakenteellista muutosta olisi mahdollista saada aikaan. Aineiston suhteellisen runsaat avovastaukset toivat arvokasta lisätietoa aiheesta numeerisesti mitattujen väittämien ja muiden kysymysten lisäksi.

8.3 Pohdintaa ja kehitysehdotuksia

Tämän tutkimuksen valossa perhehoidon valvonta näyttäytyy painottuvan voimakkaasti hyvässä vuorovaikutussuhteessa tapahtuvaksi toiminnaksi sosiaalityöntekijän, sijoitettuna olevan lapsen, perhehoitajien sekä lapsen yhteistyöverkoston välillä. Perhehoidon valvonnan käytänteissä merkityksellistä on sosiaalityöntekijöillä käytettävissä oleva aika ja resurssit perhehoitotyöhön sekä organisaatiossa oleva riittävä henkilöstöresurssi. Tämä ei ole uusi eikä yllättävä tutkimustulos. Muun muassa Marjomaa ja Laakson tutkimuksessa 2010 jo todettiin, että perhehoidon sosiaalityöhön tarvitaan huomattavasti nykyistä enemmän resursseja, jotta perhehoitoa voitaisiin toteuttaa nykyistä kokonaisvaltaisemmin. Sijaisperheet itse näkevät suurimpana kehittämistarpeena perhehoidossa tuen tarpeen sekä lastensuojelun paremmat resurssit, jotta sosiaalityöntekijät voisivat keskittyä yksittäisten sijaisperheiden asioiden hoitoon paremmin. (Marjomaa ja Laakso 2010, 114; Janhunen 2008, 137; Saarinen 2006, 81.) Sijaisperheet myös toivovat tuen olevan pitkäjänteisempää ja kestävän läpi sijoituksen eikä vain sijoituksen alussa (Kokkonen 2016, 59–63). Perhehoitajien tuen tarve ja hyvän yhteistyösuhteen merkitys viranomaisten kanssa on korostunut useassa tutkimuksessa (Valkonen 2008, 107). Perhehoitajien tukeen ja ohjaukseen kiinnitetään enenevässä määrin huomiota. Sijoitettavien lasten määrän kasvaessa on lasten problematiikan moninaisuus herättänyt myös paljon kysymyksiä siitä, kuinka lapsia sijaisperheissä hoidetaan ja minkälaista tukea perhehoitajat saavat. (Joensuu ja Sutinen 2016, 35.)

Laadukkaan sijaishuollon toteutuksessa sosiaalityöntekijän roolia pidetään merkittävänä. Maakunnilta odotetaan tukea sosiaalityöntekijöiden jaksamisen vahvistamiseksi ja yhtenä keinona tähän olisi asiakasmäärien kohtuullistaminen. Lasten tarpeiden toteutuminen heikkenee, mikäli tilanne jatkuu tällaisena, ettei sosiaalityöntekijöillä ole riittävästi aikaa lapsen etujen valvomiseen. (Porko ym. 2017, 37.) Tutkimukseni perusteella työntekijät kokevat, ettei heillä ole riittävästi aikaa sijoitettuna olevien lasten tapaamisiin. Tulosten perusteella riittävän resurssin lisäksi erittäin merkityksellisenä näyttäytyy kuitenkin myös työntekijöiden työhönsä saama perehdytys sekä työnkuvan selkeys. Vastaavanlaisia havaintoja esittävät myös Tuija Eronen ja Riitta Laakso (2017) raportissaan. Heidän mukaansa työntekijät kokevat usein, ettei heillä ole mahdollisuutta kysellä lasten tai sijaisvanhempien kuulumisia muulloin kuin asiakassuunnitelmanneuvotteluissa tai muissa lain määrittelemissä tilanteissa. Sosiaalityön puutteellinen resurssi ja vaihtuva henkilökunta

tarkoittavat myös sijaisvanhemmille sitä, että he joutuvat jatkuvasti avaamaan yksityisyyttään uusille työntekijöille. (Eronen ja Laakso 2017, 149.) Sijaishuollossa toimivien tahojen, kuten perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden, kuuleminen onkin tärkeää paitsi työn luonteen ymmärtämisen vuoksi myös sijaishuoltotyön kehittämisen kannalta (Eronen ja Laakso 2017, 143–144). Sosiaalityön kroonisen resurssipulan aikakaudella, johon ei vaikuta lähivuosina tulevan helpotusta, olisikin tärkeää panostaa entistä enemmän käytettävissä olevien resurssien organisointiin, yhteistyön sujuvuuden lisäämiseen sekä työntekijöiden perehdytyksen laatuun.

Tämän tutkimuksen perusteella perhehoidon valvonnan organisointi sekä sosiaalityöntekijöiden perehdytys valvonnan käytänteisiin kaipaisi jatkotutkimusta. Myös THL:n raportissa perhehoidon laadun vahvistamisesta nousee esiin perhehoitoon liittyvä moninainen kansallinen tutkimuksen tarve (Heino ja Säles 2017, 69, 99). Tutkijoilla ja sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus tehdä epäoikeudenmukaisia rakenteita näkyväksi ja näin toimia muutoksen edesauttajina. Tarvitaan myös tilaa ja aikaa keskustella siitä, miten kroonisen resurssipulan aikakaudella työtä voitaisiin kehittää paremmaksi. Tutkimus mahdollistaa mekanismien ja rakenteiden näkyväksi tekemisen, jotta niitä voitaisiin myös tarvittaessa haastaa ja kyseenalaistaa. (Mänttari-van der Kuip 2016, 7–8.)

Tutkimukseni tuloksia ajatellen olisi mielenkiintoista tutkia jatkokoulutuksen ja yhteisiin koulutuksiin panostamisen vaikutusta perhehoidon sekä valvontaan että työntekijöiden sitoutuneisuuteen työhönsä ja työssäjaksamiseen. Tuloksia analysoidessani pohdin, onko työssä jaksamisella esimerkiksi ollut vaikutusta sosiaalityöntekijöiden arvioon lapsen edun toteutumisesta, mikä tutkimuksessani oli heikompaa pitkään työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden kohdalla. Tutkimuksessani mielenkiintoisena näyttäytyi myös se, että avovastauksissaan sosiaalityöntekijät kirjoittavat enemmän perhehoitajien kykenemättömyydestä ja tarpeista sekä siitä, miten heidän pitäisi toimia kuin omasta työskentelystään ja sen haasteista. Minua kiinnostaisi tutkia myös perhehoitajien näkemyksiä perhehoidon organisoinnista ja miltä valvonta näyttäytyy heidän näkökulmastaan. Perhehoitajien näkemysten kartoittamisessa olisi tärkeää saada myös ajantasaista valtakunnallista tietoa sijaisperheiden määrästä sekä perhehoitajien luona olevien lasten määrästä.

Perehdytyksen osalta olisi tarpeen kehittää entisestään yhteistä koulutus- ja yhteistyöfoorumia perhehoidon sosiaalityöntekijöiden ja perhehoitajien välillä. Lapsi- ja

perhepalveluiden uudistamishankkeessa on keskitytty paljon muun muassa sijaishuollon ohjaukseen ja valvontaan sekä korostettu erityisesti ennakkollisen valvonnan merkitystä. Ennakollisessa valvonnassa tärkeää ovat toimivat yhteydenpitokanavat, luottamus eri toimijoiden välillä sekä monialainen yhteistyö. Erityisesti tämä tarkoittaa säännöllistä yhteydenpitoa sosiaalityöntekijän, perhehoitajien ja sijoitetun lapsen välillä. Valvonnan näkökulmasta turvallisen perhehoidon edellytyksenä nähdään toimivat ja käytössä olevat toimintaohjeet mahdollisten epäkohtien ennalta ehkäisyyn sekä niiden varalle. (Heino ja Säles 2017, 50–51.) Tutkimukseni kyselyyn vastanneiden sosiaalityöntekijöiden vastausten perusteella perhehoidon valvonta kaipaa organisaatiossa jäsenystä ja rakenteita tuekseen. Perhehoidon valvonnan sisältö on jäänyt osalle vastaajista jäsentymättömäksi ja jopa kolme neljäsosaa vastaajista kokee tarvitsevansa lisää tietoa lapsikohtaisesta valvonnasta perhehoidossa. Valvontatyön sisällön selkeys edellyttää, että sosiaalityöntekijöillä on selkeä käsitys siitä, mitä sijaishuollolta ja perhehoidolta odotetaan. THL:n selvityksestä (2017) käy ilmi, että myös aluehallintovirastot peräänkuuluttavat sosiaalityöntekijöiltä vahvemmin ammattieettistä vastuunottoa ja selkeämmin sen esiin tuomista, millaista toimintaa sijaishuoltoyksiköltä vaaditaan lapsen hyväksi (Porko ym. 2017, 41).

Eräs keino sekä perehdytyksen parantamiseen että sijaishuollossa toimivien täydennyskoulutukseen voisi olla systemaattisempi yhteinen PRIDE-valmennus sosiaalityöntekijöiden ja perhehoitajien välillä. Tämän tutkimuksen aineistosta ei käy ilmi, kuinka moni kyselyyn vastanneista sosiaalityöntekijöistä on käynyt PRIDE-valmennuksen. Lukeman voisi päätellä olevan melko pieni, sillä vastaajista vain 8 % kertoo työnkuvaansa kuuluvan sijaisperheiden valmennuksen. Perhehoitajien valmennuksen ja yhteisten koulutusten pohtiminen on tärkeää tutkimukseni tulosten perusteella, sillä mikäli sosiaalityöntekijät kokivat perhehoitajien valmennuksen olennaisena osana työtään, vahvasti se lapsen edun toteutumista perhehoidon valvonnassa. Tutkimuksessani sosiaalityöntekijät nostivat esiin haasteita sijoitetun lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpidossa sekä keskustelussa jälleenyhdistämistavoitteesta pitkäaikaisten sijaisperheiden kanssa. Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteistyö sekä yhteisten tavoitteiden ja työtapojen yhteen sovittaminen olisi yhteisten koulutusten myötä saumattomampaa ja tiiviimpää heti sijoituksen alkumetreiltä alkaen. Tämä ei myöskään vaatisi välttämättä niin suurta resurssipanostusta, sillä yhteistyön tiivistyessä myös valvonnasta ja perhehoitajien tukemisesta tulisi luonteva osa perustyötä. Tutkimukseni valossa perhehoidossa toimivien

selkeät roolit ja työnkuvan selkeys tukevat lapsen edun toteutumista perhehoidon valvonnassa. Lapsen edun näkökulma korostui perhehoidon yhtenä tärkeimpänä arvona myös Saarisen (2006) tutkimuksessa, jossa laadukkaan perhehoidon perustana nousi esiin toimiva viranomaisyhteistyö sekä perhehoitajien sitoutuneisuus ja kouluttautuneisuus (Saarinen 2006, 1, 89).

Tutkimukseni perusteella perhehoitopalvelujen ja organisaatorakenteen selkeydellä on merkittävä rooli valvonnan toteuttamisessa. Lastensuojelun prosessia on pitkälti pilkottu johtuen kuntien organisatorisista ratkaisuista. Tämä voi aiheuttaa ongelmia sijoitusprosessissa ja perhehoidon valvonnassa, sillä lapsen vastuutyöntekijä usein vaihtuu esimerkiksi huostaanoton yhteydessä. Pohdittaessa lapsen etua sijaishuollossa on sijaishuollon sosiaalityöntekijä usein haastavassa tilanteessa, sillä aina ei ole ollut mahdollista rakentaa pysyvää ja luottamuksellista suhdetta lapseen sijaishuollon alkaessa. (Helavirta 2016, 198.) Avohuollon sosiaalityöntekijän tehtävänä on usein päättää lapsen sijaishuoltopaikasta ennen lapsen siirtymistä sijaishuoltoon. Sijaishuollon sosiaalityöntekijän tehtäväksi jää kuitenkin lapsikohtainen valvonta sijaishuollossa.

Vastuutyöntekijän vaihtuessa on tärkeää huomioida, että uusi sosiaalityöntekijä saa riittävästi työparin tai tiimin tukea lapsen asioiden hoidossa. Valvontakäytänteitä pohdittaessa samanlaista huomiota tulisi kiinnittää myös eroihin lapsen asioista vastaamisessa perhehoidossa, ammatillisissa perhekodeissa tai laitoshoidossa. Perhehoidon laadun vahvistamisen tutkimuksen mukaan perhehoidossa olevien lasten asioista vastaaminen on sosiaalityöntekijälle huomattavasti työllistävämpää kuin laitoksessa olevan lapsen vastuusosiaalityö (Heino ja Säles 2017, 13).

Lastensuojelun hektisyyden ja prosessien pilkkomisen vuoksi ei aina ole mahdollista, että avohuollon sosiaalityöntekijät tekisivät tiivistä yhteistyötä sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden kanssa lapsen tarpeisiin parhaiten vastaavan sijaishuoltopaikan löytymiseksi. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on kuitenkin oltava hyvä tuntemus lapsen yksilöllisistä tarpeista sekä sijaishuoltopaikoista. Useat lastensuojelun toimijat ovat esittäneet huoltaan myös liittyen lastensuojelun hankintalainsäädäntöön, kuntien taloudelliseen tilanteeseen ja sijaishuoltopaikkojen valintaan. Näiden on katsottu olevan usein mahdollisesti ristiriidassa lapsen edun toteutumisen kanssa sijaishuoltopaikan valinnassa. (Hoikkala ja Lavikainen 2015, 8, 32.)

Lapset ja nuoret ovat viime vuosina saaneet paljon sijaa hallitusohjelmassa sekä muissa poliittisissa asiakirjoissa. Tilanteessa, jossa valtion on huolehdittava kilpailukyvystään kiristyvillä kansainvälisillä markkinoilla, lapsiin kohdistuvan poliittisen kiinnostuksen on arveltu olevan yksi investointi tilanteessa. Viimeaikaisista muutoksista yksi merkittävimpiä on ollut valtion roolin ja toiminnan uudelleenorganisointi liiketaloudesta omaksuttujen periaatteiden ja niitä myötäilevän poliittisen rationaliteetin tuella. Liiketaloudesta omaksuttujen tuottavuuden tehostamisen periaatteiden mukaisesti myös lastensuojelussa on tehty työn uudelleen järjestelyjä, mikä usein näkyy työn kasautumisena sijaishuoltoon. (Satka ym. 2011, 11–16.)

Tutkimuksessani tulee näkyväksi myös sosiaalityöntekijöiden työtehtävien moninaisuus lastensuojelutyön lisäksi. Kysyttäessä sosiaalityöntekijöiltä heidän työtehtäviään on 25 % vastannut työtehtävien olevan ”jotain muuta” ja avovastauksissa kuvanneet näiden muiden tehtävien olevan sosiaalityön lisäksi esimerkiksi ostolaskujen käsittelyä, postitustehtäviä tai muita toimistotöitä. Työmäärän ja suurten asiakasmäärien lisäksi työtehtävien uudelleenjärjestelyt aiheuttavat haasteita sijaishuollon sosiaalityössä. Useissa kunnissa on tuottavuuden nimissä vähennetty esimerkiksi toimistohenkilökuntaa ja heille aikaisemmin kuuluneita tehtäviä on siirretty sijaishuollon sosiaalityöntekijöille. Seurauksena sosiaalityöntekijöiden työajasta kuluu iso osa toimistotyöhön ja erilaisten laskujen käsittelyyn. Sijaishuollon asiakkaina olevien lasten tapaamiseen ja vuorovaikutussuhteiden luomiseen jää vähemmän aikaa. (Eronen ja Laakso 2017, 149–150.)

Valvonnan näkökulmasta perhehoitajien aito tuntemus ja hyvän yhteistyösuhteen merkitys korostuu. Perhehoidossa epäkohdista on harvoin mitään konkreettista näyttöä tai todisteita. Tutkimuksessani sosiaalityöntekijät toivat esiin, että epäkohtien havaitseminen ja niihin puuttuminen koettiin vaikeana. Sosiaalityöntekijän on sitä helpompi havaita epäkohtia tai puutoksia pienten muutosten kautta, mitä paremmin hän tuntee sijaishuollossa olevat lapset ja perhehoitajat. Epäkohdat eivät välttämättä tule ilmi, mikäli vastuutyöntekijällä ei ole resursseja ja aikaa kunnollisten vuorovaikutussuhteiden luomiselle. Sijaishuollon laadun varmistaminen ja ennakkollinen valvontatyö vaativat riittävää yhteydenpitoa sijoitettuna olevan lapsen ja perhehoitajien kanssa. Luottamuksellisen suhteen rakentamisessa olennaista on toimiva yhteistyö sekä yhteydenottokanavat. Tämä helpottaa tuen ja ohjauksen vastaanottamista puolin ja toisin. Osapuolten hyvä keskinäinen tuntemus lisää hyvän vuorovaikutuksen toteutumisen todennäköisyyttä perhehoidossa. (Jaggar 2018, 394; Heino ja Säles 2017, 50.) Sosiaali- ja terveysministeriön menneisysselvityksen perusteella

laadittujen kehitysehdotusten mukaan valvonnassa on oleellista, että lapsi tuntee hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän, tietää kuinka sosiaalityöntekijään saa yhteyden ja kokee, että voi turvallisesti kertoa hänelle kokemastaan kaltoinkohtelusta tai sijaishuollon epäkohdista. Haastateltavat nostivat selvityksessä esiin, kuinka tärkeää olisi, että sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus käydä sijaishuoltopaikoissa myös ennalta ilmoittamatta, jotta sijaishuoltopaikan normaali arki tulisi näkyväksi. (Hytönen ym. 2016, 162, 174–175.)

Nykyisten kokemusten perusteella näyttäisi siltä, ettei sosiaalityöntekijöillä ole aina resursseja tavata sijoitettuja lapsia riittävän usein. Sosiaalityöntekijöitä tulisi olla riittävästi, jotta valvontaa voitaisiin toteuttaa. Työntekijöiden vaihtuvuus aiheuttaa valvonnassa haasteita. Lapsi tai perhehoitajat eivät aina ole tietoisia kuka lapsen asioista vastaa tai sosiaalityöntekijällä ei ole ollut riittävästi aikaa sellaisen vuorovaikutussuhteen luomiseksi sijoitettuna olevan lapsen kanssa, että epäkohtien havaitseminen olisi mahdollista. Valvontakäyntien tulisi olla säännöllisiä ja valvonnasta olisi tärkeää olla yhtenäinen valtakunnallinen ohjeistus. Jokaisella käynnillä sijaisperheessä tulisi olla mahdollisuus keskustella lapsen kanssa myös kahden kesken. Sosiaali- ja terveysministeriön menneisysselvityksen kehitysehdotuksissa nostettiin lisäksi esiin sähköisten yhteydenpitokanavien merkitys sekä niiden kehittämisen tärkeys. (Hytönen ym. 2016, 162, 174–175.) Perhehoidon kehittämiskohteena myös Saarisen (2006) tutkimuksessa perhehoitajat näkivät lastensuojelun paremmat resurssit, jotta sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus paneutua yksittäisten sijaisperheiden asioiden hoitoon paremmin (Saarinen 2006, 81).

Kyetäkseen vastaamaan perhehoidon lainsäädännössä määriteltyyn painotukseen, sosiaalityöntekijät tarvitsevat jäsenystä, struktuureja ja selkeää rakennetta perhehoidon valvonnan toteuttamiseen. Tämän tutkimuksen perusteella hyvillä ja selkeillä organisaatorakenteilla on vahva yhteys myös lapsen edun toteutumiseen perhehoidon valvonnassa. Perhehoidon valvonnassa kaivataan myös selkeää jäsenystä lapsi- ja perhekohtaisen valvonnan työn sisältöihin sekä vastuualueisiin. Tutkimukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät olivat lähes yksimielisiä siitä, ettei perhehoidon valvonta voi olla yksin sosiaalityöntekijän vastuulla. Tässä tutkimuksessa minulla ei ollut mahdollista tarkentaa vastaajilta, miksi kuitenkin vain neljä viidesosaa kertoi vastaavansa perhehoidon valvonnasta, vaikka kaikki vastaajat kertoivat työtehtäviinsä kuuluvan sijoitettuna olevien lasten asioista vastaaminen. Hieman yli neljä viidesosaa on kuitenkin kertonut valvonnasta

vastaavan myös jonkun muun tahon eli suuri osa vastaajista jakaa valvontavastuun jonkun kanssa, kuten esimiehen tai kehittämissyksikön. 4 % vastaajista ei tiennyt kuka valvonnasta on vastuussa. Tämä tulos kuvastaa ehkä juuri perhehoidon valvonnan jäsentymättömyyttä.

Keskustelu riittävistä resursseista ei näkemykseni mukaan perhehoidon kohdalla yksistään ratkaise perhehoidon kehittämisen tarpeita. Kehittämistyössä tarvittaisiin perhehoidon selkeää valtakunnallista organisointia, tilastotietoa perhehoitajista, sijoitettujen lasten määrästä, sijoitusten kestosta sekä perhehoitajien saamasta tuesta. Tärkeänä keinona kehittämisessä ja tiedon kartoittamisessa on systemaattinen ja selkeä sekä valtakunnallisesti yhtenevä perhehoidon valvonnan malli. Jatkotutkimuksen ja perhehoidon kehittämisen kannalta olisi tärkeää pysähtyä myös sen äärelle, millä tasolla kuntien valtion taholta saama tuki ja ohjeistus perhehoitoon on. Ei riitä, että perhehoidon ensisijaisuutta määritellään lainsäädännössä. Käytännön tasolla toimijoilla on oltava tukenaan myös selkeä organisaatorakenne, riittävät resurssit ja yhtenevät toimintatavat laadukkaan perhehoidon toteuttamiseen lapsen edun näkökulmasta.

Minulla oli mahdollisuus esitellä pro gradu tutkimukseni tuloksia Kysy ja kuuntele -hankkeen Lapsen kohtaaminen sijaishuollon valvonnan keskiöön -webinaarissa 20.8.2020. Webinaariin osallistui päivän aikana noin 550 henkilöä, joka kuvastaa sijaishuollon valvontaan sekä lapsen kohtaamiseen suuntautuvaa kiinnostusta. Hankkeen piirissä myös perhehoidon valvonta on herättänyt paljon keskustelua sekä mielenkiintoa ja on selvää, että aihe on ajankohtainen ja vaatii sekä lisätutkimusta että selkeää organisointia työkentällä (Korhonen 2020; Eriksson 2020). Tutkimukseni vahvistaa aiempien tutkimusten ja selvitysten tuloksia sekä valottaa sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä perhehoidon työkäytännöistä ja kehittämistarpeista.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti. 2005. Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Tutkimusmenetelmien pyörteessä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat, toimittajat Räsänen, Pekka, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin. Jyväskylä. PS-kustannus, 15–28.

Alhanen, Kai. 2007. Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Helsinki. Gaudeamus.

Araneva, Mirjami. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki. Alma Talent.

Arnkil, Tom ja Esa Eriksson. 1996. Kenelle jää kontrollin Musta Pekka-kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. Helsinki. Stakes sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 63.

Back-Kiianmaa, Raili ja Pirjo Hakkarainen. 2008. Sijaisvanhemmat tarvitsevat riittävät valmiudet. Teoksessa Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona, toimittanut Ketola, Jari. Juva. WS Bookwell Oy, 121–144.

Barber G. James, Paul H. Delfabbro and L. L. Cooper. 2001. The Predictors of Unsuccessful Transition to Foster Care. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 42 (6), 785–790.

Bardy, Marjatta. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Lastensuojelun ytimessä, toimittanut Bardy, Marjatta. 4. uudistettu painos. Helsinki. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 48–70.

Foucault, Michael. 2005. Tarkkailla ja rangaista. Julkaistu ensimmäisen kerran 1980. Helsinki. Otavan Kirjapaino Oy.

Enroos Rosi. 2016. Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Huostaanotto - Lastensuojelun vaativin tehtävä, toimittajat Enroos, Rosi, Tarja Heino ja Tarja Pösö. Tampere. Vastapaino, 224–260.

Eriksson, Pia. 2020. Valvonnan kehittäminen. Webinaariesitelmä, Lapsen kohtaaminen sijaishuollon valvonnan keskiöön -Kysy ja kuuntele -hankkeen webinaari, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos Helsinki, 20.8.2020.

Eriksson, Pia ja Päivi Korhonen. 2019. Tutkimussuunnitelma Kysy ja kuuntele -hanke. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Eronen, Tuija ja Riitta Laakso. 2017. Vaativat tilanteet sijaishuoltotyössä. Teoksessa Mielekäs tutkimus - näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin, toimittajat Enroos, Rosi, Mikko Mäntysaari ja Satu Ranta-Tyrkkö. Tampere. University Press, 141–162.

Eskonen, Inkeri, Korpinen, Johanna ja Raitakari, Suvi. 2006. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*, toimittajat Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Jyväskylä. PS-kustannus, 21–44.

Haatainen, Hanna. 2016. Tuen ja kontrollin ristiriita lastensuojelussa. Huostaanotto-prosessin läpikäyneiden vanhempien kokemuksia lastensuojelun kaksinaisroolista. Itäsuomen yliopisto. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Healy, Karen. 2000. *Social work practises. Contemporary perspectives on change*. London. SAGE Publications.

Heikkilä, Tarja. 2014. Tilastollinen tutkimus. 9. uudistettu painos. Helsinki. Edita Publishing Oy.

Heino, Tarja. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa *Lastensuojelun ytimessä*, toimittanut Bardy, Marjatta. 4. uudistettu painos. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 84–107.

Heino, Tarja ja Emilia Säles. 2017. Lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaava perhehoito - Kohti perhehoidon laadun vahvistamista. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Helavirta, Susanna. 2016. Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa *Huostaanotto - Lastensuojelun vaativin tehtävä*, toimittaneet Enroos, Rosi, Tarja Heino ja Tarja Pösö. Tampere. Vastapaino, 188–223.

Helavirta, Susanna, Riitta Laakso ja Tarja Pösö. 2014. Huostaanoton kuva suomalaisen tutkimuksen valossa. *Janus* vol. 22 (3), 288–298.

Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes ja Paula Sajavaara. 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. uudistettu painos. Helsinki. Tammi.

Hoikkala, Susanna ja Ville Lavikainen. 2015. Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto.

Hoikkala, Susanna, Raija Kojo, Jaana Tervo ja Teija Aaltonen. 2017. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hotari, Kaisa-Elina, Mikko Oranen ja Tarja Pösö. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa *Lastensuojelun ytimessä*, toimittanut Bardy, Marjatta. 4. uudistettu painos. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 149–164.

Hytönen, Kirsi-Maria, Antti Malinen, Paula Salenius, Janne Haikari, Pirjo Markkola, Marjo Kuronen ja Johanna Koivisto. 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22.

Hämäläinen, Kati. 2012. Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Helsinki. Väestöliitto.

Jaggar, Charlotte. 2018. The supervising social worker in an inner city: how practitioners perceive and experience their role. Article. *Adoption & Fostering*. 2018, Vol. 42(4), 383–399.

Janhunen, Tarja. 2008. Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi*, toimittanut Ketola, Jari. Jyväskylä. PS-kustannus, 123–146.

Joensuu, Antti ja Jussi Sutinen. 2016. Perheen suojassa. Miten onnistua sijaisperheenä. Helsinki. BoD.

Jokivuori, Pertti ja Risto Hietala. 2007. Määrällisiä tarinoita. *Monimuuttujamenetelmien käyttö ja tulkinta*. 1. painos. Helsinki. WSOY.

Juvonen, Tarja. 2015. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki. Unigrafia.

Kaikko, Kirsi ja Leila Friis. 2013. Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa *Lastensuojelun ytimessä*, toimittanut Bardy, Marjatta. 4. uudistettu painos. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 108–120.

Ketola, Jari. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona*, toimittanut Ketola, Jari. Jyväskylä. PS-kustannus, 15–26.

Kokkonen, Mia. 2016. Sijaisvanhemmuus ja arki. *Kasvatustieteen laitos. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma*. Jyväskylän yliopisto.

Korhonen Päivi. 2020. Kysy ja kuuntele - Havaintoja kentältä. Webinaariesitelmä, Lapsen kohtaaminen sijaishuollon valvonnan keskiöön -Kysy ja kuuntele -hankkeen webinaari, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos Helsinki, 20.8.2020.

Kouvonen Petra. 2011. Lapsen osallistuminen ammatillisten perhekotien sääntelykäytäntönä, teoksessa *Lapset nuoret ja muuttuva hallinta*, toimittajat Satka, Mirja, Leena Alanen, Timo Harrikari ja Elina Pekkarinen. Tampere. Vastapaino, 205–242.

Känkänen, Päivi. 2013. Siirtymät sijaishuollossa - hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa *Lastensuojelun ytimessä*, toimittanut Bardy, Marjatta. 4. uudistettu painos. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 264–272.

Laakso, Riitta. 2012. Vanhempien kanssa tehtävä työ ja sen moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö toimittajat Forsberg, Hannele ja Leena Autonen-Vaaranieni. Tampere. Vastapaino, 25–44.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Annettu Helsingissä 8.4.1983. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>>, luettu 17.10.2019.

Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2>, luettu 22.10.2019.

Lastensuojelu 2019. 1.7.2020. Tilastoraportti 28/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140215/Tr28_20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 15.7.2020.

Lastensuojelulaki 2007/417. Annettu Helsingissä 13 päivänä huhtikuuta 2007. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417>>, luettu 17.10.2019.

Lastensuojelun käsikirja - Lapsen oikeudet sijaishuollossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa/lapsen-oikeudet-sijaishuollossa>>, luettu 24.10.2019.

Lastensuojelun käsikirja - Mitä on lastensuojelu? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL Päivitetty 6.9.2019. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>>, luettu 24.10.2019.

Lastensuojelun käsikirja - Perhehoito. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito>>, luettu 24.10.2019.

Lastensuojelun käsikirja - Sijaishuollon valvonta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. Saatavilla <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-valvonta>>, luettu 24.10.2019

Lehikoinen, Ari (ohjaus). Dokumentti. Muisti: Huutolaiset. Esitetty 20.9.2011. Saatavilla <https://areena.yle.fi/1-1204259>, katsottu 12.12.2019.

Levomäki, Taina. 2018. Lapsi ja lapsilähtöisyys lastensuojelun asiakaskertomuksissa. Tampereen yliopisto, Porin yksikkö. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Malja, Marjo, Aila Puustinen-Korhonen, Päivi Petrelius ja Pia Eriksson (toim.). 2019. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki.

Manninen, Nina. 2001. Vanhemmaksi vanhemman paikalle -sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

- Marjomaa, Paula ja Laakso, Milja. 2010. Terveisiä täältä kodista! Lasten, sijaisvanhempien, syntymävanhempien ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmia lastensuojelun perhehoitoon. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 17.
- Markos, Lauri (toimittaja) Dokumentti. Minut myytiin. Ensiesitys 1968. Saatavilla <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/minut-myytiin>, katsottu 12.12.2019.
- Mehtonen, Anna. 2008. Tuettu sijaisvanhemmuus? Perhehoitajien kokemuksia saamastaan tuesta. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Metsämuuronen, Jari. 2003. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 2. uudistettu painos. Helsinki. International Methelp Oy.
- Metsämuuronen, Jari. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 4. painos. Helsinki. International Methelp Oy.
- Minustako sijaisvanhempi? - PRIDE-valmennus. Saatavilla https://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaksi/sijaisvanhemmuus/miten_sijaisvanhemmaksi_tullaan/pride-valmennus, luettu 10.12.2019.
- Mitä PRIDE-valmennus on? Saatavilla <https://pesapuu.fi/toiminta/perhehoito/valmennus/>, luettu 17.3.2020.
- Morris, Teresa. 2006. Social work research methods: Four alternative paradigms. London, Thousand Oaks, New Delhi. SAGE Publications.
- Muurinen, Heidi. 2019. Pragmatismi ja kokeileva lähestymistapa sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Helsinki. Heikki Waris -instituutin tutkimuksia 2/2019.
- Mänttari-van der Kuip, Maija. 2016. Julkinen sosiaalityö pysyvän niukkuuden aikakaudella. Teoksessa Tutkiva sosiaalityö: sosiaalityön aika, toimittaneet Kannasoja, Sirpa, Marjo Kuronen ja Tytti Poikolainen. Talentia ry./ Talentia-lehti ja Sosiaalityön tutkimuksen seura, 6–11.
- Mäntysaari, Mikko. 1991. Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana: byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. Tampere. Vastapaino.
- Nurmi, Katri. 2015. Lasten osallisuus lastensuojelussa työntekijöiden jäsentämänä. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Octoman, Olivia and Sara McLean. 2014. Challenging behaviour in foster care: what supports do foster carers want? *Adoption & Fostering* 38 (2), 149–158.
- Pecora, Peter J, Ronald C. Kessler, Jason Williams, A. Chris Downs, Diane J. English, James White and Kirk O'Brien. 2010. What Works in Foster Care? Key Components of Success from the Northwest Foster Care Alumni Study. Oxford. Oxford University Press.

Pekkarinen, Elina. 2015. Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa Salattu, hävetty, vaiettu - Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä, toimittaneet Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo. Tampere. Vastapaino, 264–300.

Perhehoitolaki 2015/263. Annettu Helsingissä 20 päivänä maaliskuuta 2015. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>>, luettu 21.1.2020.

Perttula, Sonja. 2014. Lapsen etu - Kategorioiden, tarpeiden ja odotusten takana sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa huostaanottohakemuksissa. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö- Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Petrelius, Päivi ja Pia Eriksson (toim.). 2018. Uudistuva lastensuojelu - kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Porko, Petta, Tarja Heino ja Pia Eriksson. 2018. Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Poutanen, Seppo. 2005. Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Tutkimusmenetelmien pyörteessä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat, toimittajat Räsänen, Pekka, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin. Jyväskylä. PS-kustannus, 181–197.

Pulma, Panu ja Oiva Turpeinen. 1987. Suomen lastensuojelun historia. Kouvola. Lastensuojelun keskusliitto.

Pyhäjoki, Jukka. 2020. Systeminen ja dialoginen lähestymistapa lapsen ja nuoren kohtaamiseen. Webinaariesitelmä, Lapsen kohtaaminen sijaishuollon valvonnan keskiöön - Kysy ja kuuntele -hankkeen webinaari, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos Helsinki, 20.8.2020.

Pösö, Tarja. 1995. Hoidollisuus ja kokonaisvaltainen huolenpito lastensuojelutyössä - välineenä sijaishuolto. Teoksessa Näkökulmia lastensuojeluun, toimittanut Virtanen, Petri. Porvoo. WSOY, 78–94.

Pösö, Tarja. 2007. Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Perhetyön tieto, toimittajat Vuori, Jaana ja Ritva Nätkin. Tampere. Vastapaino, 65–83.

Pösö, Tarja. 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö, toimittajat Forsberg, Hannele ja Leena Autonen-Vaaraniemi. Tampere. Vastapaino, 75–97.

Pösö, Tarja. 2015. Adoptio ja perhehoito. Teoksessa Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta, toimittajat Sinkkonen, Jari ja Kaisa Tervonen-Arnkil. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim, 16–22.

Pösö, Tarja. 2016. Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Huostaanotto - Lastensuojelun vaativin tehtävä, toimittajat Enroos, Rosi, Tarja Heino, Tarja ja Tarja Pösö. Tampere. Vastapaino, 7–32.

- Rabb, Harriet. 2008. Mitkä ovat perhehoitajien ja sosiaalitoimen yhteistyön mahdollisuudet. Teoksessa Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona, toimittanut Ketola, Jari. Juva. WS Bookwell Oy, 145–166.
- Ronkainen, Suvi. 2008. Otanta, edustavuus ja kadon analyysi. Teoksessa Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa, toimittajat Ronkainen Suvi ja Anne Karjalainen. Rovaniemi. Lapin yliopistopaino, 70–76.
- Ronkainen, Suvi, Anne Karjalainen, ja Sirpa Mertala. 2008. Graafisen kyselylomakkeen suunnittelu. Teoksessa Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa, toimittajat Ronkainen Suvi ja Anne Karjalainen. Rovaniemi. Lapin yliopistopaino, 31–41.
- Ronkainen, Suvi, Sirpa Mertala ja Anne Karjalainen. 2008. Kvalitatiivisuus, kvantitatiivisuus ja sähköinen kyselytutkimus. Teoksessa Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa, toimittajat Ronkainen Suvi ja Anne Karjalainen. Rovaniemi. Lapin yliopistopaino, 17–30.
- Roslund, Riku ja Jansson, Kaisu. 9.10.2019. Mirosta, 21, tuli lastenkodissa narkomaani - Joka kymmenes lastenkoti on rikkonut lakia, katso millaisia pulmia laitoksista on löytynyt. YLE.fi. Saatavilla <<https://yle.fi/uutiset/3-11009351>>, luettu 30.10.2019.
- Ruonavaara, Hannu. 2005. Toiminnan sosiologia ja empiirinen tutkimus. Teoksessa Tutkimusmenetelmien pyörteessä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat, toimittajat Räsänen, Pekka, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin. Jyväskylä. PS-kustannus, 163–180.
- Räsänen, Pekka. 2005. Havaintojen mittaus ja aineiston jäsentämisen metodologia. Teoksessa Tutkimusmenetelmien pyörteessä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat, toimittajat Räsänen, Pekka, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin. Jyväskylä. PS-kustannus, 85–102.
- Saaranen-Kauppinen, ja Puusniekka. 2006. Sisällönanalyysi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavilla <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html>, luettu 8.4.2020.
- Saarin Suvi. 2006. Arjen ammattilaiset. Sijaisvanhemmuus työnä. Jyväskylän yliopisto-Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.
- Salenius Paula, Antti Malinen ja Pirjo Markkola. 2020. Kirjavista käytännöistä kohti yhdenmukaista perhehoitoa. Vuoden 1936 lastensuojelulaki ja sen soveltaminen. Teoksessa Sosiaalityön käänneet, toimittajat Moilanen, Johanna, Johanna Annola ja Mirja Satka. Kirjoittaja ja Jyväskylän yliopisto. SoPhi, 196–220.
- Satka, Mirja, Leena Alanen, Timo Harrikari, ja Elina Pekkarinen. 2011. Johdatus lasten ja nuorten hallinnan kysymyksiin, teoksessa Lapset nuoret ja muuttuva hallinta, toimittajat Satka, Mirja, Leena Alanen, Timo Harrikari ja Elina Pekkarinen. Tampere. Vastapaino, 11–29.
- Schofield, Gillian and Mary Beek. 2005. Providing a secure base: Parenting children in long-term. Attachment & Human Development 7(1), 3–25.

Skivenes, Marit. 2017. Towards a new theory of professional discretion – the importance of reaching for the difficult. Teoksessa Mielekäs tutkimus - näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin, toimittajat Enroos, Rosi, Mikko Mäntysaari ja Satu Ranta-Tyrkkö. Tampere. University Press, 227–242.

Sosiaalihuoltolaki. 2014/1301. Annettu Helsingissä 30 päivänä joulukuuta 2014. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L5P47>>, luettu 27.4.2020.

Suomen perustuslaki. 1999/731. Annettu Helsingissä 11 päivänä kesäkuuta 1999. Saatavilla <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P22>>, luettu 29.4.2020.

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uudistettu laitos. Helsinki. Tammi.

Töttö, Petti. 2004. Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalityössä. Tampere. Vastapaino.

Valli, Raine. 2015. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. Jyväskylä. PS-kustannus.

Valli, Raine. 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle, toimittanut Valli, Raine. Jyväskylä. PS-kustannus, 92–116.

Valkonen, Leena. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella. Teoksessa Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona, toimittanut Ketola, Jari. Juva. WS Bookwell Oy, 99–120.

Valkonen, Leena ja Tarja Janhunen. 2016. Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. THL. Työpaperi 45/2016.

Vastamäki, Jaana ja Raine Valli. 2018. Tutkimusasetelman ja mittareiden valinta kyselylomaketutkimuksessa. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle, toimittanut Valli, Raine. Jyväskylä. PS-kustannus, 129–141.

Vehkalahti, Kaisa. 2010. Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksessa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka, toimittajat Lagström, Hanna, Tarja Pösö Niina Rutanen ja Kaisa Vehkalahti. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 101, 140–162.

Vilka, Hanna. 2015. Tutki ja kehitä. Jyväskylä. PS-kustannus.

Ylitalo, Jonna. 2012. Kontrollia vai tukea? Lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen paikantuminen Perhehoito-lehdessä. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

LIITTEET

Liite 1

Pyyntö tutkimukseen osallistumisesta

Tämä kysely on osa Jyväskylän yliopistoon tekeillä olevaa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaani liittyen sijaishuollon perhehoidon valvontaan. Pro gradu -tutkielmani on osa THL:n Kysy ja kuuntele -tutkimus- ja kehittämishanketta. Pro gradussani olen kiinnostunut perhehoidon valvonnan sisällöstä, käytänteistä, erityispiirteistä suhteessa muihin sijaishuoltomuotoihin sekä sijaisperheiden yksityisyyden suojasta suhteessa sijaishuollon valvontaan. Kyselyn kysymykset koskevat toimeksiantosuhteista perhehoitoa sekä sen valvontaa. Kysymykset on suunnattu pitkäaikaisiin sijaishuollon toimeksiantosuhteisiin perhe- ja läheissijoituksiin. Pitkäaikaisilla sijoituksilla tarkoitetaan tässä kyselyssä vähintään vuoden kestäneitä sijoituksia. Kyselyssä toimeksiantosuhteisista perhehoitajista puhutaan sijaisperheinä tai perhehoitajina. Kyselyssä asiakkailla ja lapsilla viitataan kaikkiin alle 18 vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin, jotka ovat pitkäaikaisesti sijoitettuna toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. Toivon, että sinulla on hetki aikaa kyselyn täyttämiseen.

Kyselyssä on kysymyksiä sekä toiminnastasi sosiaalityöntekijänä että oman kuntasi tavoista järjestää perhehoidon valvonta, mutta niin, ettei yksittäinen työntekijä eikä edes hänen työskentelykuntansa ole tunnistettavissa. Kunnan nimeä ei kysytä. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömänä eikä siinä kysytä sinun tunnistetietojasi. Työkokemukseen ja työtehtäviin liittyviä kysymyksiä ei voida kohdistaa yksittäiseen sosiaalityöntekijään.

Kyselyssä on 22 kysymystä, joista osa sisältää useita väittämiä. Kyselyyn vastaamiseen menee noin 20 minuuttia. Kyselyyn vastaaminen on täysin vapaaehtoista ja voit myös jättää vastaamisen kesken.

Kyselyn aineistoa säilytetään turvallisesti ja salassapitosäännösten mukaisesti. Aineiston omistaa THL ja aineisto on pro gradu tutkielmani lisäksi käytettävissä Kysy ja kuuntele -hankkeessa.

Kyselyn tulokset julkaistaan syksyllä 2020. Pro gradu -tutkielmani on valmistuttuaan saatavilla Jyväskylän yliopiston kirjaston tietokannasta. Pro graduni ohjaajana toimii professori Marjo Kuronen.

HUOM! Webropolissa on viimeisimmän päivityksen jälkeen havaittu ongelmia vastaamispuolella, kun käytössä on ollut Internet Explorerin versio 11. Webropolin käyttöön suositellaankin tällä hetkellä muita selaimia kuin IE11 mikäli se suinkin on mahdollista. Esimerkiksi Google Chrome, Firefox ym.

Vastaa mielelläni kyselyyn liittyviin kysymyksiin, kiitos osallistumisesta.

Ystävällisin terveisin
Laura Säisänen
laura.ke.saisanen@student.jyu.fi

Marjo Kuronen
marjo.kuronen@jyu.fi
040 8054231

Liite 2

Pyri vastaamaan kysymyksiin ja väittämiin mahdollisimman tarkasti omasta näkökulmastasi. Jos et tiedä tarkkaa vastausta, niin vastaa oman arviosi mukaan. Kiitos.

1. **Kuinka monta asiakasta sinulla on tällä hetkellä kaiken kaikkiaan?** _____
2. **Kuinka monta pitkäaikaisesti toimeksiantosuhteiseen perhehoitoon sijoitettua lasta sinulla on asiakkaana?** _____
3. **Kuinka usein keskimäärin vuodessa tapaat pitkäaikaisesti perhehoitoon sijoitettuna olevaa lasta?** _____
4. **Kuinka usein keskimäärin vuodessa vieraillet sijaisperheessä?** _____
5. **Mitä viestintäkanavaa käytät tapaamisten lisäksi pitäessäsi yhteyttä sijoitettuna oleviin lapsiin?** (voit valita useita)
  - Puhelimella
  - Tekstiviestin
  - Whatsapilla
  - Sähköpostitse
  - Muu, mikä? _____
  - En mitään näistä
6. **Työskentelykunnassani perhehoidon valvonnasta vastaa** (valitse sopiva vaihtoehto, voit valita useita)
  - Sosiaalityöntekijä
  - Kehittämisyksikkö
  - Esimies
  - Jokin muu, mikä? _____
  - En osaa sanoa
7. **Työtehtäviini kuuluvat?** (voit valita useita)
  - Sijoitetun lapsen asioista vastaaminen
  - Perhehoitajien valmennus ennen sijoitusta
  - Perhehoitajien tukeminen sijaishuollon aikana
  - Perhehoidon tuen koordinointi
  - Avohuollon sosiaalityö
  - Jälkihuollon sosiaalityö
  - Muut kuin lastensuojelun sosiaalityön tehtävät
  - Aikuissosiaalityö/harkinnanvarainen toimeentulotuki
  - Jokin muu, mikä? _____
8. **Mikäli perhehoitajien valmennus ei kuulu työtehtäviisi, järjestääkö sen kunnassasi jokin seuraavista tahoista?**
  - Yksityinen taho
  - Kunnan kehittämisyksikkö
  - Lastensuojelujärjestö, mikä? _____
  - Jokin muu, mikä? _____
  - En osaa sanoa
9. **Mikäli perhehoitajien tukeminen sijaishuollon aikana ei kuulu työtehtäviisi, tarkenna kuka siitä vastaa?**
_____

10. Seuraavat väittämät koskevat sijaishuollon valvonnan toteuttamista omassa työskentelykunnassasi toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa. Valitse kunkin väitteen kohdalla lähinnä mielipidettäsi oleva vaihtoehto.

	Täysin samaa mieltä 5	Jonkin verran samaa mieltä 4	Ei samaa eikä eri mieltä 3	Jonkin verran eri mieltä 2	Täysin eri mieltä 1	En osaa sanoa 9
1. Sijaisperheiden valinta ja valmennus on selkeästi organisoitu kunnassani	5	4	3	2	1	9
2. Perhehoidon valvonta sijoituksen aikana on selkeästi organisoitu kunnassani	5	4	3	2	1	9
3. Perhehoidon palvelukentän hahmottaminen on työntekijälle haasteellista	5	4	3	2	1	9
4. Sijaishuollon lapsikohtainen valvonta on samanlaista sijoitusmuodosta riippumatta	5	4	3	2	1	9
5. Sijaishuollon henkilöstöresurssit ovat kunnassani riittävät perhehoidon valvontaan	5	4	3	2	1	9
6. Perhekohtainen ja lapsikohtainen valvonta on kunnassani selkeästi erillinen prosessi	5	4	3	2	1	9
7. Kunnassani on käytössä selkeä toimintamalli perhehoidon ongelmatilanteissa toimimiseen	5	4	3	2	1	9
8. Toimeksiantosuhteiset perhehoitopalvelut on kunnassani hyvin organisoitu	5	4	3	2	1	9

11. Seuraavat väittämät koskevat sijaishuollon valvonnan toteuttamista sosiaalityöntekijän näkökulmasta pitkäaikaisissa sijoituksissa toimeksiantosuhteissa perhehoidossa. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa. Valitse kunkin väitteen kohdalla lähinnä mielipidettäsi oleva vaihtoehto.

	Täysin samaa mieltä 5	Jonkin verran samaa mieltä 4	Ei samaa eikä eri mieltä 3	Jonkin verran eri mieltä 2	Täysin eri mieltä 1	En osaa sanoa 9
1. Olen saanut peruskoulutuksessani hyvät valmiudet perhehoidon valvontaan	5	4	3	2	1	9
2. Olen saanut työssäni hyvän perehdytyksen perhehoidon valvontaan	5	4	3	2	1	9
3. Olen saanut täydennyskoulutusta liittyen perhehoidon valvontaan	5	4	3	2	1	9
4. Minulla on työssäni riittävästi aikaa perhehoidon valvonnan toteuttamiseen	5	4	3	2	1	9
5. Perhehoidon lapsikohtainen valvonta on merkityksellinen osa työtäni	5	4	3	2	1	9
6. Perhehoidon valvonnan hoitaminen muun työn ohella on haasteellista	5	4	3	2	1	9
7. Tarvitsisin työssäni lisää tietoa lapsikohtaisesta valvonnasta sijaishuollon perhehoidossa	5	4	3	2	1	9
8. Perhehoidon ongelmatilanteissa esimies on tukenani niiden selvittämisessä	5	4	3	2	1	9
9. Tiedän kuinka toimia, mikäli perhehoidossa ilmenee puutteita	5	4	3	2	1	9
10. Koen olevani yksin perhehoitoon sijoitettujen lasten asioiden hoidossa	5	4	3	2	1	9
11. Perhehoitajien valmennus on tärkeä osa työtäni	5	4	3	2	1	9
12. Perhehoitajien tukeminen on tärkeä osa työtäni	5	4	3	2	1	9
13. Minulle on epäselvää mitä perhehoidon lapsikohtainen valvonta sisältää	5	4	3	2	1	9
14. Minulle on epäselvää mitä perhekohtainen valvonta sisältää	5	4	3	2	1	9
15. Minulle on epäselvää kuka vastaa perhehoidossa havaittuihin epäkohtiin puuttumisesta	5	4	3	2	1	9
16. Perhekohtainen valvonta ei voi olla yksin sosiaalityöntekijän vastuulla	5	4	3	2	1	9
17. Pitkät välimatkat vaikeuttavat perhehoidon valvontaa	5	4	3	2	1	9

12. Seuraavat väittämät koskevat lasten oikeuksien toteutumista pitkäaikaisissa sijoituksissa toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa. Valitse kunkin väitteen kohdalla lähinnä mielipidettäsi oleva vaihtoehto. Pyri vastaamaan keskimääräisen tilanteen mukaan, vaikka lasten ja perheiden tilanteissa onkin eroja.

	Täysin samaa mieltä 5	Jonkin verran samaa mieltä 4	Ei samaa eikä eri mieltä 3	Jonkin verran eri mieltä 2	Täysin eri mieltä 1	En osaa sanoa 9
1. Yleensä lapset kertovat minulle omista asioistaan luottamuksellisesti	5	4	3	2	1	9
2. Minulla on mahdollisuus tavata lapsia riittävän usein	5	4	3	2	1	9
3. Minulla on mahdollisuus olla lasten kanssa yhteydessä riittävästi	5	4	3	2	1	9
4. Tapaan lasta aina tapaamisten yhteydessä myös kahden kesken	5	4	3	2	1	9
5. Tiedän mitä vastuullani oleville perhehoidon lapsille kuuluu	5	4	3	2	1	9
6. Tarvitsisin työssäni enemmän aikaa lasten kahdenkeskisiin tapaamisiin	5	4	3	2	1	9
7. Lapset osaavat ottaa minuun tarvittaessa yhteyttä itse	5	4	3	2	1	9
8. Minulla on mahdollisuus tavata perhehoitoon sijoitettuja lapsia useammin kuin kerran vuodessa	5	4	3	2	1	9
9. Vastuullani olevien perhehoitoon sijoitettujen lasten asiakassuunnitelmaneuvoittelu järjestetään vähintään kerran vuodessa	5	4	3	2	1	9
10. On tavallista, että lapset kertovat minulle sijaisperheeseen liittyviä arkoja asioita	5	4	3	2	1	9
11. Perhehoidon ensisijaisuus mahdollistaa lapselle katkeamattoman sijoitusprosessin	5	4	3	2	1	9
12. Tapaan perhehoitoon sijoitettuja lapsia vain lapsen tilanteen sitä vaatiessa, kuten kriisitilanteessa	5	4	3	2	1	9
13. Tapaan perhehoitoon sijoitettuja lapsia muulloinkin kuin asiakassuunnitelmaneuvoittelujen yhteydessä	5	4	3	2	1	9
14. Lapsella on mahdollisuus olla aktiivisesti mukana sijaishuolto-prosessin eri vaiheissa ikätason mukaisesti	5	4	3	2	1	9
15. Lapset tulevat kuulluksi perhehoidon valvonnassa	5	4	3	2	1	9

13. Seuraavat väittämät koskevat sijaisperheiden yksityisyyttä ja perhehoidon valvontaa pitkäaikaisissa sijoituksissa toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Missä määrin olet samaa tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa. Valitse kunkin väitteen kohdalla lähinnä mielipidettäsi oleva vaihtoehto. Pyri vastaamaan keskimääräisen tilanteen mukaan, vaikka lasten ja perheiden tilanteissa onkin eroja.

	Täysin samaa mieltä 5	Jonkin verran samaa mieltä 4	Ei samaa eikä eri mieltä 3	Jonkin verran eri mieltä 2	Täysin eri mieltä 1	En osaa sanoa 9
1. Sijaisperheiden tulee kertoa sosiaalityöntekijöille muiden perheeseen kuuluvien lasten ongelmista	5	4	3	2	1	9
2. Sijaisperheet saavat heikosti tukea ongelmatilanteisiin (esim. perhetyötä, taloudellista tukea)	5	4	3	2	1	9
3. Koen luontevaksi yhdistää työssäni sijaisperheiden tukemisen ja perhehoidon valvonnan	5	4	3	2	1	9
4. Sijaisperheiden on yleensä helppo pyytää sosiaalityöntekijältä apua ongelmatilanteissa	5	4	3	2	1	9
5. Epäkohtiin sijaisperheiden tilanteissa on helppo puuttua	5	4	3	2	1	9
6. Sijaisperheet saavat riittävästi tukea myös muilta tahoilta kuin sosiaalityöntekijältä	5	4	3	2	1	9
7. Pitkäaikaisten sijaisperheiden kanssa on vaikeaa keskustella lapsen mahdollisesta kotiutumisesta takaisin biologisten vanhempien luokse	5	4	3	2	1	9
8. Sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa vierailta sijaisperheissä sopimatta vierailusta etukäteen.	5	4	3	2	1	9
9. Sijaisperheet tukeutuvat usein sosiaalityöntekijään kasvatuksellisissa kysymyksissä	5	4	3	2	1	9
10. Perhehoitajien ja sosiaalityöntekijän roolit ovat selkeitä perhehoidossa	5	4	3	2	1	9
11. Perhehoidon kirjaamiskäytännöt ovat selkeitä	5	4	2	1	1	9
12. Koen vaikeaksi tiedustella sijaisperheiden yksityisiä asioita (esim. alkoholinkäyttö, riitatilanteet kotona)	5	4	3	2	1	9
13. Puutteet perhehoidossa on helppo havaita	5	4	3	2	1	9
14. Perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle, mikäli he harkitsevat eroa	5	4	3	2	1	9
15. Perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle, mikäli he ovat mielenterveyspalvelujen asiakkaana	5	4	3	2	1	9
16. Perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle, mikäli perheenjäsen tai läheinen sairastuu vakavasti	5	4	3	2	1	9
17. Perhehoitajien tulisi kertoa sosiaalityöntekijälle tilanteista, jolloin sijoituksessa olevat lapset ovat nähneet heidät päihtyneenä	5	4	3	2	1	9

14. Perhehoidon epäkohdat. Oletko havainnut joitakin seuraavista asioista perhehoidon valvonnassa?

	Useamman kerran vuodessa 5	Kuukausittain 4	Vuosittain 3	Harvemmin kuin kerran vuodessa 2	En koskaan 1	En osaa sanoa 9
1. Perhehoitajan mielenterveysongelmat	5	4	3	2	1	9
2. Perhehoitajan päihteiden käyttö	5	4	3	2	1	9
3. Väkivalta sijaisperheessä	5	4	3	2	1	9
4. Seksuaalinen hyväksikäyttö sijaisperheessä	5	4	3	2	1	9
5. Sijaisvanhempien ero, jolla on kielteisiä vaikutuksia sijoitettuihin lapsiin	5	4	3	2	1	9
6. Sijoitettujen lasten epätasa-arvoinen kohtelu suhteessa biologisiin lapsiin	5	4	3	2	1	9
7. Sijaisperheet eivät tue lasten ja biologisten vanhempien yhteydenpitoa	5	4	3	2	1	9
8. Sijaisperheet eivät tue lasten ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskisiä tapaamisia	5	4	3	2	1	9
9. Perhehoitajan uupuminen, jolla on kielteisiä vaikutuksia sijoitettuihin lapsiin	5	4	3	2	1	9
10. Ongelmatilanteet sijaisperheissä katkaisevat lapsen sijoituksen	5	4	3	2	1	9
11. Kohtuuttomat rangaistusmenetelmät	5	4	3	2	1	9
12. Tunnekyymä kasvatusilmapiiri	5	4	3	2	1	9
13. Jokin muu, mikä?	5	4	3	2	1	9

15. Kuvaile lyhyesti, miten itse toteutat työssäsi perhehoidon valvontaa?

Sinun taustatietosi

16. Ikäsi

- 20–29
30–39
40–49
50–59
60–

17. Sukupuolesi

- mies
nainen
muu

18. Onko sinulla Valviran sosiaalityöntekijän laillistettu pätevyys?

- kyllä
ei
muu pätevyysperuste, mikä? _____

19. Kuinka pitkään olet toiminut lastensuojelun sosiaalityöntekijänä? (myös epäpätevä)

- Alle vuoden
1–5 vuotta
6–10 vuotta
11–15 vuotta
yli 15 vuotta

20. Kunnan koko, jossa työskentelet?

- alle 5 000 asukasta
5 000–9 999 asukasta
10 000–19 999 asukasta
20 000–49 999 asukasta
50 000–99 999 asukasta
yli 100 000 asukasta

21. Tässä voit kertoa vielä halutessasi näkemyksiäsi liittyen sijaishuollon valvontaan toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa.

22. Haluatko kommentoida tätä kyselyä?

KIITOS VASTAAMISESTA!